

Samuel Jokela

SUOMEN VALTAVIRTAISEN DEMOKRATIAPOLITIIKAN HAASTEET

Valtioneuvoston demokradiapoliittisen toimintaohjelman 2017
demokratiakäsitykset ja poliittinen mielikuvitus

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Samuel Jokela: ”Suomen valtavirtaisen demokratiapolitiikan haasteet - Valtioneuvoston demokratiapoliittisen toimintaohjelman 2017 demokratiakäsitykset ja poliittinen mielikuvitus”

Pro gradu -tutkielma, 106 s.
Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma, valtio-opin opintosuunta
Toukokuu 2021

Pro gradu -tutkielmassani analysoin suomalaisen demokratian kuvitteellisuuden tilaa. Tarkoitukseni on ymmärtää suomalaisen demokratiakäsityksen taustauskomuksia. Pyrin arvioimaan demokratiakäsitysten kehikkoa poliittisen osallisuuden ja poliittisen oikeutuksen kautta osana laajempaa demokraattisen ja poliittisen mielikuvituksen kokonaisuutta.

Nojaan analyysissäni neljän demokratiateorian kautta muodostettuun teoreettiseen viitekehykseen. Demokratiateoriat ovat liberaali demokratia, pluralistinen demokratia, deliberatiivinen demokratia ja osallistava demokratia. Teorioiden roolit painottuvat liberaalin demokratian valtavirtaisen luonteen arvioimiseen osana kansainvälistä tendenssiä. Pyrin teoreettisen viitekehyksen kautta arvioimaan demokratian kuvitteellisuuden tilaa, jota varten nostan eri demokratiamallien traditioita. Pluralistinen ja deliberatiivinen demokratiakäsitys toimivat liberaalin demokratian alaisuudesta johdettuina käsityksinä, jotka pyrkivät täydentämään tai arvioimaan liberaalia mallia uudestaan. Osallistavan demokratiateorian olemus toimii ontologialtaan eriävänä mallina ja traditiona. Demokratiakäsityksen tarkoituksena on selvittää demokratian kuvitteellisuuden laajentumista ja erilaisten rajapintojen tarkastelua.

Tutkimuskehikon muodostaman ymmärryksen kautta selvitän suomalaisen demokratian sisältämiä demokraattisen kuvitteellisuuden varassa toimivien uskomusten ja käsitysten asemaa osana valtioneuvoston julkaisemaa demokratiapoliittista toimintaohjelmaa. Asiakirja on julkaistu vuonna 2017. Primääriaineistoni tueksi sisällytän tutkielmaan myös käynnissä olevan kansallisen demokratiaohjelman 2025 asiakirjaa koskettavaa arviointia. Esittelemieni demokratiateorioiden ja niiden sisältämien komponenttien kautta voin paikantaa tarkemmin primääriaineistoni demokratiakäsitykset ja määrittellä suomalaisen demokratian haasteiden tunnistamiseen liittyviä osatekijöitä.

Tutkimuskysymykseni jakautuu kahteen osaan;

- Millaisia demokratiakäsityksiä ilmentyy valtioneuvoston demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa?
- Mitä demokratiapoliittiset käsitykset kertovat demokratian kuvitteellisuudesta?

Demokratiateorioiden tuottamien käsitysten kautta voin pohtia onko suomalainen demokratiakäsitys lukkiutunut yhden teoreettisen koulukunnan tai kannan käsityksen varaan sekä tarkastella, miten poliittisen mielikuvituksen perustuvat demokratiaoletukset vaikuttaisivat kansalaisyhteiskunnan poliittisten uskomusten rajoihin ja kuvastaisiko tämänkaltainen kehitys politiikan paradigmanmuutosta. Demokratia ei ole lukkiutunut tai valmis, vaan kyse on muuttuvasta valtiomuodosta, joka rakentuu erilaisten kollektiivisten uskomusten varaan. Demokratian kriisiytymisen sijaan on perusteltua arvioida demokratian ontologian politiikkasiirtymää. Tutkimuksessani havaittavissa oleva muutos koskettaa demokratiakäsitysten päällekkäin rakentuvaa suhdetta. Aineiston havaintojen kautta voidaan esittää, että demokratiapolitiikan kuvitteellisuus ilmentää liberaalin demokratian valtavirtaista luonnetta sen itsemäärittelyprosessissa. Vastaavasti muut teoreettisen viitekehykseni demokratiakäsitykset näyttäytyvät osallisina demokratian määrittelyssä, mutta ne asemoituvat liberaalin demokratian olettamuksien kautta. Kyse ei ole tällöin yksiselitteisestä vaikutussuhteesta, vaan päällekkäisten demokratian kuvitteellisuuksien rakentumisesta ja uskomuksien kerrostumisesta.

Avainsanat: demokratia, demokratiakäsitys, poliittinen mielikuvitus, poliittinen filosofia, politiikan teoria, liberaali demokratia, pluralistinen demokratia, deliberatiivinen demokratia, osallistava demokratia.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkielman aineisto ja tutkimuskysymys	4
1.2. Tutkielman käsitteistö	8
1.3. Tutkielman rakenne.....	9
2. Demokratiakäsitys ja teoreettinen viitekehys	12
2.1. Liberaali demokratia	14
2.1.1. Kapitalismin ja demokratian suhde	20
2.2. Demokratiateoriat liberalismiin perustuen	25
2.2.1. Pluralistinen demokratia	25
2.2.2. Deliberatiivinen demokratia	30
2.3. Osallistava demokratia	35
3. Aineisto ja tutkimustapa	42
3.1. Tutkielmani tieteenfilosofia	42
3.2. Laadullinen tutkimus.....	46
3.3. Primääriaineiston erittely ja tarkastelu	49
4. Demokratiapolitiikan kehitys Suomessa	53
4.1. Demokratian haasteet kansallisesti 2000-luvulla	53
4.2. Demokratia ja poliittinen mielikuvitus.....	60
5. Demokratiapoliittinen toimintaohjelma ja demokratiakäsitysten analyysi	66
5.1. Poliittisen osallisuuden painoarvo.....	67
5.1.1. Demokratiapoliittinen toimintaohjelma - poliittinen osallisuus?	70
5.2. Toimintaohjelman demokratiakäsitykset	73
5.2.1. Liberaali demokratia	74
5.2.2. Pluralistinen demokratia	81
5.2.3. Deliberatiivinen demokratia	85
5.2.4. Osallistava demokratia	88
5.3. Demokratiakäsitysten yhteenveto	91
6. Johtopäätökset	94
6.1. Loppuanalyysi.....	94
6.2. Keskustelu.....	98
LÄHTEET	102

1. Johdanto

” The history of the idea of democracy is curious, the history of democracy is puzzling.”

- David Held, 2006, s. 14.

David Heldin sanat demokratian luonteesta politiikan tutkijalle kuvastavat omaa kiinnostustani lähteä tutkimaan suomalaisen demokratian olemusta ja sen luonnetta käyttämällä sanaa ”*puzzling*”, joka voidaan kääntää arvoitukselliseksi ja ongelmalliseksi. Heldin demokratian ymmärtäminen kuvastaa halua asettaa aikamme demokratian piirteet osaksi laajempaa historiallista kehityskulkua, jota useat yhteiskuntateoreetikot ja filosofit ovat kartoittaneet kautta historian. Demokratia tunnetusti tulee kreikan sanoista ”*demos*” (kansa) ja ”*kratos*” (valta), jolloin demokratia itsessään implikoi käsitteenä poliittista yhteisöä ja kollektiivista ryhmää, jonka kesken vallitsee poliittinen tasa-arvo. Tällöin kansan hallinta tai valta¹ näyttäytyy petolliselta yleistykseltä demokratiasta. (Held, 2006, 14.) Tarkoitukseni on pyrkiä havainnollistamaan demokratiaa paljon suurempana kompleksisena kokonaisuutena kuin suppeana ”kansan valtana”.

Pro Gradu - tutkielmassani tarkastelen suomalaisen yhteiskunnan demokratiapolitiikan tuottamaa demokraattista tilaa ja sen haasteita analysoimalla vuonna 2017 julkaistun valtioneuvoston demokratiapoliittisen toimintaohjelman sisältämiä käsityksiä ja uskomuksia demokratiasta. Demokratiakäsitysten muotoutumisen määrittelyssä painotan demokratiateorioiden tulkintoja poliittisesta osallisuudesta ja niiden kuvitteellisuuden roolia osana demokratian oikeuttamista. Heldin asettama tiekartta teoksessa *”Models of Democracy”* tarjoaa selkeät kaksi kriteeriä demokratian luonteen kuvaamiseen, joita käytän apunani demokratian luonteen määrittelemiseen. Ensimmäinen määre on, että demokratian nykytilaa kuvastaa sen valtavirtaistunut piirre legitimoida moderni poliittinen todellisuus ja hallinta. Tällöin demokraattisuuden julistaminen esimerkiksi poliittisessa retoriikassa ei itsessään paljasta vielä todellista demokratiakäsitystä tai demokratian tilaa, vaan demokratia ilmentyy semioottisesti ilmaistuna tyhjänä merkitsijänä, jota voidaan käyttää useisiin eri tarkoituksiin. (Held, 2006, 14–15.) Tästä seuraa Heldin toinen määre, joka nivoutuu demokratian luonteeseen sekä kyvykkyyteen vakiinnuttaa valtaan reprodusoivia instituutioita, joiden tarkoituksena on myös turvata demokratian utopistiset sekä hallinnolliset toimet – optimaalinen päämäärä on tasa-arvo (Mt., 14–15). Demokratian yleispiirteiden kuvauksen myötä tutkielmani

1

Oma käännös lauseesta; ”Rule by the people” Held, 2006, s.14.

luonne on tarkastella demokratian ja suomalaisen demokratiapolitiikan syvärakenteellista ihannetta ja ideaa demokratiasta. Tämä tutkimus sitoutuu silloin myös osaksi demokratian historian kulkua.

Demokratian haasteet, saati sen ”kriisiytyminen”, ovat itsessään kovia väitteitä ja tämän nykyhetken demokraattisen tilan tulkitsemisen tarkoituksena on asettaa ilmentyvät demokratiakäsitykset osaksi yhteiskunnan aika- ja tilasuhdetta. Länsimaiset demokratiat ovat rakentuneet sosiaalisen mielikuvituksen tilassa ja edustuksellisen demokratian vankkumattomaksi sekä haastamattomiksi majakoiksi. Demokratian muoto on vakiintunut perusnormiksi kansalaisyhteiskunnan syvärakenteisiin. Haluan tarkastella tätä demokratian luonnetta osana politologista ymmärrystä ja tutkia valtavirtaistuneita uskomuksia ja niiden tausta-ajatuksia sekä nivoutumia osana pidempiaikaisia yhteiskunnallisia traditioita.

Demokratian, myös suomalaisen demokratian, kohtaamat haasteet voivat kuvastaa demokratiakäsityksen ja yhteiskunnallisen poliittisen mielikuvituksen rajallisuutta sekä poliittisen syvärakenteen vaihtoehdottomuutta. Tätä laajempaa kriisiä en voi tutkielmani rajoissa asettaa vaikutusanalyysiin, vaan kuvailla sen ilmentymistä tai olemassaoloa. Poliitiikan paradigmanmuutoksen kautta voin ymmärtää ja kommentoida sitä, reprodusoiko vallitseva demokratiakäsitys itseänsä valtioneuvoston demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa. Tämä edellyttää demokratian haasteiden tunnistamista. Demokratian tilan määrittelyssä on myös kyse poliittisen ilmatilan kamppailusta, jota käydään politiikan luonteesta. Tätä muutosta on kuvattu poliittisen pelikentän pirstaloitumiseksi ja samaan ilmiöön on liitetty usein kuultu arkipäiväinen lause ”*politiikka on rikki*”.² Poliittinen fraasi ei kuvaa mielestäni todellisuutta, mutta se kuvastaa ja kiteyttää demokraattisen pelikentän sisällä näyttäytyvää demokraattista aaltoliikettä. Poliitiikka ei ole rikki vaan olettamukseni on, että liberaalin edustuksellisen demokratian valtavirtainen käsitys on jo haastettu ja se on uudelleenohjautumassa erilaisten poliittisten uskomusten myötä. Tämän johdosta haluan tarkastella vaihtoehtoisia demokratiamalleja ja niiden tulokulmia.

Gradussani poliittisen mielikuvituksen määrittelemisen tarkoituksena on luoda eräänlainen kattokäsite, joka mahdollistaa poliittisen paradigmanmuutoksen tarkastelun demokratiapoliittisessa

2

Kyseinen lause niitti eri puhujien välityksellä suomalaista poliittista diskurssia, mutta lauseesta tunnetuksi tuli etenkin entinen pääministeri Alexander Stubb. Ylen vuoden 2015 eduskuntavaaleihin liittyvässä yksilöhaastattelussa Stubb toteaa ”*politiikka on ollut aika monta vuotta rikki*”. Termin historian on pidempi kuin esimerkkinä.

Yleisradio, 2015, sähköinen julkaisu. Saatavissa <<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/03/27/stubb-etusivun-tentissa-politiikka-on-rikki>>, luettu 10.5.2021.

toimintakentässä. Poliittinen mielikuvitus toimii ehdollisena tekijänä yhteiskunnallisten konstruktioiden syntymisprosesseissa. Mielikuvituksen käsitettä tarkastelen myöhemmin luvussa neljä, jossa pyrin tarkastelemaan termin moniulotteisuutta osana kollektiivisen kuvitteellisuuden roolia yhteiskuntajärjestyksen kehittämässä. Nähdäkseni poliittinen mielikuvitus tuo politologisen täydennyksen siihen, mitä pidetään mahdollisena ja saavutettavana demokraattisessa päätöksenteossa. Aihetta on sivunnut Teppo Eskelinen teoksessaan ”*Demokratia utopiana ja sen vastavoimat*”, joka on julkaistu vuonna 2019. Teos on raikas puheenvuoro suomalaisessa demokratiakeskustelussa, jossa ilmenee itsetyytyväisyyden piirteitä: suomalaisen demokratian mallia pidetään meillä yhtenä maailma kehittyneimmistä ja vertailuksi riittää yleensä katsaus demokratian vastavoimista, kuten diktatuureista ja autoritaarisista yhteiskunnista. Eskelisen ydinteesi demokratian kertomuksen problematiikasta liittyy osaksi demokratian rajallisuuden tunnistamista. Tämä uhkakuva Eskelisen mukaan kumpuaa valtavirtaisen demokratian sisimmästä eli sen luonteesta eikä ulkoisista uhista. (Eskelinen, 2019, 12–13.) Eskelisen väittäminen on, että arkipuheessa demokratian rajallisuutta kuvastaa se, että sana ja käsite demokratia mielletään synonyymiksi liberaalin demokratian tuottamalle uskomukselle demokratian luonteesta. Jaottelu näiden kahden välillä tuntuu olevan häilyvän pientä yleisessä poliittisessä keskustelussa, saati sitten kansallisessa keskustelussa. (mt., 12–13) Eskelisen anti on, että demokratian kuvaavien vastavoimien tunnistaminen ei voi perustua vain sitä uhkaavien valtiomuotojen ymmärrykseen, vaan demokratian haasteet kumpuavat syvemältä sen olemuksesta.

Puhuessani demokratian haasteista tiedostan, että kyse on myös poliittisen mielikuvituksen moninaisuuden tilasta. Mikäli potentiaaliset utopiakuvat ovat heikkoja eikä demokratia tarjoa utopistisia ideoita, saati rikasta mielikuvitusta, seurauksena voi olla poliittisen osallisuuden keskittyminen eliittikehille. Tematiikasta on kirjoittanut esimerkiksi Helsingin yliopiston valtio-opin dosentti Hanna Wass. Hän tunnistaa, että demokratian haasteiden purkamisen yhteydessä on tunnistettu tulo- ja varallisuusperusteinen eliittikehä. Kyse on vallan jakautumisesta kehämäiseen sykliin, jossa karkeasti sanottuna parempituloiset äänestävät todennäköisemmin, asettuvat ehdolle vaaleissa isommilla vaalibudjeteilla ja valituiksi tullessaan tekevät heidän näköistään politiikkaa eri päätöksenteon tasoilla. (Kauppinen & Wass, 2020, 157–158.) Merkittävä lisähuomio on, että kehän sykliin kuuluu matalampiin tuloluokkiin kuuluvien kansalaisten aseman heikkeneminen kansallisesti. Kansainvälisesti vertailtuna suomalaisten alempien tulodesiilien väestöryhmien asema näyttäytyy heikommalta kuin verrokkimaiden eli kehittyvien maiden keskiluokan positio. Kehitys ruokkii siis poliittisen osallisuuden eriarvoistumista (Mt., 158–159). Poliittisen eliittikehäolettamuksen kuvauksen lisäksi tiedostamme ihmiskunnan olemassaoloa haastavia eksistentiaalisia kriisejä, kuten

ilmastonmuutoksen tai kuudennen sukupuuttoaallon. Päättelyn tuloksena on, että demokratiakäsityksemme on itsessään muutoksen tilassa ja sitä uhkaavat niin sisäiset kuin ulkoisetkin tekijät. Nämä haasteet ovat politiikan paradigmanmuutoksen airueita.

1.1. Tutkielman aineisto ja tutkimuskysymys

Tutkielmani aineistona käytän valtioneuvoston demokratiapoliittista toimintaohjelmaa (2017). Tämän lisäksi tuon esille valtioneuvoston omakohtaisia katsauksia demokratian kehityksestä, mitkä ovat tukeneet asiakirjan sisältöä. Demokratiapoliittisen toimintaohjelman taustalla on vuonna 2014 eduskunnan antama demokratiapoliittinen selonteko, joka velvoitti seuraavan hallituksen (2015–2019) valmistelemaan hallituskauden alussa uuden demokratiapoliittisen toimintaohjelman. Primääriaineistoni tarkoituksena on tunnistaa suomalaisen demokratian haasteet ja asettaa selkeät suuntaviivat demokratian kehittämiseksi. Demokratiapoliittisen toimintaohjelman tavoitteena oli vastata suomalaiseen demokratiaan liittyviin ajankohtaisiin haasteisiin sekä edistää kansalaisten osallistumisoikeuksia ja niiden käyttöä perustuslain (731/1999) 2 luvun 14 §:n 4 momentin mukaisesti.³ (Oikeusministeriö, 2017, 15.) Toimintaohjelmassa on kyse valtioneuvoston ohjelmatyöstä, jonka tarkoituksena on lopulta luoda raamit sekä valtiosääntöoikeudelliset sääntelymallit, joiden pohjalta suomalaista demokraattista päätöksentekoa pyritään kehittämään ja täydentämään. Tällöin kyse ei ole vain yksittäisen asiakirjan arvioimisesta, vaan laajemmasta poliittisesta tahtotilan tarkastelusta. Toimintaohjelma itsessään edustaa julkista valtaa ja sitä käyttävää instituutiota.

Demokratiapolitiikan ymmärtämisen ajankohtaisuuteen vaikuttaa myös pääministeri Marinin hallituksen linjaus kansallisen demokratiaohjelman voimaantulosta vuoteen 2025 mennessä. Ohjelman tarkoituksena on hallitusohjelman mukaan lisätä kansalaisyhteiskuntaa ja osallisuutta edistäviä toimia sekä lainsäädäntöä. Marinin hallituksen linjojen taustalla on edellisen hallituksen demokratiapoliittinen ohjelmatyö. (Oikeusministeriö, 2020, 2–3.) Suppean ja puutteellisen materiaalin vuoksi en tätä demokratiaohjelmaa voi vielä tarkastella mittavasti tutkielmani rajoissa. Ohjelman valmistelutyö on yksinkertaisesti vielä kesken eikä lopullisia dokumentteja ole saatettu toteen. Kansallisesta demokratiaohjelmasta löytyy julkisesti saatavilla oleva toimintasuunnitelma-asiakirja sekä yksittäisiä tutkijoiden lausuntoja ja kommentteja. Pyrin soveltamaan näitä

3

Suomen perustuslaki (731/1999). Tutkielmassani käytän perustuslaista lyhennettä PL.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L6P72>

dokumentteja oheislähteinä myöhemmissä tutkielmani luvuissa arvioidessani demokration politiikan tilaa.

Demokratian kehittäminen vaatii syvällisempää ymmärrystä erilaisista demokraattista tulokulmista ja visioista. Siksi niitä tulee tutkia. Valtioneuvoston ja oikeusministeriön toimintaohjelma sekä sen laaja-alainen kehittäminen kertovat demokration käsitteiden ymmärtämisen tarpeellisuudesta suomalaisessa poliittisessä todellisuudessa. Demokratian ja politiikan välinen suhde näyttää erilaisten ideologiakysymysten verkostojen muodostumisessa. Ajankohtaiseksi käsitteeksi miellän politiikan paradigman muutoksen, jossa kansalaisten poliittinen osallisuus ja käytösmallit ovat muuttuneet. Ajankohtaisena esimerkkinä on pääministeri Marinin hallituksen valmistelussa oleva ilmastolain (609/2015) kokonaisuudistaminen, jossa haetaan myös kehittyneitä kansalaisosallisuuden malleja esimerkiksi saamelaisien ja nuorten ikäryhmien osalta.⁴

Demokration poliittinen toimintaohjelma on toiminut 2000-luvulta asti osana suomalaista demokratian toimintakentän kartoittamista ja sen toimivuuden määrittämistä. Suomalaisen poliittisen osallisuuden ja toimijuuden turvaaminen on sidottu osaksi demokration poliittisen toimintaohjelman perusrakenteita. Tutkimusaineiston kautta voin tarkastella demokration mallien mukaisia käsityksiä ja uskomuksia demokratian luonteesta. Graduni yhtenä lähtöolettamuksena oli pohtia, minkälaiselta suomalainen demokration näyttää sen aika- ja tilasuhteissa ja toimiiko suomalainen demokration käsitys erityisesti jonkin tarkan demokration teorian varassa vai ohjaako päätöksentekoa läpileikkaavat (multi-lapping) uskomukset demokratian olemuksesta. Tätä voi pitää itsestäänselvyysnä ja se herättääkin kysymyksen, onko demokration käsityksellä erityistä arvoa? Tutkimukseni pyrkii ottamaan huomioon, että poliittisen mielikuvituksen tai kuvitteellisuuden varassa toimiva valtiomalli elää sen kyvykkyydestä ja poliittisten uskomuksien kannattelemana.

Tutkielmani teema ja kiinnostus demokrationa liittyy osaksi aikaisempien vuosien pro gradu – tutkielmia, jotka ovat sivunneet samaa aihetta. Akateemisen tarkastelun pohjalta nostan esille Joonas Juujärven (2011) ”*Deliberatiivinen näkökulma suomalaiseen demokration politiikkaan*” tutkielman ja Erkki Perälän (2015) ”*Kansalaiset demokrationa vai demokration kansalaisia varten? Suomen demokration politiikka poliittisen osallistumisen edistäjänä 2000-luvulla*”. Molemmat tutkielmat ovat onnistuneita suorituksia tarkastellessaan suomalaista demokration politiikkaa 2000-luvulla käyttäen vastaavia aineistoja kuin omani. Käytännössä aikaisemmat tutkielmat ovat analysoineet

⁴ Ympäristöministeriö ilmastolain uudistaminen.

Ympäristöministeriö, 2021, Saatavissa <<https://ym.fi/hankesivu?tunnus=YM036:00/2019>>, luettu 20.5.2021.

tutkimusvuosien keskeisiä demokratiapoliittisia dokumentteja sekä eduskuntakeskusteluita. Nämä aikaisempien vuosien tutkimusaineistot ovat johtaneet vuonna 2017 julkaistuun demokratiapoliittiseen toimintaohjelmaan. Oma tutkielmani asettuu tällöin akateemiseen jatkumoon, mutta tutkimuskulmani eroaa edeltäneistä, sillä pyrin selvittämään suomalaisen demokratiakäsityksen ilmentymistä osana demokratiateorioiden traditiota. Niiden analysoinnin tarkoituksena on havaita demokratiakäsitystä osana poliittista mielikuvitusta.

Oman aineistoni ohella mainittavaa on, että oikeusministeriö tuottaa aktiivisesti katsauksia demokratiapoliitiikan arvioinnista, joiden tarkoituksena on tukea tätä hallinnollista työtä. Sovellan näitä katsauksia oheislähteinä. Näistä nostan esille esimerkiksi oikeusministeriön tuottaman, vuonna 2015 julkaistun demokratiaindikaattorin ja mittavana työnä vuonna 2020 julkaistun eduskuntavaalitutkimuksen, jonka primääri tarkoitus on arvioida eduskuntavaaleja ja poliittista käyttäytymistä eri tavoin. Jälkimmäinen tutkimus tarjoaa ajankohtaisen poliittisen kehikon suomalaisen yhteiskunnan aika- ja tilasuhteen toimintakentän havainnoimiseksi. Oikeusministeriön demokratiapoliittiset selonteot ja toimintaohjelmat edustavat julkisen vallan edustuksellista ymmärrystä kansalaisten demokratiasta, sen sisältämästä demokratian oikeuttamisesta ja politiikan sisältämästä mielikuvituksellisuudesta. Demokratiapoliitiikka täyttää kriteerit, joiden pohjalta se ei toimi vain passiivisena dokumenttina, vaan se sisältää myös poliittisen tahtotilan ilmaisun.

Demokratian rajallisuuden ymmärtämistä varten hyödynnän tutkielmassani eräänlaisena kattokäsitteenä sosiaalisen ja poliittisen mielikuvituksen tilaa. Poliittisen mielikuvituksen johdattelun tarkoituksena on myös ymmärtää erilaisten demokratiakäsitysten ja poliittisten toimintatapojen taustavaikutteita sekä kuvata politiikan paradigmanuutosta. Tämä vaatii myös tutkielmassani katsauksen edeltäneeseen yhteiskunnalliseen tilaan, jolloin voin myös pohtia sen uudelleen asettumista. Tulevissa luvuissa pyrin luomaan teoreettisen katsauksen erilaisten valittujen demokratiateorioiden kehikkoon ja ymmärtämään niiden kautta suomalaisen demokratian kuvitteellisuutta. Väitteet demokratian kriisiytymisestä vaikuttavat olevan akateemisesti kiisteltyjä, joten tärkeämpää on löytää johdonmukaisia havaintoja demokratiakäsitysten tarjoamasta tulkinnasta poliittisen toimintakentän elinvoimaisuudelle. Demokratian tilan tarkastelussa mielenkiintoista on myös pohtia, ilmeneekö primääriaineiston tarkastelussa huomioita sellaisesta politiikan muutoksesta, joka viestisi edeltäneen hegemonian eli valtavirtaisen uskomuksen haastamista tai uudelleen muotoutumista. Poliittisena ajanhetkenä tämä kehityskulku asettaisi otollisen hetken puntaroida demokratian tilaa ja sitä koskettavia käsityksiä.

Tutkimusolehttamukseksi asetin, että demokratian teorian valtavirtaisena muotona ilmenee liberaalin edustuksellisen demokratian asettama demokratiakäsitys ja tätä vasten pyrin peilaamaan suomalaisen demokratiakäsityksen uskomusta. Tällöin tutkielmani tavoitteena on osoittaa suomalaisen demokratian kuvitteellisuutta, jota pyrin kuvamaan teoriajohtoisen sisällönanalyysin kautta. Demokratiateorioiden valinta perustuu teorioiden relevanssille katsaukselle sekä vaihtoehtoisuudelle. Tutkimuskirjallisuuden pohjalta voin rakentaa analyysia koskehtavan nelikentän. Kyse on myös ”*taloudellisesta*” perusteesta rajata demokratiakäsitykset neljään, koska tutkielmani rajoissa en voi tehdä kaiken kattavaa katsausta politologian useiden demokratiateorioiden kautta, vaan rajata sen tutkimusasetelmassa selkeiden viitekehysten sisään. Tutkimukseni kannalta esiteltyt neljä demokratiateoriaa asettavat puitteet suoritettavalle analyysille. Tutkimuskysymykseni jakautuu kahteen osaan;

- Millaisia demokratiakäsityksiä ilmentyy valtioneuvoston demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa?
- Mitä demokratiapoliittiset käsitykset kertovat demokratian kuvitteellisuudesta?

Ensimmäisen tutkimuskysymykseni tarkoituksena on selvittää demokratiapoliittisen toimintaohjelman sisällytetyt demokratiaolettamukset ja uskomukset. Olettamukseni taustalla on normatiivinen tulkinta, jossa demokratian oikeutuksen toteutuminen muodostuu vaaleilla valittujen kansanedustajien tahdosta ilmaista saatua kansanmandaattia, etenkin legitimitteettiä ja käyttää edustajuuteen sidottua toimijuutta sekä valtaa. Jälkimmäisen tutkimuskysymykseni pyrkimyksenä on ymmärtää, vaikuttaako suomalainen demokratiatraditio lukkiutuneelta osalta liberaalin edustuksellisen demokratian kuvitteellisuutta vai ilmeneekö aineiston pohjalta useita käsityksiä demokratian ontologiasta.

Kyse on laaja-alaisista kokonaisuuksista ja niiden soveltaminen vaatii yksityiskohtaista rajaamista tutkielmani kannalta. Tutkielmani aineistoanalyysin tarkoituksena on tarjota tutkimukseni empiiriselle pohjalla elementtejä, joiden avulla voin ymmärtää demokratiapolitiikan mallintamaa uskomusta, syvärakennetta, kieltä ja käsitystä itse demokratiasta. Näiden havaintojeni pohjalta pyrin kuvailemaan käsityksiäni suomalaisesta demokraattisesta arki ajattelusta ja tällöin voin tuottaa representatiivista tukea omalle primääriaineistolleni. Oleellista on havainnoida demokratiapolitiikan kysymysten ja käsitysten kohdalla sitä, miksi ne mallintavat demokratian juuri spesifillä tavalla ja miltä demokratiapolitiikka näyttääytyy. Tämä kuvastaa tutkimuksellista halua ja kiinnostusta

ymmärtää laajemmin demokratian arkipäivää. Tutkimuskysymyksiäni raamien rajoissa haluan ymmärtää, ilmentääkö suomalainen demokratiakäsitys politiikan paradigmanmuutoksen piirteitä.

1.2. Tutkielman käsitteistö

Avaan lyhyesti, miten käsittelen demokratiakäsitykset, ja palaan niiden tarkempaan määrittelyyn sekä käsittelyyn tutkielmani myöhemmissä luvuissa. Demokratiakäsityksessä on kyse eri demokratiateorioiden merkittävistä yhdistävistä piirteistä ja käsitteistä sekä erottavista tekijöistä. Tutkielmani puitteissa rajaan demokratiakäsitysten keskeiset piirteet poliittiseen osallisuuteen ja demokratian oikeutukseen. Näiden havaintojen kautta voin kuvata teoriapohjien tuottamaa olettamusta tai utopiaa demokratian toteutumisesta ja sen olomuodoista. Pelkistettynä demokratiakäsitys sisältää demokratiateorian olettamuksen demokratian toteutumisesta ja demokraattisesta toimijuudesta.

Liberaali demokratia näyttäytyy liberalismien tradition haarana, jossa demokratiamalli nivoutuu erilaisten käytänteiden ja instituutioiden prosesseina osaksi markkinapohjaisen todellisuuden turvaamista (Held, 2006, 92–93). David Heldin tiivistyksenä liberaalia edustuksellista demokratiaa toteutetaan vaalisyklillä kansalaisten valitsemassa parlamentissa ja siihen on sidottu olettaus aktiivisesta kansalaisesta. Liberaalin demokratian demokratiakäsityksen tarkastelussa painotan sen suhdetta kapitalismiin ja lisäksi arvioin demokratiakäsitystä kohtaan esitettyä kritiikkiä, joka pureutuu epäpolitisoituneeseen olettamukseen valtion roolista. Ajassa toteutuvaan liberaalin demokratiaan liittyy myös demokratian käsitteet neutraalisuus ja asiantuntijuus. (mt., 93.) Tarkastelun kohteena on, että onko kyse enää klassisen liberalismien tuottamasta vapauskeskeisestä mallista vaan enemmän uusliberalistisen ekonomistisen demokratiakäsityksen tilasta.

Pluralistiselle demokratialle olennaista on demokratian näkeminen prosessina, jossa yhteinen tahto syntyy erilaisten yksilöiden tai ryhmien välisen yhteistyön ja erimielisyyksien kompromissina. Pluralistinen demokratia tarkoittaa ihmisten ryhmittymistä heidän etujaan ajaviin suuriin etujärjestöihin tai ”joukkojärjestöihin”. (Mickelsson, 2015, 23.) Kyse on tällöin kansalaisten sosiaalisista, taloudellisista ja valtiollisista eduista, joita esimerkiksi ammattiyhdistysliike voi ajaa. Nähdäkseni pluralistinen demokratia ja sen todellisuus pohjautuvat erilaisten ryhmien intressien sovittamiselle. Demokratiakäsityksen taustalla pyritään myös ymmärtämään poliittisen yhteiskunnan ominaista valtakamppailua. Kansalaisyhteiskunnan intressien pohjalta ryhmien muodostaminen nähdään keinona estää poliittisen syrjinnän uusiutuminen. Pluralistinen tulokulma on, että kansa määrittää viitekehyksen, jossa lainsäädäntö tapahtuu, sillä demokratiassa olennaista on kansalaisten

kyky kontrolloida ja valvoa johtajiaan. Tällöin poliittisen kulttuurin ja poliittisten asenteiden kautta pyritään asettamaan kansallista normistoa, joka ohjaa yleisvaltaisesti politiikan tekemistä. Demokratiakäsityksen taustapohja gradussani asettuu osaksi suomalaisen hyvinvointivaltion etujärjestöjen asemaa poliittisessa toiminnassa.

Deliberatiivinen demokratia ilmentyy tutkielmassani demokratiateorioiden nuorena esimerkkinä, joka mahdollistaa edustuksellista demokratiaa täydentävän tulokulman. Deliberatiivisella demokratialla tarkoitetaan demokraattista päätöksentekoa, jota edeltää määritellyt kriteerit täyttävä kansalaiskeskustelu. Oleellista on, että demokraattinen päätöksenteko ei ole pelkkää äänestämistä vaaleissa tai eduskunnassa, vaan että päätöksenteko perustuu laadulliseen keskusteluun. (Herne, 2018.) Deliberatiivisen demokratian sisäisen koulukuntajaon pohjana on puolueettomuuden käsitys, joka määrittää yhteiskuntafilosofista tapaa jäsentää päätöksenteossa tapahtuvan asemoitumisen ihannetavoitetta. Deliberatiivinen demokratia korostaa julkisen harkinnan merkitystä osana laajempaa kansalaisyhteiskunnan osallisuutta. (Held, 2006, 252–253.) Deliberatiivisessa demokratiassa kansalaisten osallisuus ei ole itseisarvo määrällisesti vaan kyse on deliberaation laadusta.

Osallistava demokratia tarkoittaa tutkielmassani demokratiamallia, jonka teoreettinen haara eroaa liberaalin demokratian perinnöstä. Historiallisesti toki näillä kahdella on yhtymäkohtia, mutta painotuksena on ymmärtää osallistavan demokratian radikaalimpaa tulkintaa, joka kyseenalaistaa liberaalin demokratian lukkiutumisen kapitalistiseen talousjärjestelmään. Kyse on vuorovaikutuksesta, joka korostaa teorian syvärakenteellista olettamusta demokratian oikeutuksesta sekä demokraattisen käsityksen rajapinnoista. Osallistava demokratiamalli ei painotu vain kriittisen tulokulman varaan. Mallin ydinsanomana on poliittisen yhteiskunnan tasa-arvon prioriteetti, joka pyrkii uudelleenjärjestämään yhteiskunnan epätasaisesti jakautuneet valtaresurssit. Osallistava demokratia rakentuu kansalaisten oma-aloitteisen kyvykkyyden ja politiikan kontrolloimisen mahdollisuuksien varaan, esimerkiksi eri tasojen kansalaisaloitteiden kautta. (Büchi, 2006, 110–111.) Osallistavan demokratian avaamisessa painotan C.B. Macphersonin ja Carole Patemanin teoksia, joihin palaan luvussa kaksi. Mallin tarkoituksena on tarjota liberaalin demokratian kuvitteellisuudesta eroava haara, jonka demokratiakäsityksen syvärakenne poikkeaa muista.

1.3. Tutkielman rakenne

Luvussa *kaksi* tarkastelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen rakentumista. Teen luvun alussa historiallisen katsauksen liberaalin edustuksellisen demokratian toimintaperiaatteisiin ja sen aseman

vakiintumiseen demokratian perusnormina. Katsauksen tarkoituksena on tuoda esille tutkielmani aika- ja tilasuhteen hahmottamista, jossa huomioidaan poliittisen todellisuuden laajempi historiallinen kehitys. Tämä antaa mahdollisuuden asettaa oma tutkielmani osaksi akateemista jatkumoa. Luvun kaksi alaluvuissa erittelen demokratiateoreettiset traditiot ja koulukunnat liberaalin edustuksellisen demokratian alaisuudessa, jonka jälkeen tuon tutkielmani vastakomponentin esille tarkemmin. Osallistavan demokratiateorian radikaalimpi tulkinta palvelee yhteiskuntafilosofisena katsauksena demokratian moninaisuuteen sekä poliittisen mielikuvituksen tarkasteluun. Demokratiatraditioiden pohjana on myös taustoittaa analyysia varten esiteltävät demokratiakäsitykset sekä arvioitavat tekijät. Luku kaksi päättyy politiikan paradigmanmuutoksen kehystämiseen.

Luvussa *kolme* erittelen tutkielmani tiedonhankintaa ja metodologista osuutta, jossa pyrin perustelemaan työni tieteenfilosofian ohjaavat elementit sekä tarjoamaan akateemisen viitekehyksen, jonka kautta työtäni voidaan arvioida. Luvun tarkoituksena on tuottaa tutkielmaani ohjaavat laadulliset työkalut ja kirjallisuus, joka tukee tätä prosessia.

Luvussa *neljä* painotan suomalaisen demokratiapolitiikan realisoimista lukijalle. Demokratiapolitiikan tarkastelussa käytän erilaisia suomalaisia tutkimuslähteitä, joiden painotuksena on ollut spesifisti rakentaa 1990-luvun jälkeistä demokratiakehitystä Suomessa. Tätä vasten voin peilata tutkielmani primääriaineistoa. Luvun tarkoituksena on selvittää lukijalle suomalaisen demokratiapolitiikan merkittävät käänneet sekä luoda katsaus demokratiapolitiikan tilaan. Lisäksi tunnistan tarkemmin suomalaisen tutkimuskentän tuottaman analyysin demokratian haasteista. Painotan tarkastelussa erilaisia 2000-luvulla suoritettuja eduskuntavaalitutkimuksia, demokratiaindikaattoreita sekä eduskunnan valiokunnille toimitettuja tutkimuksia. Luvun lopettaa demokratian ja poliittisen mielikuvituksen eli kuvitteellisuuden ymmärtäminen osana tutkimuskehikkoni yhteiskuntafilosofista luonnetta.

Luvussa *viisi* esitän tutkielmani primääriaineistosta johdetut havainnot ja käsittelen suomalaisen demokratiapolitiikan johtavia tendenssejä. Havainnot perustuvat toteutettuun sisällönanalyysiin ja tämän menetelmän pohjalta lähdän purkamaan yksityiskohtia, jotka liittyvät osaksi aineistosta saatuja tuloksia. Niiden analysoiminen toteutuu teoreettisen viitekehyksen kautta. Luvun tarkoituksena on tarjota lukijalle selkeä ymmärrys tutkimukseni kehikon rajoissa toteutetusta analyysistä ja saattaa havainnot osaksi demokratiakäsityksen näyttäytymistä.

Luvussa *kuusi* kokoan yhteen tutkielmani tulokset ja esittelen, mitä tässä gradussa on tehty. Tematiikan kokoamista varten päätän työni loppukeskustelulla, jonka tarkoituksena on sitoa omia

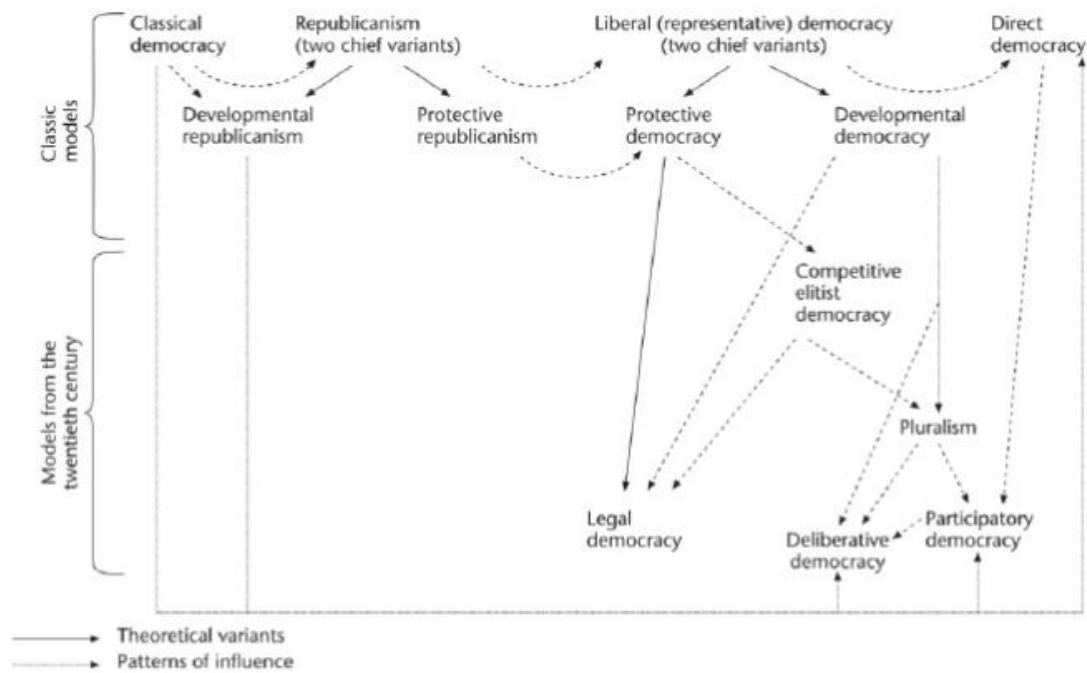
havaintojani, suoritettua analyysia ja tuloksia osaksi akateemista keskustelua. Tätä varten pohdin ajankohtaisten esimerkkien kautta tematiikkaa sekä peilaan tutkimukseni lopputilaa osana jatkotutkimuksellisia mahdollisuuksia. Graduni päätteeksi esitän akateemisten käytänteiden mukaisen lähdeluettelon.

2. Demokratiakäsitys ja teoreettinen viitekehys

Graduni tarkoituksena on asettaa demokratiakäsitys jäseneltävään muotoon sekä pyrkiä kuvastamaan deskriptiivisenä olettamuksena suomalaisen demokratian haasteita ja syvärakenteellista uskomusta. Tämä vaatii ymmärryksen tutkielmani viitekehuksesta, johon demokratiatraditiot voidaan asettaa. Tutkielmani kohde ei ole yhteiskunnallisesta, saati historiallisesta kehityksestä irrallinen objekti, joka voidaan asettaa tutkimukselliseen tilaan irtonaisena ympäröivästä todellisuudesta. Teoreettinen viitekehyseni rakentuu liberaalin edustuksellisen demokratian hahmottamiseen, jonka vuoksi luvun alussa tarkastelen tätä traditiota ja uskomusta tarkemmin omana demokratian kantana. Tarkoitus on tuottaa historiallinen katsaus tutkielmani rajoissa, joissa kiinnitytään teorianallin syväuskomusten rakentumiseen.

Tutkielmani teoreettisen viitekehysten erittelyä varten sovellan yksityiskohtaista kirjallisuutta eri demokratiateorioiden kohdalla ja samalla käytän apuna yhtenäisinä teoksina David Heldin ”*Models of democracy*” ja Maija Setälän ”*Demokratian arvo – teorit, käytännöt ja arvo*”. Molemmat kirjat ohjaavat myös omaa teoreettista viitekehystäni. Demokratiateorioiden on tarkoitus kartoittaa valtiopoliittista tutkimuskenttää demokratian tilasta ja tämän valtiomuodon laajamittaista kyvykkyyttä muuntua erilaisiin olettamuksiin sekä uskomuksiin. Demokratiateoriat antavat tutkimukseni syvärakenteelle työkalut tarkastella aineistoni tuottamia havaintoja ja asettaa ne osaksi politologista ymmärrystä.

Demokratiateorioiden käsitteleminen tuottaa itsessään haasteen luoda selkeä kuvaus demokratian historiallisesta kehityksestä ja rakentumisena poliittisena prosessina. Esitän demokratiateoriat osana ajallista jatkumoa, jossa klassinen liberalismi ja demokratia ovat nivoutuneet osaksi yhtenäistä demokratiakäsityksen haaraa. Alla oleva David Heldin kuvaaja selventää tätä demokratian käsitteellistä tiekarttaa. Demokratiateorioiden purkamisesta hän esittää historiallisen tradition, josta tutkielmassani johdan tarkasteltavat demokratiateoriat. Klassisen liberalismiin tarkastelun painotuksena on tuottaa ajallinen kiinnittyminen demokratian elinkaaren ja kehityskulun historiaan. Tämän kautta voin ponnistaa tarkastelemaan traditiosta johdettuja muita demokratiakäsityksiä sekä liittää osallistavan demokratian haaran vertailtavana ja poikkeavana traditiona kehikkoon.

Kuvaaja 1. Demokratiateorioiden perinnön käsittekartta (David Held, 2006, 17).

Kuvaajasta saatu havainto on, että demokratiateorioiden ensimmäinen haara on suoran- ja osallistavan demokratian traditiot, jotka painottavat kansalaisten suoraa päätöksentekokykyä heitä koskevissa asioissa. Heldin mukaan demokratian haara juontaa juurensa antiikin Ateenasta ja tätä alkulähdettä usein nimitetään termillä 'klassinen demokratia'. Eroavana toisena merkittävänä traditiona on liberaali tai edustuksellinen demokratia, jonka demokratian toteuttaminen tapahtuu edustuksellisuusperiaatteen kautta, jossa vaaleilla valitut edustajat toteuttavat kansan tahtoa. (Held, 2006, 4–6.) Kuvaajan tarkoituksena on hahmottaa samalla demokratian moniulotteisuutta sekä rajata tutkielmani fokusta liberaalin demokratian jäsentämiseen. Liberaalin edustuksellisen demokratian alaisuudesta ilmenee jaottelu suojelevasta eli protektionistisesta, rajoittavasta ja kehityksellisestä tasavaltalaisuudesta, jotka toimivat taustavaikuttajina liberaalin demokratian erilaisille alakäsitteellisille tulkinnoille kuten legaalille demokratialle. (Mt., 4.)

Demokratian luonteen ymmärryksestä Held on esittänyt vuonna 1992 julkaistussa esseekokoelmassa, että demokratiakäsitykset ovat kilpailevassa konfliktissa ja tämä syvärakenteellinen ongelma sitoutuu demokratiateorioiden jaotteluun kansalaisten poliittisesta osallisuudesta, josta voidaan tulkita teorit suorasta itsehallinnosta sekä sääntelystä. Heldin mukaan vastaavasti voidaan painottaa demokratian edustuksellisuuden ilmentymää osana tätä konfliktia. (Held, 1992, 11.) Tämän analyysin pohjalta esitän, että liberaali edustuksellinen demokratia toimii eräänlaisen ”primäärikäsityksenä”, jonka alaisuudessa toimii erilaisia demokratiakäsityksiä ja tulkintoja. Näiden mallien tarkoituksena on

korjata tai täydentää liberaalin edustuksellisen demokratiateorian puutteita, mihin pluralistinen demokratia ja deliberatiivinen demokratia pyrkivät. Vasta-ajatuksena liberaalin demokratian traditiolle painotan osallistavan demokratian tulkintaa, jonka taustakehikko on nivoutunut osaksi suoran demokratian haaraa. Demokratiateoriat ovat itsessään yhteiskunnallisen konfliktin tai johtajuuskamppailun alaisia, eikä demokratian luonnetta voi tällöin esittää poliittisen yhteiskunnan tai toimijuuden lainalaisuutena, vaan se tulee ymmärtää demokratia aika- ja tilasuhteessa muuttuvana. Konfliktinomainen tila määrittelee myös demokratian luonnetta, jossa eri uskomukset muovaavat kansalaisten arkipäiväisiä uskomuksia tiedostetusti tai tiedostomatta.

Demokratiamallien raaka jaottelu osoittaa tutkielmani puitteissa eräänlaisen dikotomian liberaalin demokratian ja osallistavan demokratian välisestä tulkinnasta. Maija Setälä täydentää Heldin tulkintaa demokratiateorioista fokusoimalla itse demokratiakäsityksen määrittelemiseen. Setälä tuo esille, että demokratiakäsitys vaikuttaa olevan laajentunut käsite, joka saa ns. tyhjän / kelluvan merkitsijän roolin ilman todellista sisältöä. Tämän välttämiseksi esitän tutkielmassani demokratiakäsitteelleni tarkemman viitekehyksen. Lähtökohtaisesti demokratia täytyy itsessään määritellä ja perinteinen ymmärrys on demokratian normatiivisuus, jossa demokratiateorioiden tarkoituksena on löytää demokratian keskeiset periaatteet sekä arvot eli demokratian oikeutusta koskeva tulkinta. Nykypäivänä demokratia vaikuttaa kuvastavan yhteiskunnallisesti kollektiivisesti syntyviä päätöksiä. (Setälä, 2003, 10–11; 12.) Tulevissa alaluvuissa pyrin purkamaan demokratian kuvituksellisuuden roolia ja demokratiakäsitysten syvärakenteellisia uskomuksia.

2.1. Liberaali demokratia

Ennen graduni tarkempien demokratiakäsitysten erittelyä tarkoitukseni on suorittaa historiallinen kuvaus, jonka kautta voin peilata ja vertailla tutkielmani myöhemmin esiteltäviä demokratiakäsityksiä osana laajempaa demokratian kehityskulkua. Tutkielmani valtavirtaisena demokratiakäsityksenä esitän liberaalin edustuksellisen demokratian. Tätä varten käyn läpi liberaalin demokratian yhteiskuntafilosofista taustaa, jotta voin valottaa teorian syvärakenteellista uskomusta. Ensimmäiseksi tulee hahmottaa liberalismien suhde demokratiaan ennen liberaalin demokratian tarkempaa demokratiakäsityksen avaamista. Liberalismin analyysissä nojaan C.B. Macphersonin ja Ellen Meiksins Woodin kirjallisuuteen liberaalin demokratian olemuksesta ja käytän apunani aikaisemmin erittelemääni tutkimuskirjallisuutta.

Pyrin selventämään liberaalin demokratian ja kapitalismin suhteen sekä sitä, kuinka demokratia mukautui näiden kahden tradition alaisuuteen. Historiakatsauksen tarkoituksena on tuoda ilmi,

minkälainen kollektiivinen mielikuvitus tai kuvitteellisuus loi ja muovasi liberalismiin syvärakenteellisen uskomusten tilan. Demokratiateoria sisältää useita nimityksiä ja tulkintoja. Itse sovellan käsitteen nimitykseksi liberaali edustuksellinen demokratia ja liberaali demokratia. Molemmat kuvastavat demokratiateorian taustaoppia liberalismista. Kyse on valtiomuodon sekä poliittisen uskomuksen nivoutuneesta opista, jonka juuret vievät 1600-luvulle.

Liberalismin kolmena oppi-isänä pidetyt Thomas Hobbes, John Locke ja Paroni Montesquieu kehittävät ajatustensa traditiossa määritelmät liberalismiin perustuslailliselle pohjalle, josta voidaan johtaa nykyisten postmodernien yhteiskuntien liberalismiin kanta-ajatukset. Kaikki kolme ajattelijaa olivat aikansa pioneereja määrittelemään yhteiskunnan valtarakenteita uudestaan sekä arvioimaan liberalismiin kehitystä. Liberalismin oppi-isien tiivistettynä ajatuksena oli, että he käsittelivät absoluuttisten monarkioiden ja perustuslaillisten monarkioiden esiintymistä Euroopassa 1600-luvulta eteenpäin. (Held, 2006, 59–60.) Kahden valtiomuodon välillä ilmentyi painotuseroja. Tiivistetysti absoluuttinen monarkia sisälsi ajatuksen kuninkaan tai monarkin vallan oikeutuksesta suoraan Jumalalta, jonka edustaja tämä oli maan päällä. Kyse oli periaatteesta, joka määritteli oikeudellisen perusnormin lainsäädännön johtamiselle. Tyypillistä tälle oli myös, että valta siirtyi perintönä seuraajalle. Absoluuttinen monarkia voidaan mieltää yhteiskunnalliseksi jatkumoksi feodaalijärjestelmästä. (Macpherson, 1985, 1–3.) Liberalismin oppi-isät määrittävät tälle traditiolle vaihtoehdon.

C.B. Macpherson luonnehtii Thomas Hobbesin (1588–1679) englantilaisen poliittisen teorian vaikuttavimmaksi ajattelijaksi. Syynä on tämän kehittämä ajatuksellinen doktriini sekä Hobbesin tuottama ymmärrys ympäröivästä yhteiskuntarakenteesta. Hän yhdisti materialistisen filosofian tulkinnan ja poliittisen teorian yhdeksi vaikutussuhteeksi. Tämä teoreettinen kehikko muotoutui politiikan tutkimuksen ja sen tieteen harjoittamisen peruseriaatteeksi. Hobbes esitti, että poliittisen teorian luominen oli mahdollista siitä huolimatta, ettei sen psykologiset ilmiöt ole luonnontieteellisen materian piirissä havaittavissa olevia lainalaisuuksia. (Macpherson, 1985, 9–10.) Hobbesin tuoma ymmärrys antoi perusteet liberalismiin kuvitteellisten oppien ja uskomusten todentamiselle muodostaen poliittisen teorian oikeutuksen. Hobbes on kuuluisa ”*kaikkien sodasta kaikkia vastaan*”, hänen teoreettinen maailmankuvansa rakentui olettamukseen, jossa yksilöiden käyttäytyminen määrittyy alkutilasta tai luonnontilasta. Hobbesin olettamana on, että ihminen on omaa etuaan etsivä ja tavoitteleva olento. (Mt., 12.)

David Held on täydentänyt Hobbesin tulkintaa painottaen, että Hobbes ennakoiki edustuksellisen järjestelmän rakentumisen peruseriaatteita, sillä suvereeni hallitsija sai legitimitetin kansan

hyväksynnän kautta. Yhteiskuntajärjestyksen saavuttamiseksi Hobbes esitti, että valtion tulee rakentua suvereenin hallitsijan varaan, jolloin auktoriteetti keskitetään institutionalisoidulle ja valvotulle taholle. Liberalismin ja monarkioiden ensiaskelten välinen tulkinta on historian aika- ja tilasuhteiden puitteiden myötä selitettävä ja se tarjoaa katsannon postmodernin edustuksellisen demokratian nykytilan taustoittamiselle. (Held, 2006, 60–61.)

John Locke (1632–1704) täydensi Hobbesin tulkintaa sekä toi oman viitekehýksensä. Locke korosti yksilön omistusoikeutta ja kansalaisten toimijuuden turvaamista valtiovallan toimesta. Setälä kuvastaa, että Locke ennen kaikkea vakiinnutti liberaalin demokratian saralla yksilön oikeuksien aseman (Setälä, 2003, 67). Locken ajattelun pohjana oli painottaa perusnormin ja perustuslain asemaa, joka saavutetaan lainsäädännöllisen kehikon vakiintumisen myötä. Tämän kehikon tarkoituksena on luoda tila turvaamaan yksilöiden vapaudet ja oikeudet. Painotuksessa ilmeni myös porvariston laajat omistusoikeudet. Locken teoreettista viitekehýstä kuvastaa eräänlainen minimalistinen valtioperiaate, johon on esimerkiksi 1900-luvun puolivälin jälkeen viitattu Friedrich Hayekin kirjoituksissa. C.B. Macpherson huomauttaa, että Locken kirjoitusten myöhäisempi tulkinta ei tarkoita, että Locke olisi kehittänyt 1900-luvun uusliberalistisen kehikon tai häntä voitaisiin pitää 1900-luvun puolivälin aikaisen liberaalin demokratian kehittäjänä (Macpherson, 1985, 194–195). Locken poliittisen doktriinin ymmärtäminen kuitenkin tuo ilmi, että hän asetti klassisen liberalismin periaatteet osaksi parlamentaarisen hallinnon ja suvereenin toimijan välisen järjestelmän kehitystä. Vuorovaikutus toimii vain, kun osapuolet laativat yhteiskuntasopimuksen, joka takaa myös kansalaisten oikeudet kuten hengen ja omaisuuden suojan. Locken perustuslaillisuus vakiintui liberaalin demokratian syvärakenteelliseksi opiksi. (Mt., 196.)

Paroni Montesquieu (1689–1755) tunnetaan vallan kolmijakoperiaatteen kehittäjänä. Periaate pohjautuu lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan jaotteluun, josta seuraa yhteiskunnallisen toimijuuden eriyttäminen sekä vallan hajauttamisen periaatteet. Kehitys vaati perustuslakien ja lainsäädännön sopeuttamista uudenlaiseen yhteiskuntajärjestykseen, joka edellytti yksilöiden vapauksia ja oikeuksia liberalismin periaatteiden mukaisesti. Montesquieu esitti, että vallan kolmijaossa osapuolet tasapainottavat toistensa toimijuutta ja niiden väliset keskinäiset suhteet ovat tärkeitä, sillä kaksi kolmesta osapuolesta voi estää yhden valta-aseman keskittymisen. (Held, 2006, 68.) Vallan kolmijakoa pidetään perusasteen ymmärryksenä yhteiskuntapoliittisen kentän hahmottamisesta, joten painotan enemmän Montesquieun argumenttia egaliteetin hengestä, jota voidaan tarkastella kapitalistisen yhteiskunnan kaksijakoisuuden esiasteena tai kilpailun luonteen asettamisena (Lahtinen, 2010.) Kuvauksella viitataan Montesquieun hahmottamaan tilaan

sosiaalisten luokkaerojen kehityksestä, joka ilmenee epätäydellisen egaliteetin hengen jakaessa yhteiskuntien väestöä osattomiin ja osallisiin (mt., 2010). Klassisen liberalismiin oppi-isän esityksenä on lakien yhteiskunnallinen rooli ja vallan hajauttaminen, jotta kansalaisten yhteiskunnallista kurjuutta voidaan vähentää. Montesquieun periaatteesta tulee tunnistaa, että liberaalin edustuksellisen demokratian henki tai toiminta eivät saa ruokkia epätasa-arvoa ja sen kasvua.

Liberaalin demokratian tradition jatkajana voidaan pitää James Madisonin roolia enemmistön tyrannian käsitteellistämistä osaksi demokratiatraditiota (Held, 2006, 71). Setälän tulkinta painottaa, että Madisonin mukaan demokratia on altis enemmistöjen poliittisuudelle, joka voi johtaa yksilön oikeuksien vaarantumiseen. Liberalismin viitekehyksessä ilmenee tätä pelkoa vastaan institutionaalisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on rajata vallankäyttöä, kuten lainsäädäntövallan keskittämistä. Tämän ehkäisee esimerkiksi vallan kolmijako-opin tuottama hajauttaminen. Pelko enemmistön tyranniasta luo ensimmäisen realisoituneen kehikon liberaalin demokratian institutionalisoitumisesta, joka ilmenee demokratiakäsityksen vakiintumisessa vaaleilla valittuihin edustajiin. Setälä argumentoi, että tämän vakiintuneen vaalitavan taustalla on käsitys yksilöiden vapauksien turvaamisesta. (Setälä, 2003, 68–69.) Liberalismin perusedellytykseksi muotoutui valtio, jonka funktiona on erillinen toimijuus ja lainsäädäntövalta alueissa, jotka eivät ole monarkkien valtaoikeuksien rajoittamia. Kyse on perustuslaillisesta valvonnasta.

Edellisten yhteiskuntateoreetikkojen pohjalta kokoon, että klassinen liberalismi käytännössä haastoi absoluuttisten monarkioiden ja feodaalisäätyvaltaisen yhteiskuntajärjestelmän omalla ideaalilla uskomuksella vapaista yksilöistä ja toimijoista. Liberalismi korostaa markkinayhteiskunnan roolia, jossa yksilöt ovat vapaita ennen kaikkea markkinatoimijoina. Klassisen liberalismiin painoarvo realisoitui liberaalin demokratian syvärakenteelliseen uskomukseen painottaen ajatusta, että yksilöiden vapaudet ja niiden kunnioittaminen ovat valtiovallan oikeutuksen ehto. (Setälä, 2003, 66.) Vapauskäsityksen painottaminen nostaa esille edellä esiteltyjen teoreetikkojen yhteiskuntafilosofisen käsityksen demokratian ja politiikan uskomusten lainalaisuudesta. Setälä kuvaa, että kyse on demokratiakäsityksen velvoittavasta luonteesta, jossa yksilöt alistuvat valtiovallan auktoriteettiin yhteiskuntasopimuksen muodossa. Tämä instituutio puolestaan turvaa vapauden ja estää toisten vapauksien loukkaamisen. (Mt., 67.)

Tarkastelun pohjalta on perusteltua vielä syventää ymmärrystä liberaalin demokratian käsityksestä poliittisesta osallisuudesta. Maija Setälä luonnehtii, että John Stuart Millia voidaan pitää liberaalin demokratian poliittisen osallisuuden käsitteen yhtenä merkittävimpana teoreetikkona. J.S. Millin käsityksen mukaan edustuksellisessa järjestelmässä poliittisen osallisuus sekä demokratian oikeutus

painottuvat kansalaisten poliittisen tiedon ja harkintakyvyn kehittämiseen kohti aktiivista kansalaisihannetta. (Setälä, 2003, 103–104.) Millin teoreema tuo esille liberaalin demokratian omaksuman käsityksen, jonka pohjalta pyritään takaamaan päätöksenteon sekä hyvän hallinnon edellytykset. Millin teoriassa vedotaan osallistumisen myönteisiin sivutuloksiin ja uskotaan osallistumisen takaavan myös parhaat lopputulokset, sillä edustuksellisessa hallinnossa kansalaisten tehtävänä on toimia valtionhallinnon viimekätisenä valvojana. (mt., 103–104.) Poliittisen osallisuuden moraalifilosofinen puoli painottaa ajatusta, että edustuksellisessa demokratiassa kansalaiset ovat valmiita täyttämään aktiivisen kansalaisihanteen, sillä tämän täytyminen takaisi parhaat edellytykset demokratian toteutumiselle (mt., 113).

Nähdäkseni liberaalin demokratian syvärakenteellinen käsitys on nivoutunut osaksi kansalaisosallistumista, joka tarjoaa kansalaisia kehittäviä lopputuloksia. Mill väitti, että edustuksellisen demokratian suomat osallistumismahdollisuudet ovat arvokkaita yksilöiden aktiivisuuden, poliittisen tietämyksen ja harkinnan kehittämiseksi – demokratian merkittävä tehtävä on kansalaisten kouluttaminen. (Setälä, 2003, 114–116). Millin demokratiakäsitystä on kritisoitu tutkimuskirjallisuudessa sen poliittisen osallisuuskäsitteen suppeudesta. Esimerkiksi John Elster on esittänyt, että demokratian ymmärtäminen vain sen kehittävien vaikutusten kautta rajoittaa poliittisen osallisuuden monimuotoista ilmentymistä. (Mt., 117.)

Poliittisen osallisuuden kritiikkiä esittelen tarkemmin liberaalia demokratiaa kritisoivissa demokratiateorioissa. Klassisen liberalismien perinnöstä ja sen suhteesta demokratiaan on hyvä siirtää huomioita viimeiselle vuosisadalle ja tarkastella liberaalin demokratian perinnössä Joseph Schumpeter tuottamaa suojelevan eli minimalistisen edustuksellisen demokratian periaatetta. Käsitettä on myös nimitetty elitistiseksi demokratiaksi. Tämän demokratian kannan tulkitsen osaksi liberaalin demokratiateorian haaraa. Eliittidemokratia kuvastaa aikakautta, jolloin puolueiden jäsenmäärät olivat pienet ja kansanedustajilla oli vapaa mandaatti toimia. Demokratiakäsitys kietoutui toimijuuden ympärille, jonka katsottiin olevan valistuneiden kansanedustajien tai parlamentaarikoiden käsissä. (Mickelsson, 2015, 23.)

Mickelssonin kuvaus minimalistisesta demokratiasta muistuttaa jo klassista Platonin käsitystä filosofikuninkaista hallitsevina yhteiskunnallisina toimijoina. Tämä antiikin Ateenan aikana esitetty yhteiskunnallinen viitekehys on ajallisesti vanha, mutta sen kautta voidaan edelleen tarkastella politiikan tekemisen tilaa. Platon kuvasi demokratian toteutumisen olevan ongelmallista, koska kansalaiset ovat harhaanjohtavissa sekä korruptoitavissa (Held, 2006, 24). Tämä ajatus on politologisesti elänyt eri aikakausien saatossa. Held on kuvannut demokratian kehitystä

kehämäiseksi, jossa kansalaisihanne lähtee aktiivisesta poliittisesta kansalaisesta antiikin ajoilta ja päättyy modernin yhteiskunnan aikaan, jossa kansalaisten osallisuus ei ole demokratian keskiössä, vaan asiantuntijuudesta on tullut uusi ”*papiston*” kaltainen yhteiskunnallinen toimija (mt., 24–27). Demokratian kritiikki ja sen rajoittaminen keskeisimmän arvon, kuten vapauden puolesta ei ole demokratian historiassa uusi ilmiö.

Tematiikan tarkastelua jatkan politiikan tutkija Ellen Meiksins Woodin ajatusten kautta. Hän painottaa aikaisemmin esittelemääni havaintoa siitä, että liberalismien perintö näyttäytyy prosessina irtaantua absolutismista ja edeltäneestä feodaalisesta yhteiskuntajärjestelmästä. Täydentävä ajatus on, että liberalismi on olemuksellaan vanginnut demokratian luonteen (Patriquin & Wood, 2012, 199). Argumentti painottuu liberalismien purkamiseen osana 1800-luvun luokkayhteiskunnan historiallista kehitystä, jossa markkinapohjaisen talousjärjestelmän myötä syntynyt eriarvoisuus johti alempien luokkien (esim. työnväenluokka) sosioekonomisten oikeuksien vaatimiselle verrattuna omistavaan luokkaan. Tila ruokki kehittyvissä yhteiskunnissa mukautumista uudenlaiseen yhteiskuntajärjestykseen, jota Wood kuvaa ”*joukkomobilisoinnin aikakaudeksi*” (mt., 200). Tällä aikakaudella demokratia käsitteeseen kohdistui uusia poliittisiä uskomuksia, jotka ilmentyivät äänestäjämassojen poliittisten oikeuksien vaatimuksina. Seurauksena demokratian painopiste siirtyi pois aktiivisesta kansanvallan käytöstä perustuslaillisten ja hallinnollisten menettelyllisten takeiden ja oikeuksien turvaamiseen - prioriteettina omistusoikeuden turvaaminen. Samalla demokratia käsitteenä alkoi kuvastamaan liberalismien periaatteiden mukaista tilaa. (Mt., 199–200).

Demokratian käsite tunnistettiin liberalismien synonyymiksi ja se poikkesi esimerkiksi antiikin Ateenan aikaisesta klassisesta demokratiakäsityksestä. Huomion tarkoitus on osoittaa, että liberaalin demokratian ihanteet on johdettu feodaaliyhteiskunnan ja absoluuttisen monarkian vastaisesta omistavan luokan irtaantumisesta sekä sen vapautumiseen liittyvistä filosofista uskomuksista. Ellen Meiksins Woodin analyysi osoittaa, että liberaalin demokratian kaavassa ilmentyy muutakin kuin liberalismien laajentamista demokratiaan. Kyse on yleisen äänioikeuden kaltaisten demokraattisten periaatteiden lisäämisestä, kuten perustuslain ja rajoitettujen hallitusten esidemokraattisista arvoista. (Patriquin & Wood, 2012, 201.) Liberaali demokratia vakiinnutti omat institutionalisoidut periaatteensa, kuten kilpailevat puolueet, poliittisen edustuksellisuusperiaatteen sekä kausipohjaiset parlamentaariset vaalit (Held, 2006, 213). Toisin sanoen: demokratian periaatteet ja samalla demokratiakäsitys supistuivat liberalismien syvärakenteelliseen yhteiskuntapoliittiseen kehikkoon. Esitän, että tämä liberaalin demokratian liberalismien uskomus tuottaa eräänlaisen perusnormin

sosiaalisesta ja poliittisesta kuvitteellisuudesta eli mielikuvituksen tilasta, joka muokkaa demokratian rajoja.

2.1.1. Kapitalismin ja demokratian suhde

Alaluvussa jatkan vielä liberaalin demokratian kuvausta. Painopisteenä on esittää kapitalismin suhdetta demokratian olemassa olevaan yhteiskunnalliseen kehikkoon. Vallitsevan liberaalin demokratian ymmärtäminen on perustelua ammentaa kapitalistisesta luokkayhteiskunnasta, joka on kirjoitettu järjestelmän sisään. Kapitalismin suhdetta demokratiaan kuvastaa kysymys siitä, mikä on kansan valta järjestelmän sisällä. Kapitalismin historian tarkastelun avulla voin avata tutkielmani demokratiakäsityksen vuorovaikutusta ja olemassaoloa osana laajempaa yhteiskuntajärjestystä. Demokratian valottaminen osaksi kapitalismia on moniselitteinen tekijä, josta nostan esille seuraavaksi kapitalismin luonteen kuvauksen ja sen valtavirtaistuneita oppeja sekä uskomuksia työni puitteissa. Ekonomisti Jussi Ahokkaan ja poliittisen talouden tutkijan Lauri Holapan tiivistyksen pohjalta kapitalismi on järjestelmä, jossa tavaroita ja palveluja tuotetaan aina elämän perustarpeisiin asti markkinoilla tapahtuvaa vaihtoa varten. Markkinoiden sisällä ihmisten eli yksilöiden työvoima on myytävänä oleva hyödyke sekä markkinat luovat tilan, jossa kaikki toimijat ovat riippuvaisia markkinoista itsestään. (Ahokas & Holappa, 2014, 115–116.)

Ellen Meiksins Wood on kirjoittanut tästä kapitalismin suhteesta demokratiaan teoksessaan ”*Democracy Against Capitalism*”. Yhtenä huomiona painotan hänen tapaansa kuvata kansalaisen roolin ja ihanteen muutosta kapitalistisessa järjestelmässä. Wood määrittää, että kapitalismi muutti poliittisen sfäärin, jossa aikaisempi tärkeys oli säätyluokkainen yhteiskunta-asema ja fokus siirtyi kohti yksityisomistusta ja individualististen arvojen painottamista osana politiikkaa. Tämä kansalaisuuden rajoittaminen perustui omistusoikeuden asemaan. (Wood, 1995, 204.) Kapitalismin ja demokratian suhdetta kuvastaa demokratian ratkaiseva uudelleenmäärittely, jossa Wood painottaa Amerikan roolia 1800-luvulla. Kyse ei ollut yksittäisestä päätöksestä tai lainsäädännön implementoimisesta, vaan yhteiskunnallisen blokin kehittymisestä, joka sisäisti demokratian käsitteen osaksi liberaalin tradition uskomusta. Tiedostamaton ja tiedostettu poliittinen prosessi eteni eri vaiheiden kautta ja sen kestoksi voidaan hahmottaa Woodin mukaan koko vuosisata. Demokratian ontologian muuntautuminen liberaaliksi demokratiaksi sisälsi klassisen demokratian käsityksen kansan hallinnasta tai kansanvaltaisuudesta, mutta muutoksen merkittävä lopputulos oli kansanvallan toteutumisen suodattuminen oligarkkisen edustuksen kautta. Woodin ilmauksella tuon esille, että demokratian uudelleenmäärittely liberaaliksi demokratiaksi sisälsi antidemokraattisia piirteitä verrattuna klassisen demokratian periaatteisiin. Hallinnan ja vallan siirtymä tarkoitti myös sitä, että

kansalaisten rooli puolestaan pienentyi osaksi rajattua poliittista sfääriä. Ellen Meiksins Wood kuvastaa, että 1800-luvun kehityksen seurauksena demokratian uudelleenmäärittely johti demokratiakäsityksen etäännyttämiseen entisestään klassisen demokratian tuomasta traditiosta. (Mt., 226–227.)

Kapitalismin suhteen havaittava ydinteesi liittyy ymmärrykseen, että kapitalismin perusrakenteet eivät aseta kapitalismia ja demokratiaa syvärakenteellisesti vastakkain, saati johda kriiseihin huolimatta kapitalismin herkkyydestä ja alttiudesta erilaisille kriiseille markkinoilla (Patriquin & Wood, 2012, 202–203). Wood esittää, että demokratian ja kapitalismin välisessä suhteessa ilmenee osittaisia ristiriitoja, jotka rajoittavat demokratian toimivuutta. Kapitalismin luonteessa työntekijöiden on myytävä työvoimaansa palkkaa vastaan ja samalla omistava luokka on itsessään riippuvainen markkinoiden ostovoimasta sekä kysynnän ja tarjonnan suhteesta. (mt., 202.) Kapitalismin käsitteellistämisen pohjana on nostaa Woodin oma argumentti, että kapitalismi on ainoa järjestelmä, jossa luokkaerot ovat siedettäviä, sillä niiden käsittely priorisoituu erilliseen yhteiskuntasektoriin, jota voidaan nimittää poliittiseksi demokratiaksi. Kapitalismi on ainoa järjestelmä, jossa työvoiman hyväksikäyttö voidaan eristää tai uudelleenohjata demokraattisten paineiden ja vaatimusten ulkopuolelle. (Mt., 204.)

Woodin kuvaus asettaa raamit tunnistettavalle diskurssille politiikan sektorimaisesta luonteesta. Hän kuvailee, että kapitalismi voi sietää huomattavan määrän demokratiaa juuri siksi, että ylimääräisen työvoiman hankkiminen on olennaisesti suojattu demokratian ja politiikan tunkeutumiselta markkinoille. Tämä ei tarkoita, että kaikki kapitalistiset järjestelmät ovat olleet demokraattisia, mutta se tarkoittaa, että kapitalismi voi olla demokraattinen tavalla, jota mikään muu luokkayhteiskunta ei ole koskaan ollut. Kuvattu kapitalismin luonne tarjoaa tutkielmallisen historiallisen viitekehyksen demokratiaa rajoittavasta yhteiskuntajärjestyksestä, jossa demokratia itsessään on asetettu rajattuun tilaan. Tämä ei tarkoita, että demokratia kapitalismissa olisi semioottisesti ilmaistuna vain tyhjä merkittäjä, joka ilmentyy vain abstraktina ja olemattomana asiana.

Poliittisten lopputulosten ja demokratian sekä kapitalismin välillä on tapahtunut historian aikana suhdannevaihtelua, jossa erilaiset poliittisen johtajuuskamppailun myötä tapahtuneet suhdanteet ja voimasuhteet ovat vaikuttaneet kapitalismin sekä demokratian toteutumiseen. Esimerkkinä Suomesta ammattiyhdistysliikkeen yhtenäistyminen ja erilaisten demokraattisten utopioiden, kuten kahdeksan tunnin työpäivän vakiintuminen suomalaisessa työkuulttuurissa ovat osoituksia kapitalismin mukautumisesta demokraattisen painostuksen alaisuudessa. Tiivistettynä Ellen Meiksins Woodin ajatuksena on, että kapitalismin taustarakenteeksi painottui feodaalisen yhteiskuntajärjestyksen aika-

ja tilasuhteen siirtymä, jota ohjasi porvariston yhteiskuntaluokallinen esiinmarssi ja nousu. Tämän kehitys siirsi keskistettyä valtaa ja yksityisomistusta jaettuun tilaa, joka loi pohjan kapitalistiselle taloudelle ja yhteiskuntamallille. Siirtymän kehityksen huippuna oli, että aikaisemmin yhdessä olleet politiikka ja talous eriytyivät omiksi sektoreikseen tai vaikutusalueikseen. Poliittinen sektori ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen irtaantui monarkioiden yksinvaltiudesta eli demokratisoitui, mutta yksityisomistus vaikuttaa tulleen suojatuksi tältä demokraattisen tilan laajentumiselta.

Kapitalismin ja liberaalin demokratian suhteen yhteiskunnallisen sektorijaon pohjalta annan painoarvoa legaalien demokratian traditiolle. Demokratiakäsitys nousi klassisen liberalismien oppien vakiintumisen myötä uusliberalismin yhteiskunnallisen paradigmanmuutoksen aikana 1960–1970-luvulla. Uusliberalistisen opin demokratiakäsityksen anti nojautui Schumpeterin luonnehtiman minimalistisen mallin ja yleisemmän filosofisen tausta-ajatuksen varaan siitä, että demokratia toteuttaa enemmistön tyranniaa. (Löppönen, 2017, 19–20.) Demokratiasta tuli uusliberalismissa hallinnollinen muotti, jonka ylitse korotettiin yksilöiden vapaudet. Pelkona oli, että demokratian avulla näitä vapauksia voitaisiin rajoittaa tai loukata. Poliittinen uskomus ei ole demokratia vaan yksilöiden vapaus ja omistusoikeuden tärkeys. Uusliberalismi nousi myös sen viholliskuvia ja kilpailevia aatteita, kuten sosialismia, vastaan. (Mt., 22–23.)

Yhtenä demokratiakäsitystä edistäneenä teoreetikona voidaan pitää kuuluisaa taloustieteilijää Friedrich von Hayekia. Hänen demokratiakäsityksensä painoarvo ei ollut suoranainen demokratiateorian kehittäminen vaan tulokulmana oli uusliberalistisen yhteiskuntajärjestelmän mallintaminen. Hayekin viestin pohjana oli klassisen liberalismien täydentäminen vähäisemmästä sääntelystä ja minimalistisesta valtion roolista. Hayekin rooli tulee painottaa aika- ja tilasuhteen sisäiseen muutokseen 1960–1970-luvulla, jolloin hyvinvointivaltion toiminta-alueen yhteiskuntajako koki muutoksen. Sen aikainen valtavirtainen keynesiläinen talouspolitiikkaa kohtasi haasteita yhteiskunnallisten talouskriisien selvittämisessä. Vuosikymmenien taitteessa tapahtunut muutoskehitys toi esille uudenlaista toimijuutta politiikassa. Legaalidemokratian nimitys tulee Hayekin painottamasta laillisuusperiaatteesta, jolloin valtioiden tehtävänä olisi taata yksilöiden vapaudet. Tätä korostaa esimerkiksi Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin edustama politiikkauskomus. (Löppönen, 2017, 31–32.)

Klassista ja myös uusliberaalia demokratiamallia perinteisesti kuvataan *laissez-faire* -doktriinin kautta, jossa taloudella on korostetun vapaa asema. Vapaiden markkinoiden uskotaan olevan itseorganisoituva luonnollinen ilmiö, jonka lainalaisuudet ohjaavat talouden toimintaa. Nähdäkseni liberaalin demokratian tyypistäminen vain *laissez-faire* -doktriiniin ei tarjoa tarpeeksi syvällistä

huomiota demokratiakäsityksen tilasta. Se osoittaa talousrakenteiden olevan tärkeämpi yhteiskunnallinen moottori. Demokratiamallin tarkastelussa oleellisempaa on, että Hayekin toimet korostivat demokraattisen päätöksenteon epäonnistumista toimia optimaalisena alustana vapaiden markkinoiden asemalle sekä talouden optimoinnille. Demokratia on itsessään epäluottamuksen tilassa. (Löppönen, 2017, 117;122.) Traditiossa ilmentyvä uusliberalismin ymmärtäminen painottuu eroon klassisen liberalismiin taluspainotuksen siirtymisestä laajempaan yhteiskunnalliseen hallintaan. Kyseessä ei ole talouden häivyttäminen, vaan päinvastoin taluspohjaisen uskomuksen muodostuminen yhteiskuntaa läpileikkaavaksi voimaksi sekä poliittisen mielikuvituksen elinehdoksi, joka näyttäytyy tiedostamattomana tai tiedostettuna ajatuksellisena blokkina.

Eero Murto teoksessaan ”*Virkamiesvaltaa*” tutkii tämän legaalidemokratian yhtenä lieveilmiönä pidettyä vaikutusta managerialismin ja New Public Managementin (NPM) roolista osana suomalaista yhteiskuntaa ja politiikkaa. Murron havainto tästä yhteiskunnallisesta teknokratiasta on, että asiantuntijoilla on selkeä valtapositio, vaikka lainsäätäjät konkreettisesti painaa äänestysnappia. Tiedolla on konkreettinen tapa realisoida se, mitkä poliittiset vaihtoehdot nähdään tai ei nähdä, ja tämä heijastuu demokratian toimivuuteen. (Murto, 2014, 20–21.) Teknokratian hahmottamisessa on kyse yhteiskuntafilosofisesta taustahistoriasta osana uusliberalismin tuottamien uskomusten tilaa. Managerialismi ja NPM toimivat liberaalin demokratian tradition alaisuudessa ja uusliberalistisen doktriinin kartoittamana. Väitteeni pohjautuu demokratiakäsityksen tulkintaan, jossa demokratia nähdään tehottomana sekä sitä pidetään vaarallisena, jolloin poliittisen päätäntävällän siirtymä etenee kohti enemmän teknokratisoitunutta asiantuntijavaltaa.

Asiantuntijavallan rooli toimii yhtenä merkittävänä liberaalin demokratian uusliberalistisen tulkinnan komponenttina, mutta itsessään on vielä perusteltua tarkastella uusliberalismin tunnistamiseen tarvittavia kriteerejä. Esimerkiksi Lauri Holapan esittämässä poliittisen talouden tutkimuksessa uusliberalismi on tavanomaisesti mielletty joukoksi vaikeasti havaittavissa olevia käytäntöjä, uskomuksia ja instituutioita, jotka siirtävät vaivihkaa taloudelliseen vallanjakoon liittyvää päätöksentekoa demokratian ulkopuolelle (Holappa, 2020, 31).

” Not so often discussed by neo-Gramscians but still an important element of actual Gramscian theory – is an ideological process through which some political argument is presented in a technical and de-political manner. Continual reification of economic ideas leads to economism which refers to a situation in which the political nature of “economic” arguments is not appreciated in the public discussion. In these situations, politically and academically contested ideas become part of the “common sense” – so obvious and self-evident that few people are able to question them.” (Holappa, 2020, s. 31. 2.1.1 luku 28 kappale.)

Holappa esittää, että gramscilaisen tulkinnan mukaan poliittiset ja akateemiset tendenssit vakiintuvat ja tulevat osaksi kansalaisten arkipäiväistä ajattelua ja uskomuksia. Taustalla piilee, että tästä kansalaisyhteiskunnan arkipäiväisestä uskomuksesta ei käy lähtien laajempaa poliittista keskustelua. Uusliberalismin tulkinnan ollessa virheellinen yhteiskunnallinen keskustelu ei pääse kehittymään kohti ideologiakysymysten asettamia tulokulmia, vaan keskustelu painottuu terminologiaan ja samalla valtavirtaisen poliittisen liikehdinnän uskomusten vahvistamiseen. (Holappa, 2020, 31.) Uusliberalismin käsitettä käytetään siis kuvaamaan moninaisia ilmiöitä, joilla on keskenään vain vähän tekemistä. Liberaalin demokratian taustauskomuksissa tämä moniselitteinen termi sekoittuu useisiin semioottisiin tekijöihin. Tematiikkaa on tarkastellut maailmanpolitiikan professori Teivo Teivainen, joka nimittää demokratian lukkiutumista ja rajoittuneisuutta ekonomismiksi. Termi kuvastaa demokratian ilmentymistä vain poliittisessa sektorissa, joka toimii vuorovaikutuksessa asiantuntijavallan ja talouden alan kanssa. (Holappa, 2019.) Ekonomisin käsite tuo perinteisen uusliberalismin määrittelemiseen uudenlaisen tarttumapinnan.

Esimerkkinä liberaalin demokratian suhteesta kapitalismiin suomalaisessa viitekehyksessä voidaan pitää talouspolitiikan hahmottumista sekä näyttäytymistä velkapelkona ja leikkauspolitiikkana. Tätä voisi nimittää myös epäpolitisaatioksi, jossa valtavirtaisen taloususkomuksen opit otetaan lainalaisuuksina ja toimintaperiaatteet näyttäytyvät tulevan politiikan ja talouden sektorijaon pohjalta. Jussi Ahokas määrittää, että ilmiössä on kyse kapitalismin vaiheesta, jossa yksi keskeisimmistä julkisista instituutioista eli keskuspankki, kuten Euroopan keskuspankki (EKP) paisuttaa tasettaan massiivisilla arvopaperiosto-ohjelmilla. Tätä voidaan nimittää Ahokkaan mukaan keskuspankkikapitalismiksi. Kyseiset arvopaperiostot suuntautuvat erilaisille varallisuusmarkkinoille ja erilaisten arvopaperien hinnat nousevat, mutta tämä ei johda hyperinflaatioon kansantaloudessa, vaan tilanne näyttää olevan päinvastoin deflaation rajapintaa hipova ilmiö. Osto-ohjelman tarkoituksena on estää markkinoiden kriisiytyminen sekä ylläpitää vakautta. (Ahokas, 2019.) Rakenteellinen heikkous puolestaan on, että keskuspankin tulee huolehtia rahoitusmarkkinoiden stabiiliudesta sekä huolehtia hintavakaudesta, mikäli esimerkiksi euromaat alkaisivat harjoittaa laajaa ekspansiivista talouspolitiikkaa ja inflaatio lähtisi käyntiin, tällöin reaalityalouden inflaation torjuminen olisi keskuspankin kontolla ja se voisi vetäytyä osto-ohjelmista sekä supistaa toimintaansa. (Mt., 2019.)

Kapitalismi tulee tällöin mieltää dynaamiseksi prosessiksi, joka kokee muodonmuutoksia. Keskuspankkien rooli on muuttunut suuremmaksi ja näkyvämmäksi ohi rahapolitiikan perinteisen roolin, jossa pankit toimivat viime käden lainaajina sekä kriisitilanteissa valtioiden maksukyvyyn

takaajina. Tätä rahapolitiikan ja keskuspankkien positiota voidaan tulkita kapitalismin viimeisimpinä muotona, joka juontaa juurensa sen yhteenliittymisestä liberaalin edustuksellisen demokratian kanssa. (Ahokas, 2019.) Ilmiö tuottaa kapitalistista talouden luonnetta, joka aiheuttaa isoja reaalityaloudellisia kriisejä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia ylitse rahapoliittisten toimijoiden suoraan kansalaisten arkipäivään ja varallisuuteen. Tällöin talous näyttäytyy olevan ongelmallisessa vuorovaikutuksessa demokratian rajojen kanssa. (mt., 2019.) Liberaalin demokratian arviointi vaikuttaa enemmän valtavirtaisen taloususkomuksen ja järjestyksen ylläpitämiseltä kuin poliittisen todellisuuden lainalaisuuksien kehittämiseltä. Ekonomismin valtavirtaisuuden kuvaus hallitsevana poliittisena uskomuksena on osa laajempaa ilmiötä, jossa keskustelu demokratiasta on menettänyt sisältönsä. Modernin kapitalismin tila määrittyy rahapolitiikan ja finanssipoliitiikan yhteydessä. Arvioitavaksi jää, mitä merkitystä tällä toiminnalla on demokratialle.

2.2. Demokratiateoriat liberalismien traditiiossa

Alla olevissa alaluvuissa määrittelen tutkielmani viitekehyksen rajoissa liberaalin demokratian alaisuudessa toimivien demokratiateorioiden suhdetta ja luonnetta. Tarkoituksena on valottaa lukijalle teorioiden yksityiskohtaisia demokratiakäsitteitä sekä tuoda ilmi demokratian ontologista ymmärrystä. Suoritan lyhyen katsauksen kunkin demokratiateorian keskeisiin oppeihin. Tarkasteltavat demokratiateoriat ovat itsessään kymmenien ja satojen vuosien aikana kehittyneitä yhteiskunnallisia oppeja. Tätä kuvastaa demokratiamallien sisältämät opit, joissa viitataan usein eri aikakausien oppeihin ja demokratian ymmärtämiseen osana ajallista jatkumoa. Tämä tuottaa tutkielmani kannalta selkeän tarpeen suorittaa rajaamista demokratiateorioiden kuvaukseen sekä koulukuntien historialliseen katsaukseen. Seurauksena prioriteettini on kiinnittyä demokratiakäsitteiden substanssitasoihin, joita sovellan aineistoni analyysissä ja johtopäätösten tekemisessä.

2.2.1. Pluralistinen demokratia

Pluralistisen demokratian valottamisen tarkoituksena on ilmentää demokratiateorian kansalaisihannetta sekä sen suhdetta poliittisen osallisuuteen. Demokratiateorian oivallus on demokratian hahmottaminen, jossa tulee huomioida erilaisten väestöryhmien asema edustuksellisessa demokratiassa. Pluralistit voidaan luonnehtia seuraavasti: ”a *school of political analysts, widely referred to as empirical democratic theorists or pluralists*” (Held, 2006, 158). Lainauksen tarkoituksena on helpottaa tämän demokratiateoreettisen ryhmittymän käsitteellistämistä sekä tunnistamista. Pluralistisen demokratiamallin yhteydessä tarkastelen myös sen kulttuurihistoriallista perintöä, josta johdan ajatuksen korporatismista. Kyse on pluralistisen demokratiateorian

eräänlaisesta poikkeamasta tai traditiosta, joka ammentaa uskomukset pluraliteetin tuomasta käsityksestä. Esitän, että pluralistisen ihannekäsityksen alla on päädytty korporatistiseen yhteiskuntakäsitykseen. Syynä nostaa korporatistinen demokratiatoimintakulttuuri on se, että tämä käsite on ilmentynyt osana suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteita. Korporatismi liittyy suomalaisen demokratian ja demokratiapolitiikan saralla perinteiseen kolmikantaiseen sopimiseen.

Robert Dahlin teos *"Polyarchy: Participation and Opposition"*, tiivistää pluralismin teorian keskeisen tematiikan, joka itsessään liittyy termiin *"polyarchy"*, jonka voi kääntää käsitteeksi poliarkia. Dahlin demokratiakäsitys painottaa liberalismien valtavirtaista asemaa. Dahl argumentoi, että liberalismien hegemonia perustuu sen kyvykkyyteen saavuttaa yhteiskunnallinen rakennemuutos. Tämä aika- ja tilasuhteen kehitys realisoitui 1900-luvulla, jolloin liberalismien oppien mukaiset valtiomuodot syrjäyttivät ja karistivat sitä uhkaavat absoluuttiset monarkiat sekä diktatuurit. Voitokkaan rakennemuutoksen jälkeen liberaalin demokratian muodostamat yhteiskunnat rakensivat uudeksi viholliskuvakseen syvädemokratian – etenkin enemmistön vallan pelossa. (Dahl, 1971, 18.) Dahlin mukaan demokratiakäsitys liittyi osaksi pelkoa, jossa liberalismien asettamat arvot, kuten vapaus ja tasa-arvo olisivat uhattuina uudenlaisessa massojen ja yleisdemokratian tilassa. Dahl esitti, että syytä tähän pelkoon ei ole osoitettu todennäköisin perustein. Enemmistön tai massojen toimesta tapahtuvaa yhteiskuntien demokraattista kaappaamista tulee Dahlin mukaan pitää lähtökohtaisesti epätodennäköisenä prosessina. (mt., 7–8.) Tällaisten tapahtumakulkujen estäminen painottuu demokratian sisäänrakennettujen suojamekanismien varaan, jotka taas muodostuvat vapaiden vaalien ja niihin kohdistuvan poliittisen kilpailun kyvystä taata turvallinen johtajuuskamppailu vallasta. Vaalit pakottavat erilaiset toimijat ja poliitikot kohtaamaan kansalaisyhteiskunnan eri väestöryhmien huolet ja intressit, mikä takaa moninaisen edustuksellisesti toteutuvan demokratian. (Mt., 9.)

Pluralistinen teoria pyrkii yhteiskuntajärjestykseen, joka omaksuu liberaalin demokratiateorian edustuksellisen parlamentaarisen mallin. Demokratiakäsitys pyrkii täydentämään valtavirtaista demokratiaa erilaisten prosessien avulla, jotka vakauttavat yhteiskunnan väestöryhmien mahdollisuutta kilpailla poliittisesta asemasta ja tuoda samalla oma ryhmänsä edustetuksi. Pluralismin ydinarvo on demokratian realiteettien tunnistaminen. Puoluejärjestelmä sekä vaalit ovat toiminnallisesti tärkeitä, mutta ne eivät itseisarvona takaa demokratian toimivuutta. Tämä avaa mallin, jossa korostetaan erilaisia aktiivisia etu- ja viiteryhmiä. Demokratian toteutuminen näyttäytyy dikotomiselta. Jaottelussa korostuu demokratialle luontainen valtakamppailu, jonka tulee estää poliittisen syrjinnän valtavirtaistuminen tai kehittyminen. Tämän poliittisen kilvan tulee taata väestöryhmien osallisuus ja näkyvyys eri politiikan foorumeilla. (Held, 2006, 158.) Held on

kuvannut Dahlin politiikan tulkintaa kamppailuna erilaisten väestöryhmien intressien ja tarpeiden ylläpitämiseksi, jolloin niitä ei syrjäytetä pois kansallisesta diskurssista. Toinen osa Dahlin argumenttia on, että tämänkaltaisten yhteiskuntien syntyminen on mahdollista ja niitä on jo olemassa maailmassa. Pluralistisen demokratian ja edustuksellisuuden toteutuminen vaativat eräänlaisen poliittisuuden agendaperiaatteen, jossa kansalaisyhteiskunnan sisältä tulevat eri väestöryhmät saavat tasa-arvoisen mahdollisuuden asettaa poliittiset diskurssin eri komponentteja esimerkiksi vaalien aikaan määriteltyjen teemojen muodossa. (mt., 160; 162–163.) Periaatteen tarkoituksena on tuottaa eri väestöryhmien ajamat intressit tasavertaiseen deliberaatioon osana poliittista kulttuuria. Held painottaa, että pluralismi ottaa huomioon myös politologian aikaisemman valta- ja eliittitutkimuksen, joka kuvaa erilaisten väestöryhmien valta-asetelmien systematisoimista. Demokratiamalli pyrkii huomioimaan talouden ja yhteiskuntaluokkien keskeisiä eroja. Tästä on seurannut myös Heldin kritiikki, jossa pluralistinen teoria näyttää liian luokkakeskeiseltä. (Mt., 171;173.)

Pluralismin tulokulma näyttää kiteytyvän ajatukseen, että väestöryhmät ja sosiaalisen liikkeet ovat merkittäviä toimijoita poliittiselle prosessille, jolloin valtion tehtävänä on estää yhden ryhmän dominoiva positio sekä mahdollistaa laaja-alainen toimintavapaus erilaisille ryhmille. Pluralistinen demokratia sisältää Dahlin näkemyksen, joka kritisoi liberaalin edustuksellisen demokratian ymmärrystä demokratian toteutumisesta painottaen äänestäjäryhmien vaikutusta. (Setälä, 2003, 103.) Pluralismi täyttää kuitenkin perimmäisen ajatuksen liberaalin demokratian olemuksesta, joka ilmenee edustuksellisen demokratian hyväksymisenä. Erona on, että pluralistinen malli soveltaa eräänlaista suhdannevaihtelua edustuksellisuuskäsitykseen. Pluralistinen demokratia pyrkii kritisoimaan esimerkiksi Schumpeterin minimalistisen demokratiakäsityksen sisältämää olettamusta äänestäjien roolista (mt., 103). Demokratiassa olennaista on kansalaisten kyvykkyys havainnoida ja käyttää demokraattista toimijuutta johtajiensa valvomiseen, jossa toiminnalliset osat demokratiasta, kuten vaalit ja puolueet vakauttavat demokratiaa.

Pluralismin tradition yhtenä haarana tarkastelen korporatismia. Kyse on demokrateorian alaisesta käsityksestä, joka painottaa etu- ja viiteryhmien asemaa osana poliittista johtajuuskamppailua sekä päätöksentekoa. Suomalaisesta pluralismista ja etujärjestöjen asemasta on perusteltua tuoda esille korporatistinen tarkastelu, jota nimitän eräänlaiseksi vinoumaksi tai alahaaraksi tästä Dahlin käsityksestä. Suomalaisessa keskustelussa usein nostetaan esille, että muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomessa käytetään edelleen vahvaa työmarkkinasuhdepolitiikkaa, joka on etujärjestöpainotteista. (Blom, 2019.) Aihetta tutkinut Andres Blom tuo ilmi artikkelissaan, että korporatistissa on kyse valtiovallan instituutioista irrallisena syntyneestä kolmannesta osapuolesta

perinteisen yksityisen ja julkisen sektorin välille. Tämän kolmannen haaran tarkoituksena on tuottaa spesifeissä politiikkalohkoissa aktiivista ymmärrystä yhteiskunnallisten konfliktien selvittämisestä ja rauhoittamisesta. Tyypillinen esimerkki on edustuksellisen sovittelun kehittäminen kansallisten työvoimapoliittisten ristiriitojen ratkaisemiseksi, jossa osapuolina ovat työnantajien ja työntekijöiden intressiryhmät. (mt., 2019.) Korporatistinen päätöksenteko rakentuu tällöin järjestäytyneiden etujärjestöjen poliittiseen asemaan ja valtiovallan sekä näiden järjestöjen jäsenien tuoman legitimitetin varaan.

Aihetta tutkineiden Juho Vesan, Anu Kantolan ja Anne Skorkjær Binderkrantin tutkimus, joka on julkaistu Scandinavian Political Studies artikkelikokoelma, sisältää käsittelevän kokoavan katsauksen suomalaisen korporatistisen rakentumisesta otsikolla ”*A Stronghold of Routine Corporatism? The Involvement of Interest Groups in Policy Making in Finland*”. Artikkelissa esitetään, että suomalaisessa päätöksenteossa demokratiakäsityksellä on vakiintunut asema, jota voidaan kuvata rutiininomaisena korporatismina (Vesa ym, 2018, 240). Tutkimuksen painotuksena on analysoida suomalaisen yhteiskuntamallin sisäistä suhdetta etujärjestöjen asemaan ja vertailla niitä kahteen verrokkimaahan Tanskaan ja Iso-Britanniaan.

Kansainvälisestä tutkimuskentästä tuodaan artikkelissa ilmi, että korporatistinen eräänlainen kultakausi on eletty, mutta saavutetut etujärjestöasemat ovat säilyneet tästä huolimatta. Tämä rutiininomainen tai tavanomainen korporatismi on osoitus demokratiakäsityksen muuntautumisesta pienehkön etujärjestöryhmän pluraliteettiin. Kansainvälisesti jotkut tutkimukset osoittavat, että esimerkiksi pohjoismaiden valiokuntajärjestelmät ovat muuttuneet vähemmän institutionalisoiduiksi ja keskitetyiksi, koska ministerityöryhmät ovat suurelta osin korvanneet hallituksen nimittämät komiteat. Muutamia tutkimuksia osoittavat myös, että korporatiivisuus jatkuu tietyillä politiikan aloilla, kuten ympäristöalalla ja innovaatiopolitiikassa. Tutkijaryhmä esittää, että nykyisten aineistojen perusteella ei ole mahdollista arvioida korporatistisen nykyistä vahvuusastetta Suomessa, vaan ainoastaan arvioida sitä. (Vesa ym, 2018, 240.)

Eturyhmien osallistumisesta komiteoihin ja vastaaviin elimiin käytetään yleisesti termiä ”*rutiinikorporatismi*” (Vesa ym, 2018, 241). Käsittäkseni tämän pohjoismaiden rutiinikorporatistisen konkreettisin ilmenemismuoto on ollut eturyhmien jäsenyys hallinnollisissa komiteoissa, hallituksissa, neuvostoissa ja vastaavissa asemissa osana lainvalmistelua sekä välillisesti vaikuttamassa parlamentaariseen päätöksentekoon. Korporatistisen kritiikkinä on, että itsessään korporatismi heikentää parlamenttien roolia. Etujen ajaminen ja edustaminen tämän ”*korporatistisen kanavan*” kautta olisi tärkeämpi kuin poliittisten puolueiden ja parlamentin rooli. Tutkimuksen

esittelyssä tutkijat vetoavat, että vaalien äänet lasketaan, mutta todellisuudessa poliittisen päätöksenteon päättävät resurssit. (mt., 242.) Analyysin painotuksena on, että eturyhmillä olisi enemmän valtaa kuin parlamentaarikoilla.

Rutiinikorporatiivisuus on ollut tutkijoiden argumenttien pohjalta joustavampaa Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. Tämä tarkoittaa, että komiteat, työryhmät ja muut vastaavat toimijat ovat erityisessä valtapositiossa osana suomalaisen parlamentin toimintaa. Vesan, Kantolan ja Skorkjær Binderkrantin suorittama kyselytutkimus suomalaisista virkamiehistä vahvisti tutkijaryhmän näkemyksen siitä, että erilaiset etujärjestötyöryhmät ovat yleisimmin käytettyjä konsultointimuotoja lainsäädännössä. Noin kolme neljästä (73 prosenttia) kyselyyn vastanneista virkamiehistä vastasi, että laajapohjaisia työryhmiä, joihin kuuluu valtionhallinnon ulkopuolisia organisaatioita, käytetään "*melko paljon*" tai "*kaikissa*" Suomen lainsäädäntöprosesseissa. (Vesa ym, 2018, 250–252.) Pluralismin vinoumasta viestii, että suomalaisessa politiikan tekemisessä vakiintuneet institutionaaliset asemat ilmentyvät hallinnollisessa hierarkiassa eritasoisten teemojen ympärillä, joista merkittäviä asemia ovat lainsäädännön valmistelun vakiintuneet komiteat tai työryhmät. Tutkimustuloksena esitetään, että vastaavat työryhmät ja elimet ovat odotetusti tärkeämpiä Suomessa kuin Tanskassa tai Iso-Britanniassa. Yhdessä nämä havainnot vahvistavat kollektiivin odotukset osoittamalla, että Suomi erottuu maana, jossa työryhmät ovat rakenteellinen osa julkishallintoa erilaisten edunvalvontapaikkojen kautta. (Mt., 252.)

Tutkimuksen lopputuloksesta voin nivota graduni kannalta merkittävän huomion siitä, että pluralistinen Suomi näyttäytyy toteuttaneen historiansa aikana esimerkiksi 1960–1970-lukujen saatossa moninaisten ryhmien ihanteiden mukaista neuvottelua, jossa useammat ryhmät toimivat osana yhteiskuntajärjestelmän rotaatiota. Tultaessa 2000-luvulle voidaan viimeistään havaita vakiintuneet etujärjestöt, jotka nauttivat stabiliteetin mukaisesta asemasta vaalidemokratian ulkopuolisina toimijoina sekä erilaisista etujärjestöasemista ja edustuspaikoista. Tutkijaryhmän loppuhavainto jakautuu kahteen pointtiin. Aikaisemmin esitelty rutiinikorporatiivisuuden ylikasvanut rooli alentaa parlamentin roolia ja kaiken kaikkiaan nämä tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että rutiinikorporatismi on Suomessa vahvempaa kuin muissa Pohjoismaissa. Esimerkiksi taloudellisilla sidosryhmillä on erityisen etuoikeutettu asema Suomessa. (Vesa ym, 2018, 258–259.)

Korporatismi ilmenee osana pluralismin demokratiakäsitystä ja sitä voidaan pitää johdettuna pluralismista, mutta merkittävä ero on vakiintuneiden instituutioiden juurtunut asema osana edustuksellista demokratiaa. Pluralismin klassisemman ihanteen pohjana toimii eri väestöryhmien

osallisuus eräänlaisen positiivisen kilpailun kautta, jossa esimerkiksi erilaiset ryhmittymät voivat päästä hetkellisesti osaksi parlamentaarista valmistelua, kuulemista tai toimintaa.

Korporatismi ilmentää pluralistisen vinouman, jossa yksittäiset instituutionaaliset tahot nauttivat turvatusta asemasta osana parlamentaarista toimintaa. Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa nostetaan esille, että tutkimusarvioiden ja -havaintojen pohjalta institutionalisoitu valta on merkinnyt käytännössä politiikan arkipäiväisessä toiminnassa yksittäisten ihmisten valtaposition potentiaalin kasvattamista. Toisin sanoen korporatistinen toimintakulttuuri vakiinnuttaa edustajuuden nimissä valtaa pienemmälle organisaatiota johtavalle taholle tai erilaisille asiantuntijaroolissa toimiville henkilöille. Juho Vesan, Anu Kantolan ja Anne Skorkjær Binderkrantin tutkimustulokset sekä nostetut huomiot julkaisuista kuvaavat suomalaisen demokratian korporatistisen tilaa suomalaisena normina. Pidän tätä tutkielmassani pluralistisen demokratiateorian vääristyneenä tulkintana painottaen Robert Dahlin tuottamaa ymmärrystä pluralismin toiminnallisuuden sekä poliittisen osallisuuden edellytyksistä, jotka tarjoavat demokratialle oikeutuksen. Tämä yksityiskohtainen suomalaisen hyvinvointivaltion pluralismin muuntautunut muoto on merkillinen ja yksilöitävä tapaus – viitaten aikaisempaan katsaukseen, joka asettaa demokratiapolitiikan arviointiin kiinnostavan yksityiskohdan etujärjestöjen asemasta.

2.2.2. Deliberatiivinen demokratia

Demokratiamalli rakentuu 1980-luvun jälkeiseen ajanjaksoon, jonka painotuksena oli tarkastella poliittisen osallisuuden roolia avautuvissa yhteiskuntarakenteissa. Demokratiateorian nimessä kulkeva deliberatiivinen tai deliberaatio voidaan suomentaa esimerkiksi puntaroinniksi tai keskusteluksi. Suomalaisessa demokratiatutkimuksessa teoria mielletään usein puntaroivaksi demokratiaksi, jota käytän gradussani synonyymina deliberatiiviselle demokratialle. Termiä käytetään esimerkiksi suomalaisessa PALO-hankkeessa, joka tutkii politiikan lyhytnäköisyyttä ja sen kehittämistä osana erilaisia kansalaisosallisuutta lisääviä instituutionaalisia toimia (Herne, 2018). Demokratiakäsityksen keskiössä on noudattaa nimensä mukaisesti puntarointia tai keskustelevaa demokratiaa osana poliittista päätöksentekoa ja sen eri prosesseja. Demokratiateoria tiivistetysti pyrkii poliittiseen päätöksentekoon, joka pitää pystyä oikeuttamaan deliberaation kautta. Poliittisen osallisuuden rooli ei ole tällöin itseisarvo, vaan laadullisesti saavutettava ja valvottava asia. (mt, 2018.) Deliberatiivisen demokratian viitekehyksen tarkoituksena on tunnistaa kansalaisten poliittisen osallisuuden preferenssien muutosta kohti osallistuvampaa toimintakulttuuria. Tämä sisällyttää myös kansalaisihanteen aktiivisesta sekä laadullisesta kansalaisesta. (Mt., 2018.)

Kaisa Herneen oiva kiteytys tuo ilmi suomalaisen käsityksen deliberatiivisesta demokratiateoriasta. Ennen tarkempaa teoreettisen ontologian tarkastelua painotan vielä tätä puntaroivan demokratian ymmärrystä suomalaisesta tutkimuskehikosta. Herne määrittelee, että demokratiatraditio on itsessään moniulotteinen eikä sitä tule typistää yhteen muottiin, mutta PALO-hankkeen tarkoituspohjana on selventää deliberatiivisen demokratian hyödyntämistä esimerkiksi paikallistason päätöksenteossa, joten puntaroivasta mallista on pitänyt asettaa selkeät raamit prosessityötä varten. (Herne, 2018.) Herne määrittelee hankkeen puolesta, että puntaroivassa demokratiassa korostuu demokraattinen todellisuus ja kuvitteellinen tila, jonka pohjana on kansalaiskeskustelu ja kansalaisfoorumit. Kyseessä on poliittisen diskurssin harjoittaminen erilaisten edustavien ryhmien välillä, mikä toteutuu raatipohjaisissa toimielimissä. Puntaroivan demokratian laadullinen osallisuus vaatii myös määritellyt periaatteet, joita voidaan valvoa esimerkiksi julkisen järjestäjän puolesta. Tavoitteena on saavuttaa kansalaisraateihin tai areenoihin pienoiskokoinen otos paikallisesta tai kansallisesta väestöstä, joka sisältää eri väestöryhmien edustajia. Tämä toteutetaan arpomalla osallistujat, joiden kohdalla voidaan asettaa esimerkiksi väestöryhmiä, ikää tai sukupuolta koskettavia kiintiöitä. Herneen mukaan puntaroivan demokratian periaatteet toteutuvat osana edustuksellista järjestelmää ja sen instituutioita, kuten eduskuntaa ja kunnanvaltuustoja. (Mt., 2018.)

Kansalaisraadien harjoittamiseen on sisäänrakennettu puntaroinnin laadullisuutta valvova elementti, jonka tarkoituksena on asettaa ennakkoon ja deliberaation aikana tapahtuvalle keskustelulle rakenteelliset säännöt. Tässä argumentissa korostuu deliberatiivisen teorian yleisperiaatteet tasa-arvoisen keskustelun saavuttamisesta, jossa keskustelijoiden välillä tulee olla jaettava ymmärrystä ja kunnioitusta toisia osapuolia kohtaan sekä kyvykkyyttä muuttaa omia mielipiteitään ja kuuntelemaan raatien asiantuntija-alustuksia. (Herne, 2018.) Normatiivisena oletuksena on, että erilaiset puntarointia valvovat ja avustavat elementit tulee implementoida osaksi demokraattisia käytänteitä. Turvattavia normeja ovat esimerkiksi inklusiivisuusperiaate ja kansalaisten tasa-arvoinen osallisuusmahdollisuus. (mt., 2018.) Demokratiateorian kansalaisihanteen rooli edellyttää, että kansalaisilla on vapaus ja tasa-arvo toimia julkisen päätöksenteon yhteydessä. Kansalaisten päätöksenteon tulee perustua tutkittuun tietoon ja yhteiseen julkiseen keskusteluun. Puntaroiva demokratia edellyttää aktiivista kansalaista yhteiskunnassa, mutta samalla kansalla on oikeus myös jättäytyä pois päätöksenteosta, mikäli yksilö näin päättää. Tällöin pakolliset osallisuuden muodot suljetaan pois. (Setälä, 2003, 163.)

Suomalaisen puntaroivan demokratian tiivistyksen pohjalta avaan vielä David Heldin tarjoamaa katsausta deliberatiivisen demokratiateorian ja tradition syvällisempiin perusteisiin sekä

koulukuntien jakautumiseen kahteen johtavaan haaraan. Held nimeää haarat impartialisteiksi ja heidän kriitikoikseen. (Held, 2006, 239.) Demokratiateorian fokus on laadullisessa kansalaisten osallisuudessa, johon liittyy demokratiateorian impartialistien ja heidän kriitikoidensa keskinäinen ristiriita siitä, tulisiko demokratiamallin täydentää olemassa olevaa liberaalia edustuksellista järjestelmää vai syrjäyttää se kokonaan. Tiivistetysti impartialistit edustavat puolueettomuutta demokratiassa, jolla pyritään korostamaan deliberaation ihannetilaa poliittisena päätöksentekona, joka ei suosi erilaisia väestöllisiä tai sosioekonomisia ryhmittymiä. (mt., 2006, 239–240.) Koulukuntien merkittävästä syvällisestä erosta huolimatta niiden väliltä löytyy selkeä yhtäläisyys demokratiateoriaa koskevien käsitysten ja uskomusten piirissä. Nämä sisältävät erilaisia toimintamekanismeja, kuten deliberaatiopäivät tai kansalaisraatimallit kunnallisessa päätöksenteossa.

Deliberatiivisen demokratiatradition näkemyksenä on, että liberaali demokratia ei kykene tuottamaan yhteiskunnallista tilaa, joka saavuttaisi demokraattisen tasa-arvon. Deliberatiivinen demokratia painottaa, että valtavirtainen demokratiakäsitys ei ehkäise tai estä haitallisten epädemokraattisten toimintojen olemassaoloa. Impartialistien katsanto rakentuu ajatukseen, että liberaali demokratia on tehnyt politiikasta pinnallista sekä kehittänyt valtatyhjiön, jossa poliittista valtaa käyttää edustuksellinen harvainvalta. Held painottaa yhteiskuntafilosofi John Rawlsin kuvaamaa ihannetilaa demokratian roolista ja kyvykkyydestä toimia puolueettomuuden takaajana. (Held, 2006, 238–239; 241). Rawlsin mukaan kansalaisten päätöksenteon tulisi toimia ajatustilassa, jossa yksilöllä ei ole tietoa omasta yhteiskunnallisesta asemastaan päätöksen jälkeen. Tämän tarkoituksena on korostaa teorian puolueettomuutta yhteiskunnallisessa deliberaatiossa. Puolueettomien koulukunta yrittää luoda perusteet, jolla voidaan purkaa vallan epäsymmetristä jakautumista. Tarkoituksena on myös laajentaa kansalaisten kokonaiskuvaa politiikasta, joka on aikaisemmin esitetyn käsityksen mukaan rajoitettu eliittikehän toimintaperiaatteisiin. Impartialistit korostavat, että itse poliitikot syyllistyvät esittämään poliittiset ongelmat ja asiat yksinkertaistetusti ilman käsitystä tai halua tarkastella laajaa yhteiskunnallista kuvaa, mikä rajoittaa kansalaisten käsitystä politiikasta. (Mt., 240–241.)

Deliberatiivisen demokratian puolueettomuuden eli impartialistien kannattajien kriitikot argumentoivat, että puolueettomuuden takaaminen on utopistinen ihannetila, jota ei voida saavuttaa ilman valtavirtaisen demokratian kumoamista. Kriitikot näkevät impartialistit ”vallankumouksellisina” liberaalia demokratiaa kohtaan ja joiden puolueettomuuden tila johtaisi poliittisen kuvitteellisuuden rajaamiseen sekä depolitisoitumiseen. Argumenttina on, että kaikkien puolueettomuus johtaisi tilaan ilman poliittisten erimielisyyksien hyväksyntää, eikä tällöin

demokratian politisaatiota voisi toteuttaa. Kriitikoiden äänitorvet Gutman ja Thompson esittävät, että impartialismi langettaa eräänlaista moraalista absolutismia. (Held, 2006, 241–242;244.) Kansalaisten puolueettomuuden tavoittelemisen jättää huomiotta kansalaisyhteiskunnan sisältämät jakolinjat sekä yksilölliset moraalikysymykset, jotka kuvastavat impartialistien politisaation puutteellisuutta. Kriitikot esittävät, ettei poliittisen osallisuuden puolueettomuuden saavuttaminen ole mahdollista politiikan politisaation luonteen vuoksi. Kriitikot korostavat, että ihmisillä on myös oikeutetusti erilaisia näkökulmia. Deliberaation puolueettomuus pakkaa erilaisuuden yhteen muottiin, joka heikentää yhteiskunnan monipuolisia ja eriäviä ajattelutapoja. (mt., 243.) Yhteenvetona kriitikot esittävät, että impartialistien maailmankuva on rakenteeltaan jokseenkin virheellinen ja se voidaan tulkita suvaitsemattomana, sillä se hyväksyy vain yhden lähestymistavan demokratiaan. Kriitikot korostavat, että deliberaation periaatteen pitää kiteytyä ajatukseen toisten kuuntelemisesta ja keskustelusta.

Impartialistien kriitikot esittävät, että erilaisia sosiaalisia ryhmittymiä tulisi tukea julkisilla varoilla, jotta ne kykenevät organisoitumaan ja osallistumaan julkiseen deliberaatioon. Tällöin tavoitteena on monipuolisten agendojen esille nostaminen. (Held, 2006, 244.) Kriitikot painottavat edustuksellisen demokratian sisältämää ajatusta edustuksellisuuden 'tilivelvollisuudesta' kansalaisille. Problematiikka on, että liberaalin demokratian sisäiset ja rakenteelliset viat ruokkivat demokraattisen päätöksenteon ja edustajien tilivelvollisuuden etäännyttämisestä kansalaisista, joten kriitikot näkevät, että tämä kuilu on kurottava umpeen. Tätä varten kriitikot esittävät konkreettisesti esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan veto-oikeuden soveltamista julkiseen keskusteluun. Veto-oikeuden tarkoituksena on madaltaa julkisen keskustelun tilaa ja tarjota kansalaisyhteiskunnan toimijoille kykyä ja valtaa määrittellä ajankohtaista poliittista agendaa. Valta siirtyy tällöin pois parlamentaarista tasosta. Kriitikot esittävät, että erilaisten sosiaalisten liikkeiden tulisi nauttia lähtökohtaisen heikon asemansa vuoksi erityisasemaa deliberaatioissa ja samalla ne kykenisivät määrittelemään poliittista agendaa. (mt., 245.) Ymmärtääkseni tällöin tarkoituksena on taata kaikkien heikoimpienkin osallisuus ja mahdollisuudet julkiseen päätöksentekoon.

Deliberatiivisen demokratian kahtiajaon erot ovat deliberaation tulkinnassa ja teorian metakäsityksissä. Molemmat edellä esitellyt puolet näkevät kuitenkin keskeisenä, että liberaali demokratia tarvitsee institutionaalisia uudistuksia, sillä ilman vakiintuneita toimielimiä deliberaatiolla ei voi olla pitkäkestoista vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon. Puntaroivan demokratian traditiossa korostuu myös demokratiainnovaatiot ja kuvitteellisuus ajatella olemassa

olevaa järjestelmää uudestaan esimerkiksi painottamalla poliittisen osallisuuden osallistujien arpomista, jonka pohjana on rikkoa osallisuuden keskittyminen harvoille.

Tämä poliittisen osallisuuden dilemma saa myös erilaista kritiikkiä, jota pyrin seuraavaksi purkamaan. Suomalaisesta poliittisen osallisuuden keskittymisestä on kirjoittanut esimerkiksi Merja Jutila-Roonin raportissaan *"Kenen Demokratia?"*. Havaintona on, että osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon on jakautunut epätasaisesti eri ryhmien kesken. Raportti korostaa, että perinteisiä ja uusia vaikutuskanavia hyödyntävät politiikasta paljon tietävät, korkeasti koulutetut ja hyvätuloiset, jonka seurauksena nuoret, työttömät ja työväestö jättävät osallistumatta politiikkaan. (Jutila-Roon, 2016, 6.) Toisena huolena ja haasteena on Maija Setälän esittämä arvio siitä, kuinka erilaiset demokratiaväylät voivat jakaa poliittisen osallisuuden eriarvoisuuden tilaa, ja miten vakiinnutetaan kansalaisten päätösten sekä julkisen valtiovallan kyvykkyys taata päätösten vaikutusmahdollisuudet sitoviksi keinoiksi osallistua (Setälä, 2003, 164). Demokratiateorian arvostelun kohteena on suomalaisesta kehikosta poliittisen osallisuuden keskittyminen ja uudenlaisen osallisuuden saattaminen osaksi laajempia kansalaisryhmiä, jotka eivät ole jo valmiiksi aktiivisia poliittisessa yhteiskunnassa.

Yhteenvedona puntaroiva demokratia esittää, että demokraattinen päätöksenteko tunnustetaan yhtenä vallan verkottumana tai nivoutumana, joka tulee hahmottaa vuorovaikutuksena valtaeliitin sekä kansan välillä. Tämä oletamus kritisoi edustuksellisen demokratian valtakuilua, jossa kansalaisten luottamus ja poliittinen kiinnittyminen ovat heikentyneet vallassa olevaan johtavaan yhteiskunnalliseen ryhmään nähden. Deliberatiivisen demokratian teoreettinen pohja nojaa ajatukseen, että vuorovaikutus ja päätöksenteko itsessään eivät riitä takaamaan laadukkaiden puntaroitujen päätösten syntyä. Tämän seurauksena teoriapohjassa lepää uskomus, että valtaa tulisi allokoida ja uudelleenohjata kansalaisille.

Deliberatiivinen demokratia eroaa muista tutkimukseni demokratiateorioista siten, ettei se keskity kansalaisten osallistumisen määrään itseisarvona, vaan se pyrkii selvittämään tarvittavat puitteet julkiselle päätöksenteolle, jotka täydentäisivät edustuksellista demokratiaa. Impartialistien ja kriitikoiden yhtäläisyyksien kautta voidaan havaita demokratiakäsityksen sisältämät institutionaaliset muutokset liberaalin demokratian parlamentaarisen järjestyksen lisäksi. Näitä malleja ovat esimerkiksi kansalaisraadit, joiden tarkoituksena on tuoda päätöksentekoa kohti ruohonjuuritasoa, jotta kansalaisille tärkeät ajankohtaiset poliittiset aiheet pääsevät pinnalle sekä julkiseen keskusteluun (Herne, 2018). Ajatuksena on vahvistaa kansalaisten halua osallistua demokraattiseen

päätöksentekoon. Nähdäkseni demokratiakäsitys ei kuitenkaan riko liberaalin demokratian kehikkoa vaan käy sisäistä keskustelua sen täydentävistä elementeistä kehittääkseen poliittista osallisuutta.

2.3. Osallistava demokratia

Tutkielmani demokratian määritellyn yhteydessä esitetty Heldin tiekartta painottaa demokratiahaarojen päällekkäisyyttä ja monipolveilevaa kehitystä. Tämän yhteydessä selkeänä klassisen demokratian ja suoran demokratian perillisenä ilmentyvä osallistava demokratia tarjoaa liberaalin demokratian haarasta erkanevan tulkinnan. Tämän demokratiatradition painotuksena on tarjota työssäni rakenteellisesti eroava järjestelmä valtavirtaisesta demokratiakäsityksestä. Osallistavan demokratian filosofinen pohja ei kuitenkaan ole irrallinen edustuksellisuudesta ja liberalismiin opeista, vaan se toimii eräänlaisena vastaiskuna tälle traditiolle. Demokratiamalliin vaikuttanut suora demokratia voidaan palauttaa oppihistorialtaan aina antiikin Ateenan asti, mutta tutkielmani rajoissa en tätä tulokulmaa pyri tarkastelemaan. Suuntaan enemmän katsaukseni osallistavan demokratian teoreettisen viitekehyksen rakentumiseen osana 1970-luvun yhteiskuntapoliittista rakennemuutosta. Tämän muutoksen kuvauksessa painotan C.B. Macphersonin ymmärrystä demokratiateorian aika- ja tilasuhteesta. Itse osallistavan demokratiateorian toimintaperiaatteita kuvaan tarkemmin Charlotte Patemanin teoriapohjan avulla, jota David Held on myös referoinut ”*Models of Democracy*” -teoksessaan.

C.B. Macphersonin teos ”*Democratic Theory*” avartaa demokratian sisäisten jännitteiden purkamista osana liberaalin demokratian tunnistamista ja painottaa aikaisen osallistavan demokratian tuomaa kuvitteellisuutta. Macpherson kuvailee, että demokratiateorian sanoittamista varten vaaditaan ymmärrystä demokratian ontologiasta ja sen rinnakkaissuhteesta yhteiskunnan tehokkuuden periaatteeseen, joka ilmentyy teknologisen kilpailun kautta. Macpherson kuvastaa tätä kilpaa osaksi kylmän sodan aikaista teknologista, teollista ja sotilaallista varustautumista lännen ja idän kesken. Osallistava demokratia asemoi itsensä demokratian olemassaoloa tarkastelevaksi haaraksi, jossa painottuu demokratian syvärakenteellisen todellisuuden hahmottaminen. Macphersonin mukaan syynä osallistavan demokratian alkuolettamukseen on sen vastareaktio liberaalin demokratian sisältämien individualistisiin uskomuksiin. (Macpherson, 1973, 24.) Argumentin tarkoituksena on avata osallistavan demokratian tulkintaa demokratian kuvitteellisuuden tilasta, jossa arvioidaan demokratian olemassaoloa määritteleviä piirteitä. Individualistinen tulkinta tarkoittaa yksilöiden funktioiden lujittamista osaksi kapitalistista talousjärjestystä ja markkinatalouden prioriteettien turvaamista.

Macphersonin kritiikkinä on, että liberaalin demokratian luonne ei painotu poliittisen todellisuuden kehittämiseen tai itse demokraattisen kuvitteellisuuden laajentamiseen. Läntisten demokratioiden arvostamat ja ontologiset piirteet painottuvat individualistisen tulkinnan pohjalta osaksi tilaa, jossa yksilöiden rooli nähdään hyödykkeiden kuluttajana, joilla on ääretön halu ja omistajuuteen sidottu yksilöllisyys. Macpherson painottaa, että demokratian ontologian tarkastelun kautta voidaan johtaa päätelmä, että läntiset demokratiat ovat rakennettu palvelemaan markkinayhteiskunnan olemusta.⁵ Läntisten demokratioiden teoriakunnat tai traditiot on sidottu osaksi liberaalin demokratian ja sen valtion olemuksen luonnetta. (Macpherson, 1973, 25.) Tulkinnan loppupäätelmänä on, että läntisten liberaalien demokratioiden tuottama painotus on yksilön vapauksien ensisijaisuusperiaate, jonka keskeisenä käsitteenä on vapaus.

Vapauden analysoiminen toteutuu Macphersonilla hänen ”post-liberal democracy” esseessä, jossa tarkastelun kohteena on liberaalin demokratian tila sekä sen tuottama rakenne poliittisessa kentässä. Karkeasti jaoteltuna demokratian ontologian keskittyminen liberaaleihin komponentteihin tuottaa tilan, joka itsessään luo ja ylläpitää politiikan arvojen sisäistä jännittyneisyyttä. Tämä realisoituu poliittisen johtajuuskamppailun asetelmana, jossa osa poliittisista toimijoista näkee arvojen rinnakkaiselon mahdollisena, kun taas päinvastainen ryhmittymä näkee arvokamppailun vihamielisenä. (Macpherson, 1973, 170.) Macpherson kuvailee, että liberaalin demokratian teorian keskeisenä ongelmana on sovittaa yhteen vapaan markkinatalouden väitteet ja koko väestön poliittisten vaatimuksien sekä tarpeiden suhteet tasa-arvoiseen tilaan. Hänen tulkintansa asettaa selkeän periaatteen, että liberaali demokratia on ehdottomasti kapitalistinen ilmiö. Macphersonin loppuargumentti on, että liberaalin demokratian tradition mukaisia instituutioita on ilmestynyt vain kapitalistisissa maissa ja vasta sen jälkeen, kun vapaa markkinatalous ja liberaali valtio ovat tuottaneet työväenluokan. Tästä seuraa väistämättä työväenluokan sisäinen oman asemansa tiedostaminen ja vaatimukset kyvykkyyteen vaikuttaa ja tulla osaksi päätöksentekoa. (Mt., 173.)

Uusliberalistisen kehityksen Macpherson luonnehtii uusklassisen taloustieteen esiinmarssiksi, jonka pohjalta yhteiskunnallisen moraalisen arvioinnin perustan on korvannut tehokkuuden välttämättömyys. Tätä Macpherson pitää keskeisenä klassisen liberalismiin syrjäyttämisen elementtinä, sillä liberalismiin keskeiset periaatteet painottuivat varhaisessa vaiheessa yhteiskuntamoralismin tarkasteluun. Kaksi keskeistä muutosta kuvaavat modernin ajan liberaalien demokratioiden tilaa, joista ensimmäinen painottuu liberaalin demokratian hyödyn maksimointiin,

5

Oma käännös lauseesta “Western democracy is for market society” Macpherson, 1973, 25.

jolloin yhteiskunnan ja yksilöiden mittari on se, mitä hyötyä ne voivat tuottaa osana markkinatalouden luonnetta. Toinen kehityskulku on liberalismien tradition kehitys uusliberalististen käytänteiden ja instituutioiden prosesseina, joiden tarkoituksena on markkinapohjaisen todellisuuden turvaaminen sekä uudelleentuottaminen. (Macpherson, 1973, 176–177.) Uusliberalismin ymmärtäminen painottuu eroon klassisen liberalismien talouspainotuksen siirtymisestä laajempaan yhteiskunnalliseen hallintaan. Tämä ei tarkoita talouden häivyttämistä, vaan päinvastoin talouspohjaisen uskomuksen muodostumista yhteiskuntaa läpileikkaavaksi voimaksi sekä poliittisen mielikuvituksen elinehdoksi, joka näyttäytyy tiedostamattomana tai tiedostettuna ajatuksellisena blokkina. Näiden argumenttien pohjalta Macphersonin esittämä liberaalin demokratian kritiikin painotuksena on, ettei demokratian ontologista olemusta voida ymmärtää ”*post-liberal-democratic*” tilana, vaan kehitys tulisi ymmärtää käsitteen ”*pre-democratic*” kautta, joka kuvastaa liberaalin demokratian sisäisen olemuksen esidemokratian piirteitä. Tässä katsannossa liberaalin demokratian piirteissä ilmenee antidemokraattisia ja demokratiaa rajoittavia syvärakenteellisia periaatteita, jotka eivät ole liberaalin demokratian jälkeisiä, vaan eräänlainen paluu esidemokratian ongelmiin. (Mt., 1973, 179.)

Osallistavan demokratian haarasta C.B. Macpherson perustellusti esittää myös teoksessaan ”*The life and times of Liberal Democracy*” huomion siitä, että osallistavan demokratian aatehistoriallinen kytkeä liittyy osaksi 1970-luvun uusvasemmistolaisen⁶ ja sen kohtaamaa yhteiskuntaparadigman tilaa. Teorian juuret perustuvat liberaalin demokratian legaalien demokratian haaran kumoamiseen, jota olen kuvannut Macphersonin kirjoitusten kautta. Tässä tilassa korostui uusvasemmiston eri poliittisten ryhmien tarve rakentaa ”vastademokratia” valtavirtaiselle liberaalille demokratialle. (Macpherson, 1985, 93–94.) Macpherson korostaa, että osallistavista demokratiasta löytyy tämän vuoksi useita aikalaisia tulkintoja. Tämän vuoksi on perusteltua rajata osallistavan demokratian näkökulmaa tarkempaa poliittisen teorian ja valtio-opilliseen kehikkoon.

Tätä varten tarkastelen politiikan tutkijan Carole Patemanin purkua osallistavasta demokratiasta. Pateman tutki ja vakiinnutti teorianmallin ajatukset osallistuvasta yhteiskunnasta, jossa poliittinen osallisuus luokitellaan yhteiskunnan välttämättömyyden periaatteeksi. Tradition katsanto on, että ilman tätä periaatetta yhteiskuntajärjestelmän toimivuutta ei voida taata. (Setälä, 2003, 103.) Pateman tunnistaa demokratiamallin uusvasemmistolaisen luonteen, mutta nostaa sitäkin keskeisemmäksi poliittisen osallisuuden vapauden tilan, joka määrittelee demokratiamallia. Demokratisoituminen

6

Oma käänös nimityksestä ”New Left” Macpherson, 1985, 93.

esitetään Patemanin teksteissä läpileikkaavana prosessina, jossa tapahtuu kahdensuuntaista vallan uudelleenohjautuvuutta – horisontaalista ja vertikaalista siirtymää, jonka prioriteetteina ovat demokraattisten instituutioiden toimivuuden uudistaminen sekä demokratian ilmentymisen lisääminen politiikan sfäärin ulkopuolella. (Held, 2006 214–215.)

Pateman pyrkii taustoittamaan teoksessaan ”*Participation and Democratic Theory*” osallistavan demokratian vastasyklisen tradition etenkin osaksi Joseph Schumpeterin liberaalin demokratian muovaamia käytänteitä, jotka nauttivat vakiintuneesta asemasta osana liberaalin demokratiateorian ontologiaa. Schumpeter katsoi, että klassinen demokraattinen teoria tarvitsi uudelleenmäärittelyyn. Hän esitti uuden ja realistisen määritelmän demokratialle. Pateman argumentoi, että Schumpeterin teorian luonteen ymmärtäminen on välttämätöntä, jotta voidaan valottaa demokratiateorioiden ajallisuutta. Hänen mukaansa klassinen demokratia voidaan rinnastaa antiikin Ateenan suoran demokratian traditioon. (Pateman, 1970, 3–4.)

Analyysin lähtökohtana on, että demokratia mielletään poliittiseksi menetelmäksi, joka toteutuu vain tämän kehikon sisällä. Tämä edellyttää tietyntyyppisten instituutionaalisten järjestelyiden vakiinnuttamista, jotta voidaan saavuttaa poliittisia, lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia päätöksiä. Schumpeter hylkää klassisen suoran demokratian periaatteet ja vakiinnuttaa liberaalin demokratian hallinnollisuuden piirteet. Hänen tärkein kritiikkinsä klassista oppia kohtaan oli, että ihmisten keskeinen osallistava ja päätöksentekorooli nojautui empiirisesti epärealistisiin perusteisiin. Hänen teoriasa tärkein piirre on potentiaalisten päättäjien välinen kilpailu vaalien ”kansanäänestyksissä”. Schumpeter tarjosi modernin ja realistisen määritelmän demokraattisesta menetelmästä institutionaalisten järjestelyiden kera, joilla voidaan saavuttaa poliittisia päätöksiä (Pateman, 1970, 3–4.) Kritiikkinä on, että demokratia toteutuu tällöin yksilökeskeisyyden kautta, jolloin vallanjoosta päätetään vain kilpailemalla vaalien eliittidemokraattisissa kansanäänestyksissä. Tässä määritelmässä juuri kilpailu poliittisesta johtajuudesta on liberaalin demokratian erottuva piirre, joka antaa mahdollisuuden erottaa demokratiamalli irti muista poliittisista menetelmistä ja demokratiamalleista. (mt., 3–4.) Schumpeterin demokratiakehityksen valossa osallistumisella ei ole erityistä tai keskeistä roolia, vaan kyse on kansalaisten vaalikoneiston vakiinnuttamisesta. Teoria johtaa poliittisen eliitin vähemmistöön ja vaalimassan jaotteluun (Mt., 5.)

Pateman esittää, että liberaalin demokratian valtavirtainen asema tarkoittaa poliittista menetelmää tai joukkoa institutionaalisia järjestelyjä kansallisella tasolla. Menetelmälle tyypillisesti demokraattinen elementti on eliitin kilpailu ihmisten äänistä säännöllisin väliajoin järjestettävissä vapaissa vaaleissa. Vaalit ovat ratkaisevan tärkeitä demokraattisen menetelmän kannalta, sillä ensisijaisesti vaaleilla

enemmistö voi valvoa johtajiaan. Poliittinen tasa-arvo viittaa teoriassa yleisiin äänioikeuksiin ja yhtäläisten mahdollisuuksien olemassaoloon. Lopuksi poliittinen osallistuminen on enemmistön osalta osallistumista päättäjien valintaan. (Pateman, 1970, 14.) Osallisuuden suppean katsannon vuoksi Pateman tulkitsee, että demokratian olemus epäonnistuu saavuttamaan potentiaalinsa ilman käsitteen laajentamista. Osallistuminen viittaa (tasa-arvoiseen) osallistumiseen päätösten tekemisessä ja Pateman määrittelee, että poliittinen tasa-arvo viittaa vallan tasa-arvoon päätösten tulosten määrittämisessä. Osallistavassa demokratiateoriassa demokratian oikeuttaminen perustuu ensisijaisesti osallistumisprosesseista saataviin inhimillisiin tuloksiin. Tällöin osallistumismallia voidaan luonnehtia sellaiseksi, jossa vaaditaan maksimaalista panosta (osallistumista), ja jossa poliittinen lopputulos sisältää paitsi päätökset myös jokaisen yksilön sosiaalisen kapasiteetin kehittämisen mahdollisuuden osana omaa poliittista minäänsä. (mt., 42–43.) Osallistava demokratiakäsitys muodostuu kahdesta funktiosta, jotka korostavat demokratian laajentamista. Ensimmäinen laajentumisen edellytys painottaa demokratiakasvatusta, joka kehittää kaikista kansalaisista poliittisia toimijoita. Toinen laajentumisen edellytys sisältyy demokratian rajojen uudelleenmäärittelyyn osana eri yhteiskunnan sektoreita, jolloin tarkoituksena on poistaa itsessään yhteiskuntapoliittiset sfäärit. Tämä kokoaa demokratian vertikaaliseksi ja horisontaaliseksi ulottuvuudeksi yhteiskunnassa. (Mt., 43–44.)

Patemanin teoriapohjassa kuvataan eräänlainen demokratiakäsityksen kunniapalautus osallistavan yhteiskunnan kautta, jossa poliittista sektoria ja sen soveltamisalaa laajennetaan kattamaan parlamentaaristen prosessien ulkopuoliset vaikutusalueet (Pateman, 1990, 106). Keskeisenä esimerkkinä Pateman korostaa taloudellisen tehokkuuden kysymystä, joka on noussut yhteiskuntatieteilijän kirjoitusten jälkeenkin yhdeksi keskeiseksi demokratiateorioiden tutkimuksen tradition tematiikaksi. Talouden oma luonne, jota olen kuvannut aikaisemmin esimerkiksi Ahokkaan ja Holapan tekstien kautta, näyttäytyy yhteiskunnasta erillisenä sektorina, joka vaikuttaa toisaalta kansalaisten arkipäivän ja yhteiskunnan rajojen mittoihin. Tässä kohtaa on painotettava, että talouden sektorilla voidaan tarkemmin puhua rahapoliittisesta markkinatilasta. Pateman esittää, että demokratian laajentaminen vaatii taloudellisen tasa-arvon käsitteen tarkastelua ja sen aseman pohtimista osana demokratian saavuttamista esimerkiksi työllisyys- ja teollisuuspoliittisten aiheiden suhteen. Pateman mukaan poliittisen järjestelmän tarkastelussa taloudellisen tasa-arvon mittaaminen on välttämätöntä. (Mt., 106–107.)

Yhteenvedon painotan, että osallistavan demokratian väite kiteytyy demokratian laajentamiseen. Tämä tapahtuu demokratian kuvitteellisuuden ja politisaation kehittämisellä osaksi yhteiskunnan eri

rakenteita. Pateman luonnehtii, että kansalaisten arkipäiväisessä elämässä tämä osallistavan yhteiskunnan olemassaolo tarkoittaisi, että äänestäjistä tulisi passiivisen roolin sijaan aktiivisia toimijoita, joiden rooli kasvaisi arvioimaan edustajien toimintaa kansallisen politiikan tasolla. Yhteiskunnallinen muutos vakiinnuttaisi tilan, jossa kansalaiset olisivat paremmin valmistautuneita tekemään päätöksiä osallistavien demokratiaväylien kautta ja kehittyisivät punnitsemaan kansallisten edustajien tekemien päätösten vaikutuksia omaan elämäänsä ja lähiympäristöönsä. Osallistuvassa yhteiskunnassa kansalaisten äänen merkitys yksilölle muuttuisi ja kansalaisihanteen mukainen tila siirtyisi liberaalin demokratian äänestäjämassasta kohti proaktiivista kansalaisuutta. (Pateman, 1970, 110.)

Poliittisen osallisuuden tarkastelun valossa on tärkeää tarkastella osallistavan demokratian ja deliberatiivisen demokratian suhdetta. Osallistavan demokratian luonnetta voidaan pitää eräänlaisena neo-marxistisena tulkintana demokratian olemuksesta, kun puolestaan deliberatiivinen demokratia tunnistaa demokratian sisäisen deliberaation problemaattisuuden osana liberaalia edustuksellista demokratiaa. Deliberatiivisen demokratian tulkinta on sisäisten koulukuntien pohjalta hajanainen. Impartialistit ja heidän kriitikonsa pyrkivät löytämään laajemman yhteisymmärryksen deliberaation roolista. Tiivistetysti impartialistit näkevät, että deliberaation tulee korvata edustuksellinen malli ja kriitikot ovat tätä vastaan. Deliberatiivinen demokratia asettuu tällöin eri tulokulmaan kuin osallistava demokratia, mutta ne jakavat pintatasolla samankaltaisuuksia esimerkiksi instituutionaalisten keinojen kehittämisessä kohti laajempaa kansalaisten poliittista osallisuutta demokratiassa. Deliberatiivinen demokratia löytää enemmän keinoja kuin osallistava demokratia osallisuuden kehittämiseksi osana institutionaalisia menetelmiä.

Väitteeni on, että kahden tradition demokratian rajat ja ulottuvuudet poikkeavat toisistaan. Demokratian pitkässä historiassa demokratian ihanne on muuttunut antiikin Ateenan kansalaisten itsehallinnosta liberaaliksi edustukselliseksi demokratiaksi. Demokratiateorioiden valossa tämä näyttäytyy kehämäiseltä kehitykseltä, kun deliberatiivisen demokratian teoria kritisoi kansalaisten osallistumattomuutta moderneissa länsimaisissa demokratioissa. Demokratia lähti kansalaisista ja lopulta se kasvoi heidän ulottumattomiinsa. Held esittää, että deliberatiivinen demokratia tuo tämän perinteisen poliittiseen osallisuuteen keskittyvän tradition takaisin päivitettyinä uudelle vuosituhanneelle ja puolestaan deliberatiivinen demokratia fokuusoituu kansalaisten laadulliseen osallisuuteen, jossa deliberaatiota ei tulisi kuitenkaan nähdä itseisarvona. (Held, 2006, 253–254.) Osallistava demokratiatraditio osoittaa deliberatiivisen demokratian problematiikan, jossa demokratian osallisuutta ei sisällytetä politiikkasektorin ulkopuolelle, vaan pelkästään poliittisen

elämän sekä poliittisten instituutioiden täydentämiseksi, jolloin ratkaisuna on äänestysprosentin korottaminen tai erilaiset demokratiahankkeet. Osallistavan demokratian argumentti on tällöin laajempi yhteiskuntaa läpileikkaavaa demokratisaatio, joka sitoo erilaisia yhteiskunnallisia sektoreita demokratian alaisuuteen.

Toisaalta osallistavan demokratian kehityksen kritiikkinä on pidetty sen puutteellisuutta esittää realisoitavia demokratiakeinoja ja tapoja uudistaa päätöksenteon institutionaalisia mekanismeja. David Heldin esittämä kritiikki painottaa demokratiatradition pyrkimystä löytää jaettua tilaa klassisen liberalismiin ja neo-marxistisen poliittisen filosofian tuoman luokkajaottelun suhteen, jolloin kahden poliittisen ideologian ristiriitaisuuksista pyritään pääsemään yli ja saavuttamaan poliittisen kuvitteellisuuden uudistaminen. Heldin mukaan demokratiatraditio nojaa silti vanhaan luokkajakoon. Held näkee tavoitteen hyvänä ja kunnianhimoisena, mutta kritiikin ydin pureutuu olettamukseen kahden tradition sovittamisesta. Heldin mielenkiintoinen loppukysymys kritiikissään on, että mitä jos kansalaiset eivät halua demokratian laajentumista? (Held, 2006, 214–215.)

3. Aineisto ja tutkimustapa

Tutkielmassani käytän laadullisen tutkimuksen tyypillistä olettamusta, jossa tutkimustyö muodostuu vaiheittain tematiikan jäsentämisestä ja tutkimuksen muodostamisesta. Tutkimuksellista prosessia ohjaa teoreettinen viitekehys, aineiston hankinta, sen analysointi ja tutkimustulosten julkaiseminen sekä jatkotutkimuksia varten nostetut huomiot. Tutkielmassani on kyse teoriapohjaisesta laadullisesta työstä, jota määrittelee sisällön analyysin soveltaminen sekä tutkimustyötä tukeva oheiskirjallisuus ja aineistomateriaali. Nämä erittelen tulevissa alaluvuissa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 30–31.) Kokonaisuudessaan tämän luvun tarkoituksena on avata tutkielmani tieteenfilosofian kantaa ja sitä, miten sen vakiintuneet käytänteet muovasivat omaa tutkimusolettamustani aina tutkimuskysymykseksi saakka. Kokonaisuudessaan esittelen tutkimukseni rakennetta osana yhteiskunnallista tutkimuskenttää ja sen menetelmien käytänteitä.

3.1. Tutkielmani tieteenfilosofia

Ennen tarkempaa erittelyä toteutetusta laadullisesta tutkimuksesta ja sen analyysin työkaluista esittelen lukijalle tieteenfilosofista ymmärrystäni, joka on ohjannut työni muotoutumista. Graduni syvällisempi olemus kumpuaa halusta tarkastella politiikan tutkimuksen ilmiön luonnetta. Tähän sovellan käsitystäni kriittisen realismin tavasta mallintaa ja ymmärtää todellisuutta osana poliittisen todellisuuden hahmottamista. Nähdäkseni kriittinen realismi on kompleksinen ja moniulotteinen tapa käsitellä tieteenfilosofiaa, joten graduni keskiössä ei ole realistisen ajatusmaailman moninaisen todellisuuden tarkastelu. Pysin ymmärtämään kriittisen realismin yleispiirteiden käytännönläheiset osat politiologiassa ja ottamaan niitä huomioon työssäni. Kyseessä on tällöin reflektiivinen suhteutus omasta tieteenfilosofiastani. Merkittävää on mainita, että kriittinen realismi ei ole yksittäinen tieteenfilosofian oppi vaan se liittyy osaksi tieteellisen realismin laajempaa kehikkoa.

Lyhyesti tieteellinen realismi voidaan tiivistää ajatukseen tieteen teorioiden olettamuksien ja uskomusten taustalla piilevien olioiden eli ”*entiteettien*” havaitsemisesta. Tausta-ajatuksena on tapa mallintaa todellisuutta, jossa ihminen on osana ympäröivää todellisuutta, jota voimme tulkita. Tätä todellisuutta emme kuitenkaan kykene kontrolloimaan absoluuttisesti. (Raatikainen, 2004, 70.) Tieteellinen realismi antaa ymmärtää, että todellisuus on olemassa huolimatta meistä. Tieteellinen realismi nostaa esille myös teoreettisten entiteettien olemassaolon, jolla tarkoitetaan realismin painotusta uskomusten realisoitumiseen havaittavissa olevassa todellisuudessa. (mt., 70–71.) Ajatuksen taustalla lepää teorioiden ja näiden sisältämien entiteettien käytännössä todennetut olettamukset. Pelkistetysti tieteellinen realismi tulee nähdä tieteenalojen ontologian sekä

epistemologian kuvaamiin oloihin ja ilmiöihin kohdistuvana filosofiana. Perusajatuksena on luottamus tieteen kykyyn kuvata todellisuutta oikein ja tämä tarkoittaa uskoa siihen, että parhaat tieteelliset teoriat ovat lähtökohtaisesti tosia. Samalla tieteellinen realismi olettaa, että teoreettiset entiteetit ovat todella olemassa meistä riippumattomassa maailmassa.

Realismin puolestapuhuvien ja vahvisten oikeutus on niin sanottu ihmeargumentti. Realismin painotuksessa on strukturoitu käsitys, että tiede kykenee systemaattiseen todennettavuuteen ja soveltavuuteen. Nimenmukaisesti tieteen toimivuus olisi ihme tai käsittämätön sattuma, jos sen esittämien tieteellisten teorioiden entiteettien vastaavuus ja kyky kuvata ympäröivää todellisuutta ei olisi mahdollista. (Raatikainen, 2004, 70–71.) Ihmeargumentti osoittaa raadollisesti, että tieteen käytännön menestyksen taustalla on tieteellisten teorioiden kyvykkyys empiirisiin havaintoihin. Omassa tutkimuksessani tieteellisenä entiteettinä voidaan pitää kansalaisyhteiskunnan kykyä harjoittaa poliittista mielikuvitusta ja tämä oletuksen kautta voin tarkastella poliittisia uskomuksia osana demokratiakäsityksiä. Tärkeää on ymmärtää, että tieteen realismi ei ole kaiken kattava oletamus todellisuudesta, vaan ajan saatossa rakentunut moniulotteinen filosofinen kanta. Tästä traditiota on useita eri tulkintoja ja muotoja. (mt., 72.) Raatikainen kuvaa tieteellisen realismin oletuksen, että useimmat vakiintuneet tieteen teoreettiset uskomukset ja entiteetit ovat olemassa huolimatta tutkijoiden kyvykkyyydestä havaita niitä. Tämä tulokulma on usein saanut kritiikkiä sen luonteen vuoksi, koska olettamassa ilman empiirisiä havaintoja uskotaan olevan entiteettejä. Raatikainen täydentää argumenttia ja painottaa, että kyse on likimääräisestä tiedosta eikä absoluuttisesta todellisuudesta. Ihmeargumentin mukaan realismi valtavirtaisena tieteenfilosofian kantana on oikeutettu, koska sen pohjana on tieteellisen totuuden ja entiteettien todentaminen.

Tieteellisen realismin tradition haarana toimiva kriittinen realismi tarjoaa tutkijalle tavan hahmottaa omakohtaisen subjektiivisen aseman tutkimuskentällä sekä mahdollistaa oman position tarkastelun itse tutkimuskohteissa. Prosessin kautta tutkija voi kartoittaa vaikeita rakenteita, jotka kumpuavat ihmisten kollektiivisesta sosiaalisesta tai poliittisesta mielikuvituksesta, jotka voivat muodostua lopulta esimerkiksi valtavirtaisiksi yhteiskunnallisiksi uskomuksiksi. Avaan tätä tieteenfilosofian tulokulmaa hyödyntämällä tematiikkaa käsittelevää Ilkka Niiniluodon ”*Critical Scientific Realism*” (1999) teosta ja käytän esimerkkinä Lauri Holapan väitöskirjaa ”*The Bond-Market-Power Fallacy*” (2020), joka painottaa kriittisen realismin filosofian lähestymistä valtio-opissa. Niiniluodon kirjallisuutta pidetään yhtenä kokoavana alan teoksena tieteenfilosofiasta ja mielestäni Holapan poliittisen taloustutkimuksen väitöskirja on modernisoitu tapa nivoa kriittinen realismi osaksi laajempaa valtio-opillista ymmärrystä osana laajempaa akateemista jatkumoa.

Niiniluodon oppien pohjalta kriittinen realismi voidaan jäsentää kolmen keskeisen argumentin kautta, jotka kuvaavat kriittisen realistisen tulkinnan peruspilareita. Ensimmäinen fokuoituva ymmärrys on, että todellisuuden olemassaolo tai sen ontologia ovat riippumattomia ihmismielestä. Niiniluoto kuvastaa, että todellisuus itsessään on olemassa huolimatta siitä, onko yksilö tätä todellisuutta havaitsemassa. Niiniluodon toinen huomio painottuu siihen, miten totuuden käsite ja totuus itsessään ovat kielen sekä todellisuuden vuorovaikutuksen kautta ilmentyvä semanttinen suhde. Tämän kerrostuneen vuorovaikutuksen yhteenliittymä ilmenee kielen ja todellisuuden totuusarvojen vertailun pohjalta. (Niiniluoto 1999, 10–11.) Niiniluoto esittää viimeisenä huomiona, että tätä tieteen totuutta ei tavoiteta helposti, mutta sitä voi lähestyä ja tutkijan tehtävänä on selvittää, mikä on totuus. Niiniluodon argumenttien pohjalta voidaan vielä esittää, että tieteen käytännöllisen menestyksen selittää parhaiten se, että tiede on riittävän lähellä totuutta. (Mt., 12–13.) Tätä voidaan pitää kriittisen realismin merkittävänä huomiona ja täydennyksenä tieteelliseen realismiin.

Niiniluodon argumenttien kautta on perusteltua esittää omaa tulkintani ja sovittaa tieteentekemistäni osaksi tätä katsantoa. Lyhyesti poliittisen mielikuvituksen ja kuvitteellisuuden tarkastelua tuon ilmi neljännessä luvussa, mutta tieteenfilosofian kontekstissa mielikuvitusta voidaan soveltaa omana metodologianaan. Tätä en täysivaltaisesti suorita, vaan sovitan sen toimivuuden osaksi poliittisen ilmiön tutkimista. Tieteellinen tarkastelu kuvitteellisuudesta rakentuu olettamusarvoon kielen ja todellisuuden vertailusta. Omassa gradussani kirjallisen kielen tarkastelu demokratiapolitiikan toimintaohjelmasta mahdollistaa demokratian ymmärryksen sovittamisen osaksi todellisuutta, joka on havaittua demokratiateorioiden tutkimuksen yhteydessä. Aikaisemmin luvussa kaksi käsitteelin Thomas Hobbesin ja C.B. Macphersonin tiivistelmää Hobbesin saavutuksesta kehittää politologiaa koskettava doktriini. Kyse oli ajatuksesta, että politiikan tutkimuksen tieteentekeminen on mahdollista huolimatta tutkimuskohteiden psykologisesta olemuksesta eikä niiden luonnontieteellisesti ilmentyvistä olemuksesta. Tämä ajatus on laajemmin osana graduni tapaa harjoittaa politologista analyysia aiheesta, jonka realisoiminen arkipäiväiseen tai materiaalisen todellisuuteen ei näyttäydä helposti toteuttavalta. Tämän vuoksi sovellan myös kriittisen realismin tieteenfilosofiaa, jonka johtopäätelmät ja oletusarvot tunnistavat entiteettien sekä psykologisten ilmiöiden tilan.

Lauri Holappa on soveltanut väitöskirjassaan ajankohtaisempaa tutkimusta tieteellisen realismin menetelmien avulla. Hänen työnsä nojaa poliittisen talouden tutkimukseen, mutta se jakaa yksityiskohtaisia tulokulmia kriittisen realismin tieteenfilosofian periaatteista. Holappa täydentää aikaisempaa esittämäni realistista kehikkoa tuomalla esille miten kriittinen realistinen mallinnus

rakentuu avoimien järjestelmien ontologian ympärille. Kriittisten realistien argumentti nivoutui osaksi historiallista kehitystä 1970-luvun lopulla valtavirtaista positivistista tieteentekemistä vastaan, jonka metodologinen pääheikkous oli pyrkimys yrittää löytää ”geohistoriallisia” säännönmukaisuuksia sosiaalisesta maailmasta ja jättää siten huomioimatta sosiaalisten järjestelmien rakenteellinen avoin luonne. (Holappa, 2020, 55;57.) Holapan mukaan tässä sosiaalisessa maailmassa lait ja säännönmukaisuudet ovat voimassa vain erityisissä olosuhteissa, ja tutkijan on turha yrittää löytää yleisesti sovellettavat syy-seuraussuhteet. Kriittiset realistit vastaavat yleensä näihin väitteisiin huomauttamalla, että on liioiteltua väittää sanojen merkityksen muuttuvan jatkuvasti. Tästä syystä laadullisen kriittisen realismin tulisi aina ottaa huomioon merkitysten sosiaalinen rakenne ja se, miten tämä rakenne mahdollistaa ja kaventaa sosiologista mielikuvitustamme esimerkiksi kausaalikompleksien luomisessa. Holapan mukaan tämä tarkoittaa, että hegemoniset tulkinnat, merkitykset ja metaforat asemoituvat välttämättömiksi tekijöiksi. (Mt., 57–58.)

Holapan mukaan kriittisen realismin tarjoaman ymmärryksen pohjalta tutkijan roolia ohjaa käsitys ja halu löytää tutkittavia ilmiöitä vahvistavia ja selittäviä teorioita. Tämä tarkoittaa, että pyrkimyksenä on saavuttaa tutkittua tietoa, jota voidaan käyttää teorian arvioinnin todennettavuuteen. Merkittävää on myös maininta oman tutkielman kivikoista sekä potentiaalisista epäonnistumisista, joita ohjaa käsitys tilasta, jossa teoria ei yksinkertaisesti pysty selittämään sosiaalisesti rakentuneita olosuhteita tai prosesseja. (Holappa, 2020, 63.) Kriittinen realismi tarjoaa mahdollisuuden fokusoida oman tutkielmani huomioita selittämään demokratiateorioiden erilaisia yhteiskunnallisia mekanismeja, joista voidaan johtaa havaittavia kausaalikomplekseja osana primääriaineiston ilmentynyttä demokratiateoreettista viitekehystä. Tutkielmani puitteissa havaittavana on, että politologian tutkimuksen perinteisten kysymysten taustalla vaikuttavat teoreettisen viitekehysten entiteetit ja oletukset olemassa olevista rakenteista. Tämä realiteetti tarjoaa mahdollisuuden havaita esimerkiksi demokratiakäsityksiä ja niiden syvärakenteellisia uskomuksia.

Kriittinen realismi näkee maailman olevan meistä riippumaton ja tieteen avulla tavoitettavissa. Tutkimuksellisesti tämä tulokulma luo selkeän position ja muovaa politiikan tutkimuksen teoreettisten viitekehysten lähtöolettamuksia. Tieteenfilosofian tarkastelu tarjoaa minulle mahdollisuuden luoda pohja havaittavissa olevasta todellisuudesta sekä sitoa sen luonne osaksi ihmisten luontaista kyvykkyyttä käyttäen sosiaalista kuvitteellisuutta osana yhteiskunnan rakentamista. Tämä kuvitteellisuuden tai mielikuvituksen mallintaminen poliittiseen todellisuuteen toimii kuvauksena sisäänrakennetusta oletuksesta tai entiteetistä osana sosiaalista kyvykkyyttä. Kyvykkyydessä on kyse luonnon ulkopuolelta syntyvien normien ja niitä ohjaavien konstruktioiden

järjestäytyneisyyden tarkastelusta, mitä voimme arkipäiväisemmin nimittää esimerkiksi ideologioiksi, uskomuksiksi tai valtiomuodoiksi. Kriittisen realismi tuo tutkielmaani ymmärryksen poliittisten uskomusten syvärakenteesta ja niiden olemassaolosta. Filosofian pohjalta voin ymmärtää tarkemmin politiikan tutkimuksen rakenteellisten olettamusten muovautumista erilaisten poliittisten ilmiöiden tutkimuksessa. Oman tutkielmani valossa tätä voi peilata demokratiateorioiden normatiiviseen puoleen, jonka taustalla on tapa hahmottaa valtavirtainen demokratia johtavaksi käsitykseksi uskomuksista.

Realismin määrittelemisen ja tarkastelu osana politiikan tutkimusta voidaan tulkita osaksi laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Kehityskulku voidaan nähdä tieteen sisäisen kulttuurisen hegemonian saavuttamisena, jossa tieteen tuottama todellisuus kehystetään osaksi valtavirtaisia käsityksiä tieteen tekemisestä. Samalla sen positiivisena piirteenä nähdään tutkijoiden arvopohjaisten ja ideologisten asetelmien hyväksyminen osaksi tieteen tekemistä. Filosofinen koulukunta ymmärtää uskomusten taustavoimat, mutta pyrkii kehystämään tieteen totuuden saavuttamisen mahdolliseksi sen metodologisilla työkaluilla. Kyse on tieteenfilosofian tavasta hahmottaa tutkijoiden positio osaksi prosessia, jonka kautta voidaan saavuttaa tutkittua tietoa. Merkittävänä osana reflektioita on tutkimuksellisen etiikan ja moraalien arviointi. Tutkijan etiikan lähtökohtana voi olla toisen ihmisen toiseuden ja erilaisuuden tiedostaminen sekä eettisten näkemysten yhteismitattomuus. Varsinaisen moraalisuuden mahdollistamiseksi tarvitaan tutkijalta kykyä tiedostaa, että eettisyydestä puuttuu universaali perusta (etiikan suuri kertomus). Jokainen tutkija joutuu itse ratkomaan moraaliset ongelmat tapauskohtaisesti. Itselläni ei tällöin ole esitettävänä mitään eettistä sääntöä, joka ratkaisee aihepiirin problematiikat puolestamme. Tämä asettaa tutkimuksellisen kehikon uniikiksi tulkinnaksi laajemmasta perusnormien säännöstöstä, jota tutkijat soveltavat yksityiskohtaisesti.

3.2. Laadullinen tutkimus

Tieteenfilosofiani tarkastelun jälkeen on perusteltua esitellä tutkielmani laadullisen tutkimuksen metodologia ja analyysin työkaluja, joilla pyrin tuottamaan akateemiset johtolangat tutkielmani tieteen tuottamisen mitoista. Laadullinen tutkimus on tieteenfilosofiapohjaista ja ohjautuvaa, mutta se samalla toimii tutkijoiden subjektiivisesta kannasta huolimatta selkeänä työkalupakkina, jonka kautta tutkijat voivat pyrkiä havaitsemaan sekä mittamaan erilaisia ilmiöitä. (Eskola & Suoranta, 1998.) Tarkemmassa laadullisen tutkimuksen tarkastelussa nojaan Pertti Alasuutarin tutkimusalan kirjallisuuteen, joka määrittelee viitekehyksen sekä tavat toteuttaa tieteellistä tutkimusta. Hänen mittavaa työtään kuvastaa kulttuuritutkimuksen sekä yhteiskuntatutkimuksen tieteellisten käytänteiden suuntaviivojen viitoittama teos *”Laadullinen tutkimus 2.0”*, joka on julkaistu vuonna

2011. Kyseessä on Alasuutarin kolmas painos ja alkuperäinen teos on ilmestynyt vuonna 1993. Kirjaa on pidetty yhtenä kokoavampana laadullisen tutkimuksen kirjallisuutena suomalaisessa akateemisessa tutkimuskulttuurissa, joka asettaa sen eräänlaiseksi metaforallisesti kuvattavaksi ”ennakkotapaukseksi” suorittaa laadullista tutkimusta. Kirjan merkittävyyttä korostaa sen kokonaisvaltainen luonne käsitellä laadullisen tutkimuksen moninaisia tulokulmia.

Alasuutari painottaa, että laadullisen tutkimuksen analyysi perustuu havaintojen pelkistämiseen kahden kriteerin kautta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston tarkastelun painotuksena on vain tietty teoreettimetodologinen lähestyminen, jonka kautta tutkija muodostaa priorisoinnin merkittävistä havainnoista ja kysymyksistä. (Alasuutari, 2011, 40.) Toisin sanoen tutkimuskohteen ilmentyminen muodostuu teoreettisen viitekehyksen kautta ja sen avulla tutkija muodostaa tutkimusolettamuksen ja havaintoja ohjaavan tutkimuskysymyksen. Alasuutarin argumentaatio nivoutuu oman tutkielmani kannalta demokratiakäsityksen tematiikkaan, jonka selittämiseksi olen rajannut liberaalin demokratian ja sen alaisuudessa toimivat demokratiateoreettiset koulukunnat (pluralistinen ja deliberatiivinen) sekä traditiosta poikkeavan osallistavan demokratian radikaalimman suuntauksen. Demokratiateoriat ohjaavat tutkimukseni suhtautumista ja lähestymistä primääriaineistoni tarkasteluun. Toinen Alasuutarin argumentti painottaa havaintojen saavuttamiseen vaaditun aineiston karsintaa sekä löytää yhteisiä nimittäjiä, joiden avulla tulkinta ja analyysi voidaan saavuttaa. (Alasuutari 2011, 40–41.)

Oma tutkielmani rajoissa demokratiakäsitysten teoreettisten havaintojen ja aineiston yhdistämisen tausta-ajatuksena on olettaamus, että niissä heijastuu samankaltainen yhteiskunnallinen ilmiö. Graduni tutkimushavaintojen pohjalta voidaan tutkimuksessa muodostaa laadullista analyysia, jonka yhteneväisenä tekijänä voidaan pitää sääntöjen tai sääntörakenteiden löytämistä. Alasuutari mukaan aineiston ja teoreettisen viitekehyksen välisen suhteen purkaminen ja sanoittaminen havaittavaksi oleviksi säännöksi tai ”normistoksi” ei ole kaikkien tutkimusten osalta mahdollista esimerkiksi aineiston suppeuden vuoksi, mutta Alasuutarin painotuksena on, että tärkeää on kyetä esittämään johdettava teesi tutkimuksen pyrkimyksistä selittävää analyysia kohti. Tällöin tärkeiksi kriteereiksi asettuu tutkimuksen johdonmukaisuus havaintojen perustelussa sekä analyysin päättelyn osalta. (Alasuutari, 2011, 41–43.)

Laadullisen tutkimuksen analyysini pohjana on, että käytän valmiiksi koottua aineistoa. Erilaisten asiakirjojen ja dokumenttien analysoimista voidaan toteuttaa usealla tavalla ja perinteiseksi osoittautunut sisällönanalyysi mahdollistaa gradussani kvalitatiivisen tutkimuksen suorittamisen rajatun ja suppeahkon aineiston kautta. Sisällönanalyysissa on tärkeää painottaa erilaisten tekstin

sisältämien kielikuvien ja fraasien kätkeviä syvärakenteellisia kielitekoja, joiden pohjalta voin tuoda esille pitkäkestoisempia aiheita. Näissä aiheissa toistuvat tai näyttäytyvät havainnot voivat esiintyä johdonmukaisina päätelminä tarkasteltavasta teemasta. (Eskola & Suoranta, 1998.) Olen eritellyt tulevassa alaluvussa tarkemmin sisällönanalyysin pääkategoriat, joiden pohjalta tutkin primääriaineistoani.

Laadullisessa analyysissä on tärkeää pyrkiä pelkistämään raakahavainnot mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi. Alasuutari on nimennyt tarinallisesti teoksessaan laadullisen tutkimuksen analyysiä käsittelevän alaluvun ”*arvoituksen ratkaiseminen*”, josta merkittävää on nostaa sen substanssitason huomio, että analyysissä kyse on episteemisestä tutkimustavasta mallintaa esitetyt tutkittavan ilmiön johtolangat sekä havainnot yhdeksi merkitystulkinnaksi. (Alasuutari, 2011, 44–45.) Tämän prosessin avulla voidaan selittää tutkittavaa ilmiötä osana ympäröivää todellisuutta. Yhteenvedona Alasuutarin tuottamasta ymmärryksestä kyse on, että tutkielmani puitteissa pyrin soveltamaan aineistostani nostettuja huomiota sekä tulokulmia, jotka auttavat metodologisessa vertailussa demokratiakäsitysten kesken. Demokratiapolitiikan tutkiminen vaatii myös sosiaalisen konstruktionismin asettamia tulokulmia laadulliseen tutkimukseen, jonka kautta voidaan hahmottaa demokratian valtavirtaisuutta valtiomuotona sekä syvärakenteellisten uskomusten kehittymistä osana tiedostettuja ja tiedostamattomia uskomuksia. Tämä rajaa tutkimuskohteeksi demokratiapoliittisen toimintaohjelman kielelliset piirteet. Kieli voidaan ymmärtää suhteelliseksi, käyttäjästään riippuvaiseksi, tilannesidonnaiseksi, seurauksia tuottavaksi ja sosiaalisen elämämme kannalta merkitykselliseksi. Tutkimuksessani sovellan valtioneuvoston tuottamaa poliittisesti valmisteltua demokratiapoliittista toimintaohjelmaa, josta pyrin tarkastelemaan ja etsimään erilaisia demokratiakäsityksiä sekä kaivamaan sanojen merkityksen taakse, joista voidaan havaita pitkäkestoisempia tendenssejä.

Politiikan tutkimuksen tieteen traditiossa on perusteltua pohtia, ovatko sanat sanoina ja esitetty arkipäiväinen kieli itseisarvona sellaista kuin se pyritään kehystämään vai onko kielellisillä keinoilla taustaintressejä tai vaikutuspyrkimyksiä, jotka voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. Tätä taustavaikutusten ja uskomusten muodostuksen tulkintaa varten sovellan tutkimuksessani Ellen Meiksins Woodin kirjallisuutta, jonka pohjana on ollut selvittää liberaalin demokratian syvärakenteellisten uskomusten ilmentymistä. Demokratiatutkimuksen piirissä pyrin tuomaan ilmi kulttuurillista valtavirtaista ymmärrystä demokratiakäsityksen rajoista sekä sen arkipäiväisestä ilmentymästä.

Tämä tieteellisen toteutuksen ymmärtäminen tulee avata myös osana termiä paradigmanmuutos. Käsite perinteisesti mielletään tieteenfilosofian ja metodologian sisältämien vanhojen tapojen sekä järjestyksiä koskettavaksi uudelleenjärjestäytymiseksi. Eskola ja Suoranta kuvaavat tätä eräänlaiseksi tieteen ”aaltoliikkeeksi”. Paradigmaattinen ajattelukehikko tarjoaa graduni puitteissa hyväksytyyn yhteiskuntafilosofisen katsannon, jonka kautta voin soveltaa esimerkiksi poliittisen mielikuvituksen käsitteellistämistä. (Eskola & Suoranta, 1998.) Tieteentekemisen ulkopuolella paradigmasta on tullut myös kuvaava sana erilaisten tapahtumien, hetkien ja ilmiöiden valottamiseksi, jotka vaikuttavat esimerkiksi yhteiskunnalliselta muutokselta havaittavasta olevasta aika- ja tilasuhteesta. Käytän paradigmanmuutosta terminä, jolla kuvaan myös demokratiapolitiikan tilaa myöhemmissä luvuissa. Kvalitatiivisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tapa on rajata ja kehystää todellisuus omakseen, jolloin todellisuudesta kertoo inhimillisen kielen eri muodot. (Mt., 1998.)

Laadullisen tutkimuksen aineistojen analysointi on painottunut deskriptiivisten olettamuksien ja havaintojen kuvailevan tason tulkintaan. Tällöin tulee tunnistaa oman tieteentekemisen tuottaman tiedon suppeus ja rajallisuus luoda mittavia vaikutussuhteita. Aineiston ja teoreettisen viitekehyksen vertailu painottuu tällöin nostettujen huomioiden tuomiin eroihin ja samankaltaisuuksiin, joista voidaan esittää päätelmiä, mutta ei luoda vaikuttavaa syy-seuraussuhdetta. (Eskola & Suoranta, 1998.) Tällöin tutkielmani ja suppean aineistoni puitteissa en pyri luomaan suoria vaikutussuhteita, joiden kautta voisin havaita demokratiapoliittisen toimintaohjelman käsitysten ja uskomusten syntyyn vaikuttaneita varmennettuja tekijöitä, vaan tarkoitukseni on tarkastella ja kuvata näiden demokratiakäsitysten olemassaoloa sekä peilata niitä jo tieteelliseksi esitettyihin demokratiateorioihin. Valikoidut teoriat nojaavat David Heldin teoksen ”*Models of Democracy*” tuottamaan tietoon, joista valikoidut demokratiakäsitykset soveltuvat pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon raameihin. Teoriat tarjoavat myös aika- ja tilasuhteissa verrannollisen asetelman suomalaisen politiikan paradigmanmuutoksen jälkeiseen poliittiseen kenttään. Demokratiateorioita käsitellen erillisessä luvassa ja lähteet nojaavat myös erilaisiin kirjallisuuslähteisiin, joiden kautta voi kiteyttää tutkielman kannalta oleellisen kuvauksen demokratiakäsityksistä teoriakohtaisesti.

3.3. Primääriaineiston erittely ja tarkastelu

Tutkielmani primääriaineistoni on valtioneuvoston kokoama ja oikeusministeriön julkaiseman vuoden 2017 demokratiapoliittinen toimintaohjelma. Toimintaohjelma perustuu valtioneuvoston vuoden 2014 eduskunnalle annettuun demokratiapoliittiseen selontekoon, jonka mukaan valtioneuvosto laatii seuraavan vaalikauden alussa erillisen kansallisen toimintaohjelman

demokratian edistämiseksi Suomessa. (Oikeusministeriö, 2017, 17.) Toimintaohjelman tarkoituksena on tällöin vastata demokratian liittyviin haasteisiin ja edistää sekä realisoida kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia painottaen perustuslain (731/1999) tuomia kansalaisyhteiskunnallisia poliittiseen vaikuttamiseen. Tutkimusaineiston perusperiaatteina on ollut tunnistaa valtakunnalliset haasteet suomalaiselle demokratialle ja esittää demokratian tilaa koskevaa analyysia. Toimintaohjelman painopisteenä on sen sisäiset luokitellut teemat yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien ja uusien osallistumistapojen vakiinnuttamisesta esimerkiksi kunta- ja aluedemokratian saralla tai edistää avointa hallintoa ja kuulemismenettelyjä, joissa voidaan painottaa järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa sekä demokratiakasvatusta (mt., 15.) Demokratian tunnistaminen sitoutuu aineistossa jo luokiteltuihin tavoitteisiin ja kriteereihin, joihin palaan tarkemmin luvussa viisi.

Demokratiapoliittista toimintaohjelmaa on valmisteltu kahden hallituksen aikana. Tutkielmani kannalta toimintaohjelman tarkastelu tuottaa mahdollisuuden tarkastella eri ideologisten toimijoiden sisällyttämiä uskomuksia ja demokratiakäsitysten syvärakenteita, joita on valmisteltu eri puolueiden johdolla. Käytännössä kaikki muut eduskuntapuolueet paitsi Liike Nyt ovat olleet vuodesta 2014 mukana valmistelemassa demokratiapoliittista selontekoa. Uusi puolue nousi eduskuntaan vasta vuonna 2019 ja myös toimintaohjelman valmistelussa mukana olleet perussuomalaiset ehtivät jakautua kahtia vuonna 2017. Kyseinen jako ei oletettavasti vaikuttanut laajalti toimintaohjelman valmisteluun. Tutkielmani aineistosta en pyri tuottamaan analyysia puolueiden demokratiapolitiikan tuottamista demokratiakäsityksiä. Syynä on tutkielmani työkalupakki, joka ei tarjoa mahdollisuutta näin mittavaan analyysiin. Demokratiapolitiikan syvärakenteellisempi tutkimus vaatisi sekä laadullista että määrällistä tutkimusta, kuten esimerkiksi erilaisia haastatteluita osana tutkimusanalyysia.

Tästä seuraa myös havainto, että primääriaineistoni toimii vuoden 2019–2023 hallitukselle eräänlaisena demokratian tiekarttana ja ohjeistuksena jatkaa uuden toimintaohjelman työstämistä. Taustalla on valtioneuvoston halu laatia uudenlaiset pohjustukset demokratiatoimenpiteiden implementoimiseksi. Pääministeri Marinin hallitus on jo hallitusohjelmassa asettanut demokratian kehittämisen ja poliittisen osallisuuden yhdeksi ohjelman kulmakivistä. Lisäksi hallitus on tehnyt linjauksen, että demokratiapoliittisen toimintaohjelman suunnitelmat pyritään soveltamaan lainsäädäntöön hallituskauden aikana ja ohjelman toimenpiteet olisivat voimassa viimeistään voimassa vuonna 2025. (Oikeusministeriö, 2020, 2.)

Tutkielmani pyrkii luomaan kuvauksen demokratiakäsityksistä osana laajempaa makrotason tendenssiä. Työni käyttää valtioneuvoston virallista dokumenttia primäärilähteenä ja samalla soveltaa oheiskirjallisuutta tematiikasta. Suomalaisen demokratian tilan määrittelyssä pohdin tarkemmin taustauskomuksia ja demokratiakäsityksiä, jotka ohjaavat yhteiskunnallista valtiojärjestystä. Samalla pyrin osoittamaan, että toimintaohjelman demokratiakäsityksiä tulisi tutkia tarkemmin. Oman pro graduni puitteissa en voinut tehdä laajamittaista haastattelututkimusta, jossa kaikkia 200 kansanedustajaa olisi pyritty haastattelemaan tai saattamaan osaksi kyselytutkimusta. Yhtenä tutkimuksellisenä riskinä on vastausprosentin alhaisuus ja tilastollinen merkittävyys sekä kyselypatteristosta johdettavien havaintojen vaikutussuhteen arvioiminen. Demokratiapolitiikan ilmentyvien uskomusten tutkiminen on realistisempaa toteuttaa julkista valtaa edustavan asiakirjan kautta, tällöin aineistoni riittänee suomalaisen demokratiapolitiikan toteutettujen uskomusten, olettamuksien ja käsitysten tutkimiseen ja kuvaamiseen.

Analyysiä varten tarkastelen primääriaineistona toimivan toimintaohjelman sekä oheismateriaalit, jotka muodostuvat oikeusministeriön sekä PALO-hankkeen tuottamista kirjallisista materiaaleista. Pääsääntöisesti ne koskevat pitkäkestoista vuosikymmentä ylittävää demokraattisen päätöksenteon uudistamishanketta. Materiaaleissa pyrin kiinnittämään huomioni niiden sisällöllisten olettamuksien sekä uskomusten luomaan todellisuuteen, jota voin vertailla eri demokratiakäsitysten kanssa. Ilmiön tarkastelussa pyrin etsimään demokratiapoliittisen toimintaohjelman olettamuksia demokratiakäsityksestä ja sen itseisarvosta. Vertailun tarkoituksena on suhteuttaa toimintaohjelman uskomuksista arkipäiväinen ajattelu, joka kuvastaa minkälaiset olettamukset ovat ohjanneet toimintaohjelman demokratiakäsitysten syvärakenteen syntymistä. Tämä tutkimusasetelma mahdollistaa johtopäätösten arvioimisen siitä, onko suomalainen demokratia uudistus rakentunut esimerkiksi yhden demokratiakäsityksen varaan vai luoko se sisäistä dialogia, joka mahdollistaisi laadullisen sekä monipuolisen demokratiaymmärryksen.

Aineiston esittelyn lopuksi hahmotan vielä tutkielmani analyysin rakentumista ja miten tarkempi analyysi on suoritettu. Ensimmäinen huomioni on, että primääriaineistoni niukkuus korostaa tarvetta suorittaa syvärakenteellista analyysia, jossa pyrin tunnistamaan demokratiapolitiikan uskomuksia. Tulosten ja havaintojen saamista varten jaottelin primääriaineistoni kolmeen keskeiseen kategoriaan ja taustoitin demokratiapolitiikan näyttäytymistä ja sen erilaisten tasojen ilmentymistä.

Ensimmäinen pääkategoriani muodostuu poliittisen osallistumisen tarkasteluun aineistosta. Kategorian taustaselittäjä on demokratiapoliittisen toimintaohjelman tunnistaminen mahdollisena haasteena suomalaisessa demokratiassa poliittisen osallisuuden eriarvoistumiselle (Oikeusministeriö,

2017, 11–12). Teoreettisen viitekehyksen kautta totean poliittisen osallisuuden olevan yksi tapa oikeuttaa demokratian toimivuutta ja sen olemassaoloa valtiomuotona. Tematiikan tarkastelu heijastaa mielestäni mahdollisuutta tunnistaa aineistosta demokratiateorioiden tulkintoja poliittisesta osallisuudesta.

Toinen pääkategoriani nivoutuu demokratiakäsityksen syvärakenteelliseen valottamiseen osana tutkimusaineistoa. Tarkoituksena on pyrkiä tarkastelemaan demokratian luonteen ilmentymistä, jonka pohjalta voin tuoda ilmi havaintoja ja johtaa tarkemmin tunnistettavien teoreettisten demokratiamallien ilmentymistä osana toimintaohjelmaa. Pääkategoriaa kaksi täydentää myös toimintaohjelman demokratian haasteiden tunnistamista ja sen avulla voin peilata niitä osaksi luvun kaksi demokratiamalleja. Tämä kategoria tarjoaa mahdollisuuden tarkastella liberaalin demokratian valtavirtaisuuden tunnistamista osana suomalaista demokratiapolitiikkaa.

Viimeinen pääkategoriani on purkaa aineistostani demokratian suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Tämä kokonaisuus sisältää tavan hahmottaa esimerkiksi etujärjestöjen asemaa osana suomalaista demokratiapolitiikkaa sekä suorittaa analyysia, jonka kautta voidaan hahmottaa demokratiakäsityksen teoreettista olemusta kokonaisvaltaisena yhteiskuntajärjestyksenä ja valtiomuotona. Pääkategorian kautta voin myös hahmottaa demokratian ilmentymistä osana luvun kaksi esittelemääni liberalismiin ja kapitalismin keskinäisestä suhteesta syntyvää tilaa.

Tutkielmani teoreettisen viitekehyksen kautta voin suorittaa analyysin vuoden 2017 demokratiapoliittisesta toimintaohjelmasta. Tämän analyysin tarkoituksena on tunnistaa suomalaisen demokratian johtavia tendenssejä osana laajempaa parlamentaarista valmistelua demokratian kehittämisen piirissä. Tämä jättää tilaa myöhemmälle aiheen tutkimiselle. Painopisteeni on tällöin ymmärtää suomalaisen demokratian laajemmat käsitykset, joita vertailen demokratiateorian piirissä. Vertailun pohjalta tarkoitukseni on hahmotella ja analysoida, minkälaiselta demokratian oikeutus näyttää johtopäätösteni valossa sekä mitä se kertoo poliittisesta mielikuvituksesta.

4. Demokratiapolitiikan kehitys Suomessa

Tämän luvun tarkoituksena on tarjota tutkielmani puitteissa suomalaisen demokratiapolitiikan lähihistorian valossa ilmentyneet tendenssit sekä valottaa demokratiapolitiikan tunnistamista ja käsitteellistämistä. Luvun tarkoituksena on myös selkeyttää politiikan muutoksen roolia osana demokratiapolitiikan haasteita ja tulokulmia. Poliitiikan muutoksessa on kyse paradigmaattisesta siirtymästä, jota lähestyn oheiskirjallisuuden avulla. Kehityskulun arvioimisessa rajaan poliittisen kentän tarkastelun 1990-luvun jälkeiseen politiikkaan. Syynä rajaukseen on mahdollisuus terävöittää 2000-luvun politiikan ilmentymistä ja määritellä, millä tavalla demokratiapolitiikka ja sen uskomukset ovat olleet osana vallitsevaa suomalaista politiikkaa.

Lopuksi erottelen vielä sosiaalisen mielikuvituksen ja sen traditiosta johdetun poliittisen mielikuvituksen, joka toimii gradussani yhteenkokoavana käsitteenä. Kyse on monitieteellisestä termistä, jonka apuna käytän useita kirjallisuuslähteitä ja esimerkiksi Turun yliopiston POLIMA –hankkeen tapaa jäsentää moniulotteisia kulttuurisia ilmiöitä selittävä tekijä osaksi demokratiamallien uskomusten tarkastelua.

4.1. Demokratian haasteet kansallisesti 2000-luvulla

Alaluvun tarkoituksena on käydä läpi temaattista katsantoa, jonka pohjana on määritellä demokratian aika- ja tilasuhteiden sisältämiä haasteita Suomessa. Valtio-opillisessa katsannossa kiinnitän huomion erityisesti 1990-luvun jälkeiseen politiikan tutkimukseen, jossa on määritelty liberaalin edustuksellisen demokratian sisäisiä ja ulkoisia ongelmakohtia. Suomalaisessa politiikan tutkimuksessa demokratian arviointi on ilmentynyt toki osana suomalaisen politiikan elinkaarta, mutta tutkielmani kontekstissa viitataan 1990-luvun jälkeiseen politiikkaan, jossa on alkanut yleistyä määritelmä liberaalin demokratian tai puolueiden kriisiytymisestä. Suomalaisessa demokratiapolitiikassa tilaa on pyritty korjaamaan erilaisilla osallistumishankkeilla ja kansalaisten osallisuusväylien kehittämällä osaksi poliittisen päätöksenteon eri portaiden saraa (Kestilä-Kekkonen & Korvela, 2017, 5.)

Olen aikaisemmin viitannut tutkielmassani, ettei kyse ole akateemista konsensusta nauttivasta termistä. Kriisin sijaan tunnistetaan yhtenäinen ilmiö, jonka miellän demokratian haasteiden tarkasteluksi osana poliittisen mielikuvituksen kehitystä ja sen rajojen arviointia. Kriisin normalisoiminen on osoitus poliittisen tietoisuuden tilasta, mutta miellän, että kriisin sijaan tulee

pohtia poliittisen osallisuuden ja demokratian edustuksellisuuden välistä sisäistä jännitteisyyttä. Kehikon kautta on mahdollista arvioida, onko muutoksen tilassa kyse siirtymästä kohti uudenlaista demokratiakäsitystä. Alaluvun tarkoituksena on valottaa lukijalle demokratian haasteiden ilmentymistä tutkielmani käsityksen pohjalta ja nostaa sitä tukevaa aikaisempaa tutkimusta arvioinnin perusteiksi.

”Länsimaisen demokratian vakavin haaste liittyy nykyisin siihen, miten välttää poliittisen vaikuttamisen keskittyminen hyväosaisten ja liian pienen eliitin käsiin. Poliittisen osallistumisen epätasainen jakautuminen heijastaa yleistä yhteiskunnallista eriarvoistumiskehitystä. Vaikka esimerkiksi vaaleissa äänestäminen mielletään usein puhtaasti omaksi valinnaksi, se on käytännössä riippuvainen yksilön käytössä olevista resursseista. Esimerkiksi vanhemmilta omaksutut toimintamallit, koulutus, taloudellinen asema, sosiaaliset verkostot ja terveydentila vaikuttavat yhdenvertaisen poliittisen osallistumisen edellytyksiin.” (Grönlund & Wass, 2015, esipuhe, 1 kappale.)

Valtio-opillisessa tutkimuspohjassa on löydetty yhteisesti hyväksytty konsensus, että demokratian ajallista suhdetta kuvastaa globalisaation jälkimainingit, jota värittää 2000-luvulla vankka siirtymä kohti kosmopoliittisempaa maailmaa. Tämä nimellinen kosmopoliittisuus vaikutti globalisaation myötä tapahtuvalta realiteetilta ja samalla liberaalin demokratia hahmotettiin ainoana jäljelle jääneenä historiallisena voittajana kylmän sodan ideologioiden kamppailussa. Tämä aikasuhte on muuttunut uuden paradigmaattisen siirtymän myötä, jossa kansalaisten tilallinen suhde politiikkaan on mahdollistanut erilaisia osallisuuden muotoja osana liberaalia edustuksellista demokratiaa. Usko liberaalin demokratian valtavirtaiseen blokkiin on kohdannut uudenlaisia haasteita, jossa hallitseva eliitti ei tuota reproduoitunutta uskomusta demokratiasta. Esimerkkinä tästä ovat muuttuneet kansalaisten osallisuuspreferenssit. Poliittisen osallisuuden tematiikasta esimerkiksi Maija Setälän tunnistamat demokratian haasteet nivoutuvat osaksi perinteisen puolue- ja vaaliosallistumisen rinnalla käytyä keskustelua, jossa korostetaan kansalaisosallisuuden erilaisia malleja (Setälä, 2013, 16).

Setälän havainnot ovat osana eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisua ”*Uusi ja vanha demokratia*”, jossa käsitellään suomalaisen demokratian tunnistettuja kehityssuuntia. Setälä esittää, että uudet demokratiakokeilut ja muodot ovat saaneet kerättyä kiinnostusta edustuksellisen demokratian heikkenemisen takia, joka ilmentyy äänestysosallisuuden alenemisena sekä puolueiden jäsenmäärien määrällisenä laskuna. (Setälä, 2013, 17.) Pohjaan, että suomalaisessa demokratiapolitiikassa on ollut kyse poliittisen osallisuuden muutoksen havaitsemisesta, jossa kansalaisten äänestysaktiivisuus on ollut pitkäkestoisemmassa laskussa sekä osallisuutta määrittävät tavat ovat erkaantuneet perinteisestä edustuksellisen demokratian piirissä olevasta toimintarakenteesta. Demokratia pyrkii sopeutumaan tähän heikentyneeseen poliittisen osallisuuden

tilaan. Poliittisen osallisuuden muutos haastaa itsessään liberaalin demokratian toimivuuden määrittelyä. (Jutila-Roon, 2016, 8.) Demokratian haasteiden summa nivoutuu osaksi kasvavaa kansalaisten tyytymättömyyttä perinteisten politiikkatoimien ja puolueiden arvoja sekä rakenteita kohtaan, kasvaneet tulo- ja varallisuuserot jakavat kansalaisten tapoja osallistua ja olla osallisena poliittisen sektorin toiminnassa (Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass, 2020, 45–46). Kuvauksesta on johdettavissa seurauksia, jotka liittyvät aikaisemmin tarkastelemani Hanna Wassin poliittisen eliittikehän olemassaoloon.

Demokratian haasteiden ja eliittikehän myötä voidaan havaita, että vaikutukset poliittiseen osallisuuteen muuttavat demokratian pilarin etuoikeusmekanismiksi. Lisäksi tilannetta kuvastaa kehitys poliittisen toiminnallisuuden periytyvyyden sidonnaisuudesta kansalaisten ja perheiden tuloluokkakehitykseen. Tätä tilaa on havaittu esimerkki poliittisen sosialisoinnin tutkimuksessa, jota on painotettu vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimuksen artikkelissa ”*Puoluekannan periytyminen vanhemmilta lapsille*”. Artikkelin ovat kirjoittaneet Aino Tiihonen, Elina Kestilä-Kekkonen, Jussi Westinen ja Lauri Rapeli. Kirjoituksen painopisteenä on arvioida perheen vaikutusta yksilön puoluekannan muodostamiseen, mutta nostan tutkimuksesta merkittävän sivuhuomion, jossa luonnehditaan, että Suomessa on yleistynyt trendi sukupolvien välisessä liikkuvuudessa osana poliittista puoluekenttää. Tämä perustuu koulutukseen ja luokkastatukseen painottaen keskiluokkaisuuden periytyvyyttä osana poliittisen itsemäärittelyn muodostumista. (Tiihonen ym, 2016, 301.) Poliittisen osallisuuden keskittyminen voidaan tunnistaa ylisukupolvisena kokemuksena, jossa kyse on yhteiskuntapoliittisten tekijöiden summasta osana erilaisten perhetaustarakenteiden ilmentymistä eliittikehän sisäisen dynamiikan jatkumossa.

Demokratian tunnistaminen poliittisen osallisuuden heikentymisessä tuottaa arvokasta tietoa, jonka ratkaisut vaikuttavat myös teknisiltä arvioilta vastaten kysymyksiin, miten kehittää demokratiainnovaatiota ja täydentää demokratian edustuksellisuuden epätäydellisyyttä. Esittelemäni politiikan tutkimuksen uranuurtajat ovat kyenneet näyttämään tunnistettavat oireet suomalaisen demokratian ja demokratiapolitiikan tavassa mallintaa tätä muutoksen tilaa. Oma tutkimukseni nojaa demokratian haasteiden tunnistamiseen osana tätä politiikan tutkimuksellista jatkumoa, mutta haluan nostaa vielä esille Ilkka Ruostetsaaren edustuksellisen demokratian kipukohtien poikkeavan tulkinnan. Ruostetsaari pyrkii määrittämään ongelmat syvärakenteellisemmaksi osaksi demokratiakäsitystä. Aikaisempi pohja esimerkiksi vaalitutkimuksissa ei näytä käsittelevän varsinaisesti demokratiamallien vaihtoehtoisuutta tai poliittisen mielikuvituksen tilaa, mutta Ruostetsaaren julkaisema artikkeli osana eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan 2013 em. mietintöä on

pyrkinyt tunnistamaan samankaltaisia syvärakenteellisia uskomuksia suomalaisen politiikan ajan hengestä kuin mitä työssäni käsittelem. (Ruostetsaari, 2013, 30.)

Ruostetsaari tunnistaa, että vaalien jälkeen suomalaisessa politiikassa käynnistyy keskustelu demokratian äänestysaktiivisuuden kehityksestä ja sen toimimattomuuden tilasta, jossa demokratiapolitiikka kulminoituu matalaan äänestysprosenttiin vaalikohtaisesti (Ruostetsaari, 2013, 30–31). Suomessa tutkimuksellinen painotus viestii yleisestä länsimaalaisesta liberaalin demokratian tendenssistä, jossa vapaat vaalit eivät vetoa kansalaisten poliittisen osallisuuteen tai kansalaisihanteen mukaiseen aktiiviseen kansalaisvelvollisuuteen. Ruostetsaari ei suoranaisesti kritisoi rinnakkaista politiikan tutkimusta, vaan avaa uuden ulottuvuuden tematiikan käsittelyyn. Hän korostaa, ettei ole yksiselitteistä syytä äänestysosallisuuden laskuun. Ruostetsaaren painotuksena on arvioida suomalaisen politiikan asenteita demokratian toimivuudesta ja edustuksellisen demokratian sisältämästä luottamuksen arvioinnista, jonka tarkoituksena on kuvastaa kansalaisten tyytyväisyyden tasoja demokratiaa kohtaan. (Mt., 31–32.)

Ruostetsaari esittää, ettei Suomessa ole havaittavaa eliitin ja kansalaisten välistä syvärakenteellista kuilua, vaan poliittista tilaa määrittää pikemminkin edustajien ja edustettavien välinen suhde, joka on poliittisen muutoksen tai paradigman vääristämä (Ruostetsaari, 2013, 31). Tämän pohjalta demokratiakäsityksen arviointi painottuu tilaan, jossa suomalaiset tuntuvat suosivan edustuksellista demokratiaa, mutta sen sisällä kipupisteinä on itsessään poliitikkojen edustajuuden kuva ja rooli, johon suhtaudutaan negatiivisesti. Suomalaisten epäluottamus poliitikkoja kohtaan ei näyttäyty yksittäisten toimijoiden arvioimisena. Kyse on rakenteellisesta poliitikkojen roolin arvioinnista ja arvottamiseen liittyvästä epäluottamuksesta.

Ruostetsaaren argumenttia tukee Elina Kestilä-Kekkonen vuoden 2015 oikeusministeriön julkaiseman demokratiaindikaattorin luvun havainto, joka osoittaa, että kansalaisilla on vahva luottamus suomalaisen demokraattisen järjestelmän toimeenpanevaa luonnetta kohtaan. Poliittisen järjestelmän toimintaedellytykset muodostuvat turvattujen ja ennakoitavien instanssien toimesta, jotka edustavat kansalaisille vakautta. Edellytykset viestivät myös, että valtiomuoto kykenee tuottamaan ja toimeenpanemaan päätöksiä. (Kestilä-Kekkonen, 2015, 59.) Poliittisen luottamuksen jäsentäminen poliittisten toimijoiden, instituutioiden ja poliittisen päätöksenteon varaan asettaa tutkimuksellisen kehikon luottamuksen hahmottamisesta osana demokratian arviointia. Käsitteen tarkoitus on kuvata kansalaisten näkemystä demokratian sisäisten rakenteiden toimivuudesta (Mt., 59.)

Demokratiaindikaattorin tutkimus tematiikasta rakentuu kyselytutkimuksen 0–10 asteikkoon, jossa 10 edustaa suurinta arvoa luottamukselle ja 0 pienintä. Tutkimustuloksena demokratiaindikaattori esittää, että huolimatta demokratian juurtumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan kansalaiset luottavat entistä vähemmän poliitikkoihin, joiden keskiarvo on indikaattorissa 5,23. Kansalaisten luottamus on sitoutunut myös vahvojen instituutioiden varaan, jolloin Suomessa kansalaiset luottavat esimerkiksi poliisiin, yliopistoihin ja oikeuslaitokseen, jotka nauttivat 6,9–7,55 keskiarvoa. Merkittävintä luottamusta nauttii tasavallan presidentti arvolla 8,21. Arvo itsessään poikkeaa kansalaisten poliittisten toimijoiden luottamuksesta. (Kestilä-Kekkonen, 2015, 60.) Demokratiaindikaattorissa on arvioitu tämän johtuvan instituution vakiintuneesta asemasta ja kansalaisten sisäisestä jännittyneisyydestä eri instituutioiden välillä, sillä eduskunta ja hallitus nauttivat merkittävästi heikompaa luottamusta arvolla 6,12 (Mt., 60).

Kestilä-Kekkonen tutkimustulosten osoittamat havainnot täydentävät Ruostetsaaren teoreettista käsitystä suomalaisten edustuksellisuuden ongelmasta. Edustuksellisuuden ja siihen kohdistuvan luottamusongelman valossa Ruostetsaari nostaa esiin suomalaisen politiikan pirstaloituneen luonteen, jossa hän tukee aikaisempia alaluvun politiikan tutkijoiden havaintoja demokratian kehityksestä ja demokratian sisäisten rakenteiden eriarvoistumisesta sekä poliittisen osallisuuden ja luottamuksen tilasta. (Ruostetsaari, 2013, 38.) Ruostetsaari päätyykin tarkastelunsa pohjalta esittelemään erilaisia vaihtoehtoisia demokratiamalleja tulevaisuusvaliokunnan selonteossa. Tarkemmin en pura näitä yksittäisiä malleja, jotka nojaavat Pierre Rosavallonin vastademokratian tunnistamiseen. Korostan, että Ruostetsaari nivoo yhteen demokratian kohtaamaan vesittämisen ja rajaamisen, joka tapahtuu demokratiapolitiikan kautta depolitisaationa. Ruostetsaaren argumentin pohjalta voin todeta, että demokratian yhtenä haasteena on demokratiapolitiikan tapa käsittää ja jäsentää demokratia irralliseksi osaksi poliittista johtajuuskamppailua. Tarkastelusta jää uupumaan demokratian rooli ja kytkentä poliittisesta konfliktista ja sen jälkeisestä konsensuksesta. (Mt., 39.)

Ruostetsaaren loppuajatukseseen nojaten painotan, että demokratian tilaa tulee myös arvioida sen syvärakenteellisen olemuksen kautta, jota kuvastaa erilaiset poliittisen toiminnan ongelmat, kuten poliittisen osallisuuden eriarvoistuminen tai poliittisen luottamuksen heikentyminen. Näitä ilmentymiä ei pidä vähätellä, vaan pyrin tutkielmassani hahmottamaan ne demokratian rakenteellisen olemuksen sisäisen jännitteen ja epätäydellisyyden valumavioiksi. Poliittisen osallisuuden lisäksi suomalaisen politiikan taitekohtana voi pitää myös perinteisen puoluepolitiikan pirstaloitumista tai atomisoitumista. Poliitiikan tekemistä voi luonnehtia Suomessa 2000-luvun alussa värittömäksi, mauttomaksi ja hajuttomaksi, jolloin keskeinen problematiikka oli puolueiden samankaltaistuminen

ja politiikkaa koskettava vaihtoehdottomuuden tila. Poliittinen pelikenttä näyttäytyi maallikolle samankaltaiselta puolueista riippumatta. (Mickelsson, 2015, 15–16.) Kehityskulku purkautui ja valtavirtainen politiikan tekemisen tapa asettui taitekohtaan vuonna 2011 eduskuntavaaleissa, kun perussuomalaiset saivat ns. ”jytykya-vaalituloksen”. Tämä johti Mickelssonin mukaan perinteisen suomalaisen puoluekentän jakautumiseen. Vaalien seurauksena eduskunnan voimatasapaino kolmen perinteisen puolueen sosiaalidemokraattien, kokoomuksen ja keskustan välillä rikkoutui. Edellä mainitut puolueet olivat asemoituneet pitkään eduskunnassa suurimmiksi, joka tarkoitti koalitiollahituksen muodostamista kahden kesken ja yhden oppositioasemaa – mukana oli apupuolueita, kuten vihreät, vasemmistoliitto, kristillisdemokraatit ja RKP. Vuoden 2011 eduskuntavaalit realisoituivat tilaan, jossa yli satavuotiaiden puolueiden positio heikkeni ja samalla 2010-luvun puoluekenttää on siivittänyt vihreiden aseman vahvistuminen. Poliitiikka muodostuu nyt viiden keskisuuren puolueen varaan eikä johtavaa hallitusasetelmaa saavuteta yli 20 prosentin kannatuksella. Tämä johtaa entistä laajempien kompromissihallitusten muodostamiseen. (Mt., 15–16.)

Demokratian haasteiden valottamisessa on kyse pitkäkestoisemman politiikan tekemisen tendenssin muutoksesta osana suomalaisen politiikan ilmaston kulkua.⁷ Poliittisen ilmastonmuutoksen taustalla on moniselitteisiä tekijöitä. Demokratian kehityksessä ilmentyy myös 1990-luvulla alkanut politiikan mediotumisen käsitteellistäminen, jonka tarkoituksena on hahmottaa tilaa, jossa median suuri merkitys politiikan kampanjoiden, asialistan ja kansalaismielipiteen kannalta tuottaa ohjaavia käytänteitä osaksi politiikan harjoittamista. Bernard Mannin yleisödemokratian määrittelyssä käsitellään samaa mediotumisen ilmiötä, mutta osana politiikan sisäisen näkökulman kehystämistä. (Herkman, 2019, 122.) Poliittiset puolueet ja niiden sopeutuminen tähän medioituneeseen yleisödemokratian kaltaiseen tilaan ruokkii myös poliittisen kulttuurin muutosta, johon on vaikuttanut sosiaalisen median yhteiskuntaa läpileikkaava luonne.

Yhteenvetona demokratian haasteiden määrittelyssä pyrkimykseni on ollut osoittaa kansallista demokratiaa ohjaavia tendenssejä, jotka ilmentyvät ulkoisesti ja sisäisesti. Tämä kriisipohjainen ajattelu on nivoutunut osaksi kansalaisten muuttuneita osallisuuspreferenssejä, joita ruokkii politiikan tunnistetut vaikeudet saavuttaa edustuksellisuuden varassa kattavasti eri väestöryhmiä ja täyttää demokratian perimmäinen prinssiippi tasa-arvosta. Demokratian tilaa on myös määritellyt sosiaalisen

7

Termi on epäsuora viittaus vuonna 2020 julkaistun eduskuntavaalitutkimuksen otsikosta ”*Politiikan ilmastonmuutos*”, käytän käsitettä kuvamaana politiikan aika- ja tilasuhteiden kehitystä osana poliittisten tendenssien suhteita. Termiä käytetään myös vaalitutkimuksen yleisretoriikassa.

median tuottama affektiivinen polarisaatio. Suomalaisessa poliittisessa kontekstissa tendenssin voi tiivistää, että ihmiset kiinnostuvat konflikti- ja kohupohjaisista mediajulkaisuista. Tästä seuraa, että miten tahansa sisältöjä kehystettäisiin, on huomiota – ja näin ollen algoritmin suosiota – helpompi saavuttaa sisällöllä, joka lietsoo konflikteja, eripuraa, vihapuhetta, polarisaatiota. Kyseessä on poliittisen ilmaston komponentti, jossa viestinnällinen tila ei ole pelkästään kuplautunut vaan kuplat ylittävää politiikan tekemistä. (Herkman, 2019, 45.) Historia osoittaa, että teknologinen kehitys tuo aina mukanaan ”ei-aiottuja” ja ”ei-toivottuja” seurauksia, eivätkä nämä sosiaalisen median sekä tekoälyn vaikutukset eivät tule rajoittumaan taloudellisiin muutoksiin. Muutokset tulevat olemaan järjestyttäviä ja myös yhteiskuntaa ja poliittisia käsityksiä muokkaavia. Tämä realisoituu esimerkiksi poliittisen vallan ja sen käytänteiden muutokseen niin kansallisella kuin globaalilla tasolla. (Haukkala, 2020, 177).

Demokratian haasteiden ja säröjen taustalla vaikuttaa kansalaisten uskomus demokratiamallin toimivuuteen. Se on riippuvainen demokratian kuvitteellisuudesta, joka mahdollistaa demokratian oikeutuksen arvioimisen. Alaluvun tarkoituksena on ollut tuottaa näkemys demokratian haasteiden moniulotteisesta luonteesta, jossa korostuu akateemisesti tunnustettu pitkän linjan kehityskulku poliittisen osallisuuden heikentymisestä, ja samalla olen pyrkinyt avaamaan esimerkiksi Ruostetsaaren kirjallisuuden kautta demokratian haasteena poliittisen uskomuksen sisältämää tilaa. Tutkielmani rajoissa esitän, että 2000-luvun politiikan muutos eli paradigmaattinen siirtymä koskettaa liberaalin demokratian sisäisen valtavirtaisen politiikkauskomuksen murtumista. Kyse on kansalaisten poliittisen osallisuuden kehityksestä osana demokratian uudelleenpolitisoitumista poliittisessa johtajuuskamppailussa. Muutos tarkoittaa tässä suhteessa poliittisen ajan hengen uudelleenjärjestäytymistä. Aikaisemmin painottamani filosofi Thomas Kuhnin määrittely tieteellisen paradigmanmuutoksesta edellyttää eräänlaista prosessiluonteista ketjua, jossa tieteen kehitys ei ole lineaarisesti suoraviivaista edistymistä, vaan kyse on mullistuksista tai muutoksista, joissa tiedeyhteisö omaksuu uudenlaisia maailmankuvia ja uskomuksia tieteen tekemistä varten (Eskola & Suoranta, 1998).

Tieteen määrittely paradigmojen kautta ilmentyy tieteen ontologian ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa, josta hyvän esimerkin on toimittanut YTT Mikko Poutanen *Politiikasta.fi* -sivustolla julkaistussa verkkoartikkelissa. Hän käsittelee politiikan ja talouden välistä paradigmanmuutosta, jonka tarkoituksena on nivoa Kuhnin opin mukaisesti 2000-luvulla tapahtuneiden kehityssuuntien makrotason paradigmasiirtymistä. Artikkelissä sisältyy Olli Herran, Anni Marttisen, Jussi Ahokkaan, Tero Toivaisen ja Seija Ilmakunnaksen poliittista taloutta käsittelevän

paneelin jälkiviivistyksen. Paradigmojen käsitteleminen mieltyy osaksi tieteen, kuten taloustieteen performatiivista luonnetta, jossa tieteelliset käytänteet ja praktit realisoituvat osaksi yhteiskuntaa. Kyse on tällöin todellisuusvaikutusten arvioinnista, jossa tieteen sisäisten paradigmojen siirtymisestä tulee vaikutuksia ja potentiaalisesti valtavirtaisia uskomuksia yhteiskunnalliseen todellisuuteen. (Poutanen, 2021.) Demokratian arvioimisessa tieteenfilosofinen kysymys on se, millä tavalla valtiopoliittisesti arvioidut näkemykset ja haasteet demokratiasta asetetaan osaksi tieteellisen performatiivisuuden tilaa, ja kuinka rikastavaa akateeminen demokratian arviointi on.

4.2. Demokratia ja poliittinen mielikuvitus

Alaluvun tarkoituksena on toimia tutkielmassani demokratian ja poliittisen mielikuvituksen keskinäisen vuorovaikutuksen tarkasteluna. Mielikuvitus käsitteenä on itsessään poikkitieteellisesti ilmentyvä, jota voidaan soveltaa esimerkiksi sosiaalitieteiden tutkimuksessa ja tällöin usein puhutaan sosiaalisesta mielikuvituksesta. Tutkielmani puitteissa poliittisessä mielikuvituksessa on kyse valtiopoliittisesta käsitteestä, jonka tarkoituksena on auttaa hahmottamaan poliittisten uskomusten rakenteita ja niiden rajoitteita.

Suomessa tematiikkaa käsittelee Turun yliopiston johtama POLIMA - Poliittinen mielikuvitus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet hanke, jonka tarkoituksena on tutkia arkipäivän utopioiden merkityksiä ja määritellä uskomusten tuottamia rakenteellisia pyrkimyksiä saavuttaa vaihtoehtoisia yhteiskuntamuodostelmia (POLIMA, 2021). Hanke sisältää kahden käsitteen tunnistamisen eli sosiaalisen ja poliittisen mielikuvituksen. Hyödynnän hankkeen tuottamaa sisältöä tematiikasta oheiskirjallisuuden rinnalla. POLIMA-hankkeessa toimivat sosiologian professori Suvi Salmenniemi, yliopistonlehtori Hanna Ylöstalo sekä erikoistutkijat Harley Bergroth, Inna Perheentupa ja Pilvi Porkola. Tutkijakollektiivi pyrkii tutkimustyössään tarkastelemaan suomalaisen yhteiskunnan kohtaamia kipukynnyksiä, jotka voidaan hahmottaa mielikuvituksen kautta. Painopiste on määritellä arkipäivän utopioita ja ihmisten pyrkimystä tavoitella parempaa yhteiskuntajärjestystä, saati herättää keskustelua osana poliittista prosessia.

POLIMA-hankkeen tutkijakollektiivista jäsenet Pilvi, Porkola, Suvi Salmenniemi ja Hanna Ylöstalo julkaisivat vuonna 2021 politiikka.fi verkkoalustalle hanketta ja poliittista mielikuvitusta jäsentävän artikkelin, jonka ydinsanoma kiteyttää poliittisen mielikuvituksen ideoiden ja utopioiden verkottuneeksi ekosysteemiksi. Yksilökeskeinen ja arkipäiväinen lähtökohta sisältää laajemman piirteen erittelyn, jossa painotetaan poliittisen mielikuvituksen kykyä muovata kansalaisten tottumuksia sekä käytänteitä kollektiivisella tasolla. Tämä viittaa eräänlaiseen tiedottamattomien

uskomusten valtavirtaistumiseen ja niiden potentiaalista kehittymistä utopististen ajatuskehikoiden kautta, jossa demokratian toimivuutta arvioidaan poliittisen mielikuvituksen rikkauten ja moninaisuuden pohjalta.⁸ Artikkelissa arvioidaan liberaalin demokratian olevan mielikuvituksen puutteellisuudesta ja rajautuneesta demokratiakäsityksestä kriisissä. (Porkola ym, 2021.)

Poliittinen mielikuvitus nojaa aikaisempaan tutkimuspohjaan, jossa mielikuvitus tai kollektiivinen kuvitteellisuus itsessään mielletään osaksi sosiaalista ihmisten vuorovaikutusta ja kyvykkyyttä hahmottaa vaikeita abstrakteja todellisuuksia. Poliittinen mielikuvitus on johdettu temaattinen ajattelumalli sosiaalisesta mielikuvituksesta. Tämän termin käsitteellistämässä sovellan tematiikkaa koskettavaa kirjallisuutta ja artikkelikokoelmien tarjoamaan teoreettista pohjaa. Suzi Adams, Paul Blokker, Natalie J. Doyle, John W.M. Krummel ja Jeremy C.A. Smith artikkeli ”*Social Imaginaries in Debate*” pyrkivät hahmottamaan sosiaalisen mielikuvituksen tilaa, josta poliittisen todellisuuden lainalaisuudet ja mielikuvitus ammennetaan. Kirjallisuuden tarkoituksena on suorittaa täydentävä katsaus tutkielmani keskeiseen ”sateenvarjokäsitteeseen”, joka kokoaa mahdollisuuden tarkastella suomalaisen demokratian todellisuuden uskomuksia, rakenteita ja rajoitteita.

Pääsääntönä on, että sosiaalisen mielikuvituksen varassa sivilisaatioiden yhteiskuntajärjestys mielletään itsessään kuvitteelliseksi, jossa esimerkiksi poliittinen valta ja sosiaalisen tekemisen ilmentymä mielletään eräänlaisina kulttuuriprojekteina. Nämä poliittisen todellisuuden haarat rakentuvat ymmärrykseen poliittisten instituutioiden tilasta, joka muodostuu – ja reprodusoi itsensä historiallisissa konstellaatioissa ajan ideologisten hetkien saattamina. (Adams ym, 2015, 16–17.) Sosiaalisen mielikuvituksen valottamisessa tulee myös erottaa kaksi käsitettä eli yksilön henkilökohtaista mielikuvitusta hahmottava todellisuus ja sosiaalisen todellisuuden rakentumista kollektiivisen mielikuvituksen varaan, jota voisi paremmin nimittää kuvitteellisuudeksi. Adams ym. määrittävät termien eroa, että käsite ”the imaginary” nojaa kollektiivisen todellisuuden kuvitteellisuuden rajapintaan ja ”the imagination” kuvastaa yksilön henkilökohtaista mielikuvitusta. Sanojen suomentamisessa voisi tällöin puhua sosiaalisen tai poliittisen kuvitteellisuuden tilasta, mutta preferoin suomalaisessa tutkimuksessa, kuten POLIMA-hankkeen käyttämää termiä mielikuvituksesta. Tätä termiä purkaessa painotan, että kyseessä on ”the imaginary” sanaan nojautuva ymmärrys kollektiivisesta mielikuvituksen ja sosiaalisen tilan hahmottamisesta. (Mt., 16–17.)

8

Artikkelissa viitataan Teppo Eskelisen aikaisemmin esittelemäni teokseen ”*Demokratia utopiana ja sen vastavoimat*”, joka käsittelee kokonaisuutena demokratian ja politiikan kuvitteellisuutta.

Mielikuvituksen käsitteen purkaminen on perusteltua aloittaa sosiaalisen mielikuvituksen hahmottamisesta. Käsitettä on luonnehdittu itsessään historialliseksi prosessiksi, joka voidaan ymmärtää keskeisenä ihmiskunnan jatkuvassa, vaikkakin epätäydellisessä ”hermeneuttisessa” käänteessä. Huomionarvoinen argumentti on, että tämä itsessään tarkoittaa siirtymistä rationaalisen ja yksipuolisen todellisuuden rakentumisesta, jota ohjaa järkiperusteinen modernismi. Sen keskeisenä periaatteena on asettaa uskomukset osaksi eräänlaista luonnontieteellistä lainalaisuutta, jossa uskomusten oikeutuksena näyttäytyy järjen johtajuusasema. Kuvitteellisuuden rakentuminen luo sisäistä jännittyneisyyttä myös erilaisten poolien kanssa, joita ohjaavat eriävät kulttuuriset jakolinjat. (Adams ym, 2015, 16–17.) Sosiaalinen ja poliittinen mielikuvitus ovat muovaamassa ja osana poliittisen johtajuuskamppailun tilaa eri toimijoiden välillä. Sosiaalisen mielikuvituksen rakentuminen poliittisten instituutioiden varaan korostaa sosiaalisen vuorovaikutuksen aika- ja tilasuhteen luonnetta osana kollektiivisen todellisuuden rakentumista osaksi pitkäkestoisia tendenssejä, kuten demokratian ja kapitalismin välistä suhdetta, joka ulottuu vuosisatojen ajanjaksolle. (Mt., 18.)

Artikkelin teesinä on jaotella sosiaalisen mielikuvituksen tutkimuksellinen traditio heterogeeniseksi sen historiallisen luonteen valossa ja painottaa tutkimuksellisesti kolmea ankkuroitua kriteeriä tematiikasta. Sosiaalinen mielikuvitus liittyy osaksi ihmisten tilan ulottuvuuksien hahmottamista osana vallan poliittista toimintaa, sosiaalisen toiminnan rajallisuutta tai instituutioiden rakentumista yhteiskuntaa. (Adams ym, 2015, 18;20.) Yksinkertaisesti sanottuna moniselitteisessä käsitteessä sosiaalinen mielikuvitus nivoutuu osaksi tapoja selventää ajatuskehikkoa, jonka kautta kulttuurisesti hyväksytyt ja valtavirtaistuneet uskomukset määrittelevät tiedostomatta tai tiedostetusti ihmisten kohtaamisia ja muodostamaa ympäröivää todellisuutta. Samalla käsite kuvastaa ihmisten kollektiivisen todellisuuden kyvykkyyttä saavuttaa sosiaalisia muutoksia ja synnyttää sosiaalista jatkuvuutta, jonka primääritarkoituksena on uudelleenjärjestäytyminen. Pääargumentti on, että sosiaalinen mielikuvitus tunnistaa, että yhteiskunta on itsessään kuvitteellinen instituutio ja sosiaalisen mielikuvituksen tutkimuksen anti on ollut tunnistaa ja yhdistää uskomusten syntyminen osaksi luovaa kollektiivista mielikuvitusta. (Mt., 18;20.)

Tutkielmani puitteissa täydennän vielä poliittisen kuvitteellisuuden tarkastelua Jens Beckertin tuottaman katsauksen kautta, jossa painotan hänen teostaan ”*Imagined Futures: Fictional Expectations and Capitalist Dynamics*”. Hänen tuottama tieto painottaa nykyisen aika- ja tilasuhteen sisältämää kapitalistisen järjestelmän kuvitteellisuuden valtavirtaista tilaa. Beckert esittää, että valtavirtainen järjestys tarvitsee itsessään kyvykkyyden heijastaa tulevaisuuspohjaisia uskomuksia ja

kehittää mielikuvitusta kohti utopistisia todellisuuksia (Beckert, 2016, 269). Poliittinen mielikuvitus ei ole sidonnaista tällöin yksittäisten teorioiden tai koulukuntien varaan vaan ne kaikki ammentavat omat todellisuuskuvansa sosiaalisen tilan tuottamasta tarpeesta ennustaa ja ennakoita olemassa olevan uskomuksen kehittämistä ja kyvykkyyttä luoda tulevaisuusvisioita. Tätä tulevaisuuspainotteisuutta korostaa Beckertin lause ”*the imagined futures*”, jonka tarkoituksena on heijastaa poliittisten uskomusten luonnetta pyrkiä rakentamaan ennustettavia ja stabiileja uskomuspohjia inhimilliselle vuorovaikutukselle sekä esimerkiksi markkinoiden toiminnalle. (Mt., 270).

Sydneyn yliopiston tutkijatohtori Craig Browne ja poliittisen teorian professori Paul Diehl ovat esittäneet artikkelissaan poliittisen mielikuvituksen rakenteen ytimen, jonka pohjalta pyrin kiteyttämään lisäystä aikaisempaan tematiikan katsaukseen. Tutkijat hahmottavat, että poliittinen tila on jatkuvan muutoksen ja murroksen omaisessa kehityksessä. Tässä anatomian purkamisen ytimessä lepää sosiaalisen mielikuvituksen kautta jäsenneyt ajatukselliset kehikot hahmottavat poliittisen mielikuvituksen rakentumista sekä kollektiivisen kulttuurin muodostamista. Ajatuskehikon tarkoituksena on tarjota lukijalle tutkielmani syvärakenteellinen tapa ymmärtää demokratian ja demokratiakäsityksen muotoutumista osaksi politiikkaa. (Browne & Diehl, 2016, 393.) Demokratian haasteiden painotuksen kautta voidaan todeta, että yhteiskunnallinen politisaatio ja poliittisten kokemusten muodot ovat uudelleenjärjestäytymässä, joka viestii itsessään laajemmasta politiikan paradigmanmuutoksesta. Ilmiöt ovat merkkejä poliittisen kuvitteellisuuden syvällisemmästä murroksesta, jossa valtavirtainen tila ei enää heijasta kokonaisvaltaisesti olemassa olevaa poliittista tahtoa. Sosiaalisen mielikuvituksen pohjalta voidaan ymmärtää, että poliittinen mielikuvitus tai kuvitteellinen konstruktio ilmentyy kollektiivisena rakenteena, joka järjestää ja asettaa yhteiskuntaan arkipäiväiseltä näyttäytyvän ajatuksen siitä, mikä tuntuu ja on mahdollista poliittisen symbolisuuden tasolla. Kollektiivinen kuvitteellisuus kuvastaa poliittisen mielikuvituksen rajoja ja sitä, mikä mielletään mahdolliseksi tai mahdottomaksi. (Mt., 393–394.)

Craig Browne ja Paul Diehl tuovat esille poliittisen mielikuvituksen tematiikan tärkeyden täydentää perinteisen valtiotieteellisen tieteenalan kykyä ymmärtää, miten poliittinen uskomus muodostuu ja, mistä poliittinen muodostuminen syntyvät. Huomiona on, että perinteinen käsitys kuvastaa enemmän valtiotieteellistä lähestymistä, joka on keskittynyt poliittisiin instituutioihin ja toimijoihin. (Browne & Diehl, 2016, 393.) Sosiaalisen kollektiivisen kuvitteellisuuden tarkoituksena on heijastaa ihmisten sosiaalisen olemassaolon yhteisymmärrystä, joka tuottaa yhteiskunnan perusnormeille ja normistoille ajatuksellisen pohjan sekä mahdollisuuden kehittyä ja rakentua. Poliittinen mielikuvitus tai

kuvituksellisuus perustuvat monimutkaiseen ja vaikeasti käsiteltävään kokonaisuuteen, jonka tarkoituksena on vastata kysymykseen siitä, miten tunnemme politiikan ja kuinka poliittinen tehdään. (mt., 396–397.)

Poliittisen mielikuvituksen tai kuvitteellisuuden tarkoituksena on heijastaa ympäröivän todellisuuden piirissä olevien käsitteellistettyjen entiteettien ja rakenteellisten mahdollisuuksien rajallista todellisuutta sekä niiden potentiaalista kehittämistä. Teppo Eskelinen on vuonna 2020 julkaistussa teoksessaan *”The Revival of Political Imagination – Utopias as Methodology”* arvioinut poliittisen mielikuvituksen mallintamista ja utopioiden sosiaalisen strukturoinnin pohjalta yhteiskunnallisia utopioita. Teoksen pohjalta voin laajentaa vielä aikaisempaa tarkasteluaani tematiikasta. Eskelinen kuvailee, että utopiat rakentuvat ja syntyvät osaksi niiden luonnetta tiedostamattomista ja tiedostetuista uskomuksista sekä aatteista, jotka saavuttavat kulttuurillisen hegemonian aseman (Eskelinen, 2020, 151). Demokratiamallit eivät ole tästä poikkeavaa, vaan ne tulee asettaa osaksi sisäisten uskomusten reflektioita, jossa lainalaiset piirteet asetetaan kriittiseen tarkasteluun. Utopia itsessään viittaa poikkeavaan käsitykseen siitä, mitä on jo olemassa. Tämä kriittinen ero on sosiaalisen mielikuvituksen mahdollistamaa tapaa jäsentää asioita, jotka voivat olla kulttuurillisesti mahdollisia esimerkiksi erilaisten yhteiskuntarakentein valossa. Eskelinen esittää, ettei demokratiamallit ole poikkeuksia tästä uskomusten kehikosta, jotka rakentuvat sosiaalisen mielikuvituksen varaan. Lukijalle herättelevänä ajatuksena on hyvä painottaa, että liberaali demokratia toimii vain yhtenä demokratiamallina monista mahdollisuuksista, mitä demokratia voisi olla. Eskelinen luonnehtii liberaalin demokratian tunnuspiirteiksi uskomukset kansallisvaltioiden johtamasta politiikan sektorista, joka nauttii perustuslain suojaa sekä demokratian ideaalia taustauskomusta, jossa korostuu yksilön oikeuksien turvaaminen. Tärkeimpänä tekijänä on talouden eli vapaiden markkinoiden erottaminen poliittisesta sektorista, jota varten vaaditaan valtion suvereniteetti luonne. (Mt., 151–152.)

Eskelisen huomio yhtyy aikaisemmin tutkielmani teoreettisen luvun tarkasteluiden havaintoon liberaalin demokratian tunnistamisesta ja sen luontaisesta ominaisuudesta erottaa etenkin poliittinen ja taloudellinen yhteiskunta, jossa rahoitusmarkkinoiden omakohtainen toimijuus määrittänyt poliittisen sektorin suoran vaikutuksen tai demokratisaation ulkopuolelle. Tätä olen perustellut esimerkiksi Jussi Ahokkaan ja Lauri Holapan poliittisen taloustutkimuksen kautta. Eskelinen yhtyy myös aikaisempaan esittämäni David Heldin, Ellen Meiksins Woodin ja C.B. Macphersonin argumenttiin, että liberaalin demokratian sosiaalisen mielikuvituksen varassa oleva uskomus painottuu taipumukseen hahmottaa demokratiakäsitys kapitalistisen talousjärjestelmän ja

individualististen instituutioiden vuorovaikutuksen alaisuudessa toimivaksi hallinnolliseksi uskomusten vakiinnuttajaksi. Demokratia palvelee kahden suuremman uskomuksen tarkoitusperiä ja sen pohjana on vakiinnuttaa niiden käytännöt omien institutionaalisten prosessien myötä. Tämä tila johtaa erilaisten demokratiamallien rajallisuuteen sekä tilaan, jossa kollektiivinen kuvitteellisuus ei tunnista useiden demokratiamallien mahdollisuuksia. (Eskelinen, 2020, 153.) Kyse on demokratiamallista, joka toimii erilaisten demokratianihanteiden mukaisesti, mutta samalla liberaalin demokratian uskomukset ovat epädemokraattisia.

Graduni painotus tarkastella demokratian haasteita nivoutuu saman ymmärryksen tilaan, jossa kriisin sijaan perustellumpaa on arvioida demokratian ontologista haastetta ja sen käsitteellisyyden tilan elinehtoja. Moniselitteisen käsitteen mielikuvituksen historian ja tarkastelun tarkoituksena on ollut tuottaa valtio-opillinen ymmärrys demokratiapolitiikan sekä demokratiakäsityksen rakentumisesta. Poliittinen mielikuvitus on spesifi tapa jäsentää se, mitä pidetään mahdollisena ja mahdottomana poliittisen todellisuuden saralla. Mielestäni graduni painotus demokratiapolitiikan analyysistä tulee ymmärtää myös poliittisen mielikuvituksen tarkasteluna, joka sisältää ymmärryksen demokratian kuvitteellisuudesta. Tätä pidän kokoavana osana, joka tuo laajasta makrokäsitteestä tarkemman ja räätälöidymmän kohteen kuin poliittisen mielikuvituksen arvioimisen. Demokratian kuvitteellisuus viittaa tällöin alaluvun tuottaman katsauksen pohjalta kollektiiviseen kansalaisten tapaan mieltää demokratian rajat ja sen utopiat. Valtioneuvoston demokratiapolitiikan havaintojen ja analyysin yhtenä kategoriana pyrin kuvailemaan näitä kuvitteellisuuden piirteitä osana sen laajempaa poliittisen todellisuuden kattavaa ymmärrystä poliittisesta mielikuvituksesta.

5. Demokratiapoliittinen toimintaohjelma ja demokratiakäsitysten analyysi

Luvun tarkoituksena on toimia ensimmäisenä osana tutkielmani primääriaineiston pohjalta suoritettua analyysia ja esitellä tarkemmin lukijalle suomalaisen demokratianpolitiikan ilmentyviä suuntaviivoja, joiden pohjalta lähdän tarkastelemaan luvussa kuusi tutkielmani loppupäätelmiä sekä nivon aikaisemmin käsittelemäni demokratiapolitiikkaa koskettavat tendenssit osaksi omia havaintojani.

Demokratiapolitiikan analysoiminen keskittyy vuoden 2017 oikeusministeriön julkaisemaan dokumenttiin, mutta pyrin reflektoimaan sitä kahteen täydentävään aineistoon. Jakautuminen keskittyy primääriaineistosta johdettuun vuonna 2019 julkaistuun raporttiin - ”*Demokratiapoliittisen toimintaohjelman loppuraportti*”. Teoksen on tilannut oikeusministeriö. Asiakirjan on pääsääntöisesti valmistellut ja toimittanut valtioneuvoston demokratiaverkosto, joka koostuu esimerkiksi oikeusministeriön johtavista virkahenkilöistä. Painotuksena nostan jo esille, että dokumentin demokratiapolitiikan näkemys ja katsanto ovat rajallisia, jonka vuoksi aineisto toimii vain täydentävänä elementtinä. Palaan demokratiapolitiikan näyttäytymiseen tarkemmin seuraavissa alaluvuissa. Olen halunnut myös nostaa käynnissä olevan Marinin hallituksen demokratiapolitiikkaa koskettavan kansallisen demokratiaohjelman vuodelle 2025, jonka pohjalta pyrin arvioimaan kahden eri hallituksen ylittävää demokratiapolitiikkaa.

Alla on listaus luvun keskeisistä aineistoista – suluissa käytettävä lähdeviittaus.

- *Demokratiapoliittinen toimintaohjelma 2017* (Oikeusministeriö, 2017).
- *Demokratiapoliittisen toimintaohjelman loppuraportti* (Oikeusministeriö, 2019).
- *Kansallinen demokratiaohjelma 2025: toimintasuunnitelma* (Oikeusministeriö, 2020).

Huomauttamisen arvoista on, että tutkielmani ei nojaa havaintojen muodostamisessa demokratiapoliittisen toimintaohjelman politiikkatoimien toteuttavuuteen tai niiden toimien arvioimiseen osana valtakunnallista politiikkaa vaan tarkoituksena on suorittaa kolmen pääkategorian pohjalta syvärakenteellisempi tarkastelu toimintaohjelman demokratiakäsityksistä ja luoda pohjaa poliittisen mielikuvituksen kuvausta varten.

Kertauksena ensimmäinen pääkategoriani painottaa poliittisen osallisuuden roolia, jonka olen tuonut esille luvussa kaksi eri demokratiamallien osalta ja täydentänyt tätä ymmärrystä luvussa neljä

esittelemällä kansallisen tutkimuspohjan kautta demokratian haasteita, joista merkittävimäksi nousee poliittisen osallisuuden jakautunut luonne. Toinen kategoriani liittyy osaksi demokratian syvärakenteellisen olemuksen tunnistamista – sitä, mitä toimintaohjelman mukaan demokratia itsessään on. Kysymyksen tarkastelu painottuu vuoden 2017 toimintaohjelman tarkasteluun ja sen demokratian roolin arvioimiseen. Tutkimusolettamukseni on, että yksiselitteistä käsitystä ei löydy, vaan havaintojeni pohjalta nousee useita limittäisesti toimivia käsityksiä. Olen todentanut liberaalin demokratian saavuttaneen länsimaisessa demokratiakulttuurissa johtavan valtavirtaisen aseman, jossa korostuvat sen hyväksytyt käytänteet. Tätä argumenttia olen tukenut erilaisella alan kirjallisuudella. Toisen kategorian tarkoituksena on arvioida suomalaisen demokratiakäsityksen linjaa tendenssin kanssa. Viimeinen pääkategoriani keskittyy laajempaan demokratiapolitiikan hahmottamiseen toimintaohjelman ja sitä tukevien aineistojen tavasta jäsentää demokratia osaksi yhteiskuntaa ja samalla tarkastella, että minkälaisia suhteita demokratiakäsitys muodostaa ympäröivään todellisuuteen.

5.1. Poliittisen osallisuuden painoarvo

Alaluvun tarkoituksena on tuoda esille suomalaisen demokratiapolitiikan keskeinen kiinnittyminen demokratiakäsityksen rakentumiseen ja demokratian toimivuuden arvioimisesta. Syynä tähän poliittisen osallisuuden argumenttiin on, että valtioneuvoston toimintaohjelma tunnistaa demokratian merkittäväksi haasteeksi kansalaisten vähentyneen ja eriarvoistuneen osallisuuden kautta. Tätä painotusta on perusteltua avata työni puitteissa ja tarkastella onko suomalaisen demokratian rakenteet sidottu osaksi vain poliittisen osallisuuden käsitettä vai näyttäytyykö demokratia laajemmalla apparaatilla tai prosessilla?

Oikeusministeriön kokoama toimintaohjelma jakaantuu neljän keskeisen teeman ympärille, joiden alaisuudessa toimii useita lukuja ja erilaisia ohjeistuksia sekä hallinnollista toimeenpanoa varten toteutettuja suuntaviivoja. Ohjaavat kokonaisuudet sisältöluettelon perusteella ovat;

- 1) Toimintaohjelman tavoitteet, tausta ja suhde muihin ohjelmiin
- 2) Tilannekuva: demokratia indikaattoreiden valossa
- 3) Valtioneuvoston demokratiapolitiittisen selonteon toteutuksen seuranta
- 4) Toimintaohjelman toimeenpanoa tukevat hankkeet. (Oikeusministeriö, 2017, 6.)

Oikeusministeriön temaattisen jaon pohjalta tarkastelin kaikkien neljän ohjaavan kokonaisuuden alaisuudesta demokratian määrittelemistä ja poliittisen osallisuuden ilmentymistä osana tutkimusaineistoa. Osa yksi toimintaohjelman tavoitteet ja kaksi tilannekuva demokratiasta sisältävät

merkittävimmät painotukset demokratian toimivuuden arvioimisesta poliittisen osallisuuden kautta ja purankin näiden keskeisten havaintolukujen kautta poliittisen osallisuuden käsitteen ja tarkastelun uskomusten kytköksiä omaan esittämääni teoriapohjaan, jolloin pyrin arvioimaan suomalaisen demokratiakäsityksen oikeutuksen yhtä keskeistä pilaria.

Tätä ennen haluan pureutua lyhyesti aikaisen oikeusministeri Jari Lindströmin esipuheeseen, jonka tarkoituksena on toimia kokoavana puheenvuorona demokratiapolitiikasta sekä esittelevänä tekstinä, joka sisältää poliittisen tahtotilan ilmauksen.

”Viime aikoina on kansainvälisesti käyty runsaasti keskustelua liberaalin demokratian kriisistä. Suurena haasteena on nähty eriarvoistumisen kasvaminen sekä päättäjien etäännyminen kansalaisten arjesta. Tutkimusten mukaan suomalainen demokratia nauttii kuitenkin edelleen korkeaa arvostusta kansalaisten keskuudessa. Suomi sijoittuukin kansainvälisissä demokratiavertailuissa maailman kärkimaiden joukkoon. Demokratiaa tukevia tekijöitä ovat Suomessa vapaa kansalaisyhteiskunta, korkea sivistystaso, epähierarkkisuus, matala korruption taso sekä sukupuolten välinen tasa-arvo. Suomalaisen demokratian heikkoutena voidaan kuitenkin pitää yhteiskunnallisen osallistumisen polarisoitumista muun muassa iän, koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja asuinpaikan mukaan. Nämä tekijät voivat pitkällä aikavälillä heikentää kansanvallan uskottavuutta ja päätöksenteon legitimitettä. Tiivistetysti kyse on siitä, että hyvin toimeentulevien, aktiivisesti äänestävien kansalaisten intressit tulevat paremmin edustetuiksi poliittisessa päätöksenteossa.”
(Oikeusministeriö, 2017, esipuhe, s. 11, kappale 1.)

Pitkän lainauksen sisältö rakentuu kahden keskeisen demokratiapainotuksen havainnointiin, jossa Lindström viittaa liberaalin demokratian kriisiin ja tunnistaa tämän toimivan suomalaisen demokratian haasteena sekä asettaa politiikkauskomuksen, joka esittää demokratian luonteen olevan haastettuna poliittista osallisuutta koskevien erilaisten tekijöiden kautta. Nämä tekijät nojaavat kansalaisyhteiskunnan eriarvoistumiseen, päättäjien etäännyntymiseen ja demokratian polarisoitumiseen. Alkusysäyksenä Lindströmin sanat tukevat ja ovat omien esittämieni perustelujen valossa⁹ yhteen sulautuvia käsityksiä demokratian tilaa uhkaavista sisäisistä ja ulkoisista tekijöistä, joita ovat myös monet alan tutkijat tuoneet ilmi. Lindströmin argumentti kuitenkin paljastaa keskeisenä terminä ”kriisin”, jonka pohjalta päästään yleistyneeseen retoriseen diskurssiin demokratian luonteen hahmottamisesta apparaattina, joka kriisiytyy, kun sitä haastetaan. Tämä oletamus demokratiasta toistaa narratiivia, jonka pohjalta demokratia näyttäytyy vakiintuneelta valtiomuodolta tai hallinnankeinolta ja sen asteittainen rappeutuminen johtuu demokratian luonteesta, jossa demokratia hahmottuu koneistoksi tai apparaatiksi. Demokratian hahmottaminen tämän kriisin kautta palvelee enemmän liberaalin demokratian iskostamaa arkipäivästä uskomusta demokratian luonteesta, jolloin kriisin voi esimerkiksi aiheuttaa asioiden liiallinen politisoituminen.

9

Painotan luvun neljä sisältämän alaluku 4.1. ”Demokratian haasteet kansallisesti 2000-luvulla”.

Tämä liiallisuus määrittyy toki yhteiskuntapoliittisen blokin kautta. Painotan, että termi sisältää rakenteellisen olettamuksen, jonka miellän ideologisen konstellation kaltaiseksi olettamukseksi siitä mitä demokratia on.

Lindströmin kriisipuheesta herää samankaltainen esimerkki, jonka olen aikaisemmin esitellyt. Tämä poliittisessa arkipäivässä ilmentyvä vertaus, että politiikka on rikki¹⁰ korostaa, että molemmat metaforat tai tavat käsitteellistää politiikkaa ja demokratiaa paljastavat syvärakenteellisemmän olettamuksen tavasta hahmottaa demokratian ontologia yksittäisen sfäärin kautta. Poliitiikka on rikki ja demokratia on kriisissä, mutta tästä huolimatta tavallisen kansalaisen arkipäivään ei kohdistu akuuttia turvallisuusuhkaa tai suoranaista hyvinvoinnin tai vapauden rajoittamista. Kriisi on rajattu liberaalin demokratian hahmottamaan yhteiskunnan sektorimaiseen jakautumiseen. Kriisipuheen lisäksi Lindströmin tapa puolustaa ja painottaa suomalaisen demokratian toimivuutta tarjoaa havainnon omaksutusta demokratiakäsityksestä. Teppo Eskelinen on kuvannut kriisiajattelun tunnistamisen tärkeyttä demokratian yhteydessä. Eskelisen mukaan demokratian muuttuvien sisäisten ja ulkoisten tekijöiden pohjalta puheenaiheeksi nousseet ongelmat miellettiin demokratian kyvyttömyydeksi toimia sekä kitkeä esimerkiksi taloudellista epätasa-arvoa tai polarisoitunutta kansalaiskeskustelua, jolloin demokratian toimivuuden piiri mielletään kriisiytyneeksi tai toimijuuden riittämättömyydeksi ratkaista yhteiskunnallista kurjuutta. Eskelinen painottaa, että demokratiaa koskettava kriisiajattelu kuvastaa enemmän sen luonteen pelkistämisestä hallinnolliseksi ja instituutionalliseksi toimijaksi sekä valtavirtaisen valtakäsityksen reprodusoimiseksi, vaikka kysymyksenä tulisi olla se, onko demokratian todellista merkitystä ymmärretty? (Eskelinen, 2019, 9–10.)

Tämän pohdinnan tarkoituksena on avata poliittisen osallisuuden tarkastelua. Lindströmin yksittäinen huomio demokratiapoliittisen toimintaohjelman lähtökohdasta asettaa demokratian heikkoudet ja vahvuudet liberaalin edustuksellisen demokratian tunnistamien demokratian mittareiden ja toimien varaan. Poliittisen osallisuuden analysoimisessa on mielenkiintoista seurata, että jatkuuko samankaltainen tendenssi, jossa demokratia hahmotetaan liberaalin koulukunnan kautta.

10

Tarkastelin termiä aikaisemmin johdanto luvussa.

5.1.1. Demokratiapoliittinen toimintaohjelma - poliittinen osallisuus?

Demokratiapoliittinen toimintaohjelma tunnistaa demokratian sisäisten haasteiden ydinargumentiksi poliittisen osallisuuden polarisaation ja eriarvoisen osallisuuden Suomen väestöryhmien sisällä. Toimintaohjelma ryhtyy ratkomaan tätä keskeistä kysymystä. Demokratiapolitiikan toinen kriteeri liittyy osaksi demokratian toimivuuden tarkastelua ja sen sisäisten indikaattoreiden tuomaa tutkimuspohjaa arvioida demokratian tilaa. Tämä ohjelman teemaullottuvuus jakautuu tilannekuvaan demokratiasta suoritettujen yleispäätelmien arvioinnista, jota johtaa tutkijakollektiivin suorittama tarkentava osio. Huomioitavaa on, että toimintaohjelman sisäisissä viittauksissa käytetään usein esimerkiksi vuoden 2016 julkaistun eduskuntavaalitutkimuksen tuloksia ja etenkin luvun kaksi ”*Tilannekuvan tarkennus*” yhteydessä toimintaohjelmaa varten valtioneuvosto pyysi Hanna Wassilta, Maija Setelältä ja Juho Vesalalta tiivistykset poliittisen osallisuuden arvioimisesta, uusista demokratiamalleista ja erilaisista lainvalmistelun kehittämistä koskettavista hankkeista osana avoimuuden edistämistä. (Oikeusministeriö, 2017, 31.) Olen itse soveltanut Hanna Wassin kirjallisuutta poliittisen osallisuuden eriarvoisuuden kuvaamiseksi ja Maija Setälän kirjallisuutta demokratian erilaisten muotoutumisten arvioimiseksi. Oletan, että asiantuntija luvun tekstit painottavat kirjoittajien asiantuntemusta tematiikasta edellä esiteltyjen jakojen mukaisesti.

Demokratian tunnistaminen toimintaohjelman luvun kaksi valossa asettaa poliittisen osallisuuden kahteen ryhmiteltyyn tilaan, jossa ensiksi tunnistetaan erilaisia tekijöitä, jotka tuottavat poliittisen osallisuuden saralla haasteita ja täten aiheuttavat demokratian kriisiytymisen havaittavaksi tematiikaksi. Toinen ryhmä nivoutuu demokratian sisäisen poliittisen osallisuuden ratkaisemiseksi erilaisten demokratiainnovaatioiden ja kokeilujen kautta. Poliittinen osallisuus vaikuttaa täten asialta, jonka sisäiset valumaviat ja niitä ruokkivat tendenssit voidaan kuroa umpeen hallinnollisten ja demokratiapolitiikkatoimien avulla. (Oikeusministeriö, 2017, 32.)

”Poliittisen osallistumisen eriytyminen voidaan nähdä rinnakkaisena kehityskulkuna yleisen eriarvoistumiskehityksen kanssa. Poliittinen osallistuminen ei tapahdu tyhjiössä vaan se on heijastuma yksilön yleisestä hyvinvoinnista, kuten taloudellisesta asemasta, terveyden- tilasta ja sosiaalisista verkostoista, ja siten vahvasti yhteydessä erilaisiin yhteiskunnallisen eriarvoisuuden indikaattoreihin. Inklusiivisen demokratian ideaalin toteutumisen kannalta pelkkä muodollinen äänioikeus ei kuitenkaan ole riittävä ehto, vaan osallistumiskäytäntöjen tulisi olla mahdollisimman suotuisia erilaisista lähtökohdista tuleville kansalaisille. Tältä kannalta on tärkeää pyrkiä hahmottamaan syitä ja tuottamaan lisää tietoa niistä olosuhteista, jotka toimivat esimerkiksi radikalisoitumisen kasvualustana.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 33, 3 kappale.)

Esitän, että demokratian ongelmien tunnistaminen poliittisen osallisuuden ympärille ja sitä koskettavien ongelmien tunnistaminen esimerkiksi taloudellisesta eriarvoisuudesta tai

koulutustaustan vaikutuksesta aktiivisuuteen ovat poliittisen kentän pintatason ongelmia ja säröjä eikä haasta Wassin tai Setälän tilannekuvaa, vaan päinvastoin pidän sitä osuvana demokraattisen tilan hahmottamisena osana liberaalin edustuksellisen rajattua demokratiakäsitystä. Demokratian haasteiden laajuus nivoutuu osaksi poliittisen osallisuuden tunnistamista ja sen tärkeyttä. Kyse on liberaalin edustuksellisen demokratian sisäisestä järjestelmätason ongelmasta, joka lujittuu oman rakenteellisen tilan hahmottamiseen demokratiasta. Tämän ratkaiseminen vaikuttaa demokratiakäsityksen ruokkimiselta, jota pidetään valmiina mallina, mutta se kärsii erilaisista valumavioista. Toimintaohjelman poliittisen osallisuuden tärkeyden painottaminen tuottaa kuvan, jossa demokratian kollektiivisen uskomuksen tilaa ei haasteta tai tarjota rakenteellisesti poikkeavia kehittäviä ideoita.

”Suomessa kansalaisosallistumisen muodot ovat neuvoa-antavia, toisin sanoen lopullinen päätösvalta säilyy aina vaaleilla valituilla edustajilla. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi muodostuu se, miten uudet osallistumismuodot suhteutuvat päätöksentekoon. Erityisesti kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset ovat osallistumismuotoja, jotka vaaleilla valittujen edustajien on lain mukaan käsiteltävä. Neuvoa-antavien osallistumismuotojen vaikutukset päätösten sisältöihin jäävätkin helposti olemattomiksi, jos kansalaismielipiteen käsittelystä ei ole erillistä sääntelyä tai siitä ei ole sovittu muulla tavalla etukäteen päättäjien ja viranhaltijoiden kanssa.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 36, 1 kappale.)

Demokratian arvioinnissa nousee huoli suomalaisen demokratian kehityssuunnasta ja sen tilasta. Haasteiden arvioimisessa ilmenee poliittisen osallisuuden eriarvoinen tendenssi ja toinen merkittävä tekijä on poliittisen luottamuksen heikentyminen. Poliittinen paradigmanmuutos näyttäytyy 2000-luvulla poliittisen osallisuuden ja kansalaisten osallisuuspreferenssien muutokselta ja mukautumiselta postmodernin politiikan tekemisen pariin, jossa painottuu perinteisen vasemmisto-oikeisto akselin rinnalle sosiokulttuuriset kysymykset poliittisen prosessin sekä johtajuuskamppailun osalta. Akselia on nimetty GAL-TAN-ulottuvuudeksi. (Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass, 2020, 48.) Poliittisen osallisuuden tunnistaminen ja sen kytkentä osaksi omaa teoreettista viitekehystä osoittautuu läpileikkaavan käsitteen tunnistamiseksi, jossa suomalainen poliittinen osallisuus nojaa välillisten ja välittömien osallisuuden keinojen ympärille. Demokratiapolitiikan ja suomalaisen yhteiskunnan yhdeksi merkittävimmäksi haasteeksi leimataan poliittisen osallisuuden eriarvoistuminen ja kansalaisten epätasaisesti jakautunut äänestysaktiivisuus. Valtioneuvoston tunnistamaan poliittisen osallisuuden epätasa-arvoiseen kehitykseen kytketään myös huoli tulevien sukupolvien ja olemassa olevien nuorten poliittisesta osallistumisesta, jossa poliittinen toiminta ja politisaatio nähdään sukupolvikysymyksenä sekä kokemuksena.

”Uusien osallistumismuotojen käyttö on selvästikin lisääntynyt Suomessa viime vuosien aikana, ja erityisesti kansalaisaloite on osoittautunut suosituksi vaikutuskanavaksi. Tästä huolimatta Suomi on edelleen edustuksellinen demokratia, jossa poliittisista päätöksistä vastaavat viime kädessä vaaleilla valitut edustajat. Tässä suhteessa uudet osallistumismuodot eivät ole aiheuttaneet ratkaisevia

muutoksia poliittisen järjestelmämme perusluonteeseen. Uusia osallistumismuotoja kuitenkin tarvitaan lisäämään kansalaisten ja päätöksentekijöiden välistä vuorovaikutusta vaalien välillä. Niiden vaikutukset päätöksenteon laatuun ja kansalaisten käsitykseen poliittisesta järjestelmästä riippuvat kuitenkin siitä, miten avointa ja selkeää tämä vuorovaikutus on.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 36, 3 kappale.)

Toimintaohjelma tunnistaa, että demokratia kärsii tilanteesta, jossa politiikan keskeisimmät toimijat, kuten puolueet eivät ole vastanneet kansalaisten ja etenkin nuorten osallisuuden muutokseen. Uudesta osallisuudesta esimerkkinä on kansalaisaloitelain säätäminen vuonna 2012. Kansalaisilta ja etenkin nuorilta löytyy poliittista tahtoa toimia, mutta vanha järjestelmä ei enää vastaa uusia toimintatapoja. Suomessa nähdään myös kasvava nuorten syrjäytyneiden määrä sekä kasvavia ongelmia mielenterveydensuhteen. Toimintaohjelma linkittää huolen aiheesta myös kansallisen tason sisäiseen kokonaisturvallisuuteen. Syrjäytyminen ja radikalisoituminen ovat pitkäkestoisen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja varallisuuserojen pohjustama oire, jonka ehkäisy toteutuu kansallisen politiikan kautta. Nuorten osallisuuskokemukset ja merkityksellinen tekeminen yhdessä eri sukupolvien kanssa ovat tämän kehityksen ehkäisemisen ytimessä. (Oikeusministeriö, 2017, 32–33.)

Suomalaisen demokraatiapolitiikan saralla poliittisen osallisuuden pirstaloituminen on vakiintunut toimintaohjelman kirjallisuuden valossa ja dokumentti tunnistaa itsessään puolueiden elintaistoon liittyvän problematiikan, jossa vaali- ja puolueosallistuminen ovat edustuksellisen demokratian kulmakiviä, mutta kansalaisten poliittinen osallisuus kulkeutuu väestöryhmien välillä eroavasti. Toimintaohjelman ohella esimerkiksi Kestilä-Kekkonen ja Korvela ovat todenneet, että kehityskulusta huolimatta suomalainen demokratia on vankka edustuksellinen demokratia, joka noudattaa sen liberaalin tradition kytköstä vaalisykleihin. (Kestilä-Kekkonen & Korvela, 2017, 11–12.)

Demokraatiopoliittinen toimintaohjelma ammentaa olemuksensa liberaalin demokratian kriisiytymisestä ja sen akateemisesta katsannosta, jossa demokratian haasteet tunnistetaan liberaalin demokratian tradition ja ihanteiden peilikuvina – asioina, joissa demokratia on epäonnistunut. Tämä käsitteellistäminen demokraatiasta myötäilee myös demokratian hahmottamista hallinnollisena entiteettinä tai luontaisarvoisena poliittisena konstruktiona, jota käsitellään epäpolitisoituneesta perspektiivistä. Demokratian poliittisen osallisuuden kohtaamien haasteiden valottaminen kulkeutuu osaksi deliberatiivisen demokratian uusien innovaatioiden ja kehittämisideoiden tuottamia mahdollisuuksia demokratian tilan parantamisesta, joka muovaa toimintaohjelman tapaa asettaa demokratian oireeksi poliittisen osallisuuden pintatason haasteet ja eräänlaiset kohdanto-ongelmat, jotka voidaan kätevästi parantaa deliberatiivisen demokratian tuottamien käytänteiden kautta. Suomalaisen korporativistisen tradition ja pluralismin yhteistulkinta ei osoita olevan laajemmassa

uudistumisessa, vaan vakiintuneet etujärjestöt siirtävät fokuksensa demokratiapolitiikan spektristä esimerkiksi lainvalmisteluun ja kattavaan kuulemiseen toimintaohjelman sisällä. Tätä kehityskulkua kritisoi aikaisemmin käsittelemäni Juho Vesan, Anu Kantolan ja Anne Skorkjær Binderkrantin tutkijaryhmä. Vakiintuneet käytänteet ovat tällöin osa demokratian pluralismin rajallisuutta.

Demokratiapoliittinen toimintaohjelma tunnistaa suoran demokratian toimintamallit täydentävänä osana liberaalin edustuksellisen demokratian kehittämistä, joka toimii osallistavan demokratian periaatteita vastaan. Osallistavan demokratian ja suoran välittömän tulokulman kautta näyttäytyy, että toimintaohjelma heijastelee kielitekoja, kuten suora demokratia, johon liitetään kansalaisten välittömien osallisuuskeinojen tunnistaminen osana edustuksellista demokratiaa. Kauttaaltaan termin yksinkertaistaminen suoran tradition varaan osoittaa ennemmin huolen liberaalin demokratian poliittisen osallisuuden problematiikasta, kuin laajemmasta demokratisaatiosta. Osallistavan demokratian teoreettisen viitekehyksen valossa toimintaohjelmasta ei löydy demokratiakäsityksen tai tradition tuottamaa demokratian ontologian haastamista sekä uudelleen kuvittelua osana Patemanin tai Heldin kuvamaa traditiota.

5.2. Toimintaohjelman demokratiakäsitykset

Alaluvun tarkoituksena on arvioida tutkimusmateriaalin pohjalta demokratiakäsitysten asemaa ja asettaa pohjaa demokraattisen kuvitteellisuuden tilan tarkastelulle, jossa keskeiseksi nousee kysymys voiko pitkäkestoinen demokratian muoto rajoittaa tai asettaa uniikin mallin hyväksytylle demokratiakäsitykselle, ja mikäli tämä pitää paikkansa, onko kyseessä tällöin valtavirtaistunut demokraattisuus?

Toimintaohjelman laatimisessa nojataan lähdeaineiston saralla vahvasti vuonna 2016 julkaistuun eduskuntavaalitutkimukseen ja sen tuottamaan dataan tematiikasta. Tarkoitukseni ei ole suoraan kritisoida maineikasta ja hyvin toteutettua sekä valvottua tutkimusta, mutta esittää havainto tutkimustiedon asettamasta lähtöoletuksesta, jonka pohjalta demokratiapoliittisen toimintaohjelman poliittisen osallisuuden ja demokratian valottaminen tapahtuvat. Demokratiakäsityksen muovaaminen osaksi poliittista osallisuutta on itsessään tarkka rajaus demokratian toimivuuden ja sen ilmentymisen arvioimiseen, jolloin toimintaohjelman kysymykset muovautuvat osaksi selittämään poliittista osallisuutta, tällöin demokratian hahmottaminen laajempaan ja moniselitteiseen valtiojärjestyksenä sekä teoreettisena mallina uupuu toimintaohjelman tavasta jäsentää demokratiaa itsessään.

Demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa demokratiakäsityksiä osoittavassa arvioinnissa painotan myös toimintaohjelman toimeenpanoa tukevia hankkeita, joiden osalta en tarkastele politiikkatoimien implementointia tai niiden toteutettavuutta, vaan pyrin arvioimaan toimintaohjelman hankekokonaisuuden demokratiakäsitystä.

Hankekokonaisuus muodostuu kuudesta elementistä, jotka valtioneuvosto tunnistaa keskeisiksi suomalaisen demokratian tulevaisuuden kannalta:

1. Yhdenvertainen osallistuminen ja uusien osallistumistapojen edistäminen vastaamaan tulevaisuuden demokratian haasteisiin.
2. Kunta- ja alueellisen demokratian tukeminen rakenneuudistuksissa.
3. Avoimen hallinnon ja säädösvalmistelun kuulemisen kehittäminen ja vuorovaikutteisen valmistelun lisääminen
4. Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten edistäminen ja esteiden purkaminen
5. Demokratiakasvatuksen kehittäminen
6. Yhteiskunnallisen keskusteluilmapiirin parantaminen. (Oikeusministeriö, 2017, 71.)

Pyrin tarkastelemaan hankekokonaisuuden myötä eri demokratiamallien ja traditioin valottamista osana tätä tulevaisuuden arviointia suomalaisesta demokratiasta. Tunnistaessani toimintaohjelman demokratiakäsityksen tilaa merkittävä havainto on demokratiapoliittisen roolin hahmottuminen. Toimintaohjelma nostaa demokratiapolitiikan keskiöön sivuten demokratian käsitteellistämistä. Pidän merkittävänä havaintona sitä, että demokratia käsitetään tyypistettynä mallina, jonka tunnusmerkistö sitoutuu osaksi kansalaisten aktiivisuutta ja sen juurisyiden selvittämistä, mutta lopputuloksena ei ole itse edustuksellisen demokratian toimivuuden kyseenalaistaminen tai vertailu erilaisten demokratiamallien pohjalta, saati niiden olemassaolon tunnistamisesta, vaan toimintaohjelma uppoaa olettamukseen liberaalin demokratian kriisiytymisestä.

5.2.1. Liberaali demokratia

Demokratiatradition demokratiakäsityksen luonteesta olen esittänyt mittavan kuvauksen luvussa kaksi ja aikaisempaan vedoten yhdeksi liberaalin demokratian piirteeksi olen kuvannut sen suhtautumisen itsessään demokratiaan. Tätä suhtautumista miellän liberalismiin ja kapitalistisen talousjärjestelmän kuvitteellisuuden kollektiiviseksi tilaksi. Demokratiapoliittinen toimintaohjelma ei suoraan käsittele talouden demokratisaatiota tai esitä kapitalismin kritiikkiä. Tästä ei silti voi esittää suoranaista syy-seuraussuhdetta, vaan todeta, mitä se kertoo asiakirjan luonteesta.

Jo itsessään nimi demokratiapolitiikka viittaa hallinnollisuuteen ja poliittiseen toimintakenttään, joka toteutuu yksittäisen yhteiskuntasektorin kautta. Demokratian sijaan keskiöön nousee

demokratiapolitiikan rooli eräänlaisena työkaluna toteuttaa poliittisen harkinnan avulla toteutettuja päätöksiä ja kehityshankkeita. Liberaalin demokratian piirteenä olen esittänyt epäpolitisoitumista ja vankkaa teknokraattisuutta. Aikaisemman teoreettisen viitekehitykseni valossa toteutettu kapitalismin katsanto antaa eväät analysoida liberaalin demokratian toimintamalleihin piilotettuja rakenteita ja syväuskomuksellisia tapoja jäsentää politiikkaa.

Hankekokonaisuuden kokonaisvaltaisesta tarkastelusta voin jo todeta, että demokratiapolitiikka on määritelty vuoden 2017 toimintaohjelman pohjalta poikkihallinnolliseksi verkostoksi, jonka pohjana on saavuttaa yhteistyötä erilaisten hallinnon välisten osallisuusmekanismien kautta. Tätä kuvastaa toimintaohjelman sisäinen jaottelu tunnistaa eri demokratiapolitiikan osa-alueita, joiden pohjana on ratkaista demokratian haasteiden tuottamat ongelmat kansalaisyhteiskunnassa. Demokratiapolitiikan saralta toimintaohjelma tunnistaa demokratian ja osallisuuden tukemiseen erikoistuneita neuvottelukuntia ja toimijoita, jotka jakaantuvat eri ministeriöiden välillä. Merkittävää on huomioida, että demokratiapolitiikan roolissa koskien tulevaisuuskehitystä on erityisesti painotettu tulevaisuusvaliokunnan, sivistysvaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan nostamia havaintoja. (Oikeusministeriö, 2017, 20.) Tämä asettaa itsessään hankekokonaisuuden kansallisen demokratian tulevaisuudesta rajattujen valiokuntien edustajien käsiin, jotka ovat voineet vaikuttaa suoraan toimintaohjelman demokratian tulevaisuuden rakentumiseen.

Hankekokonaisuuden tarkastelussa liberaalin demokratian rooli nousee kauttaaltaan. Painotan demokratiamallin keskeisimpien uskomusten esiintymistä havaintojeni pohjalta kuudesta kohdasta ja rajaan esitykset tutkielmani kannalta relevanteille hankekokonaisuuden osille, jolloin olen tarkastellut kuuden kohdan kokonaisuudet läpi ja nostan spesifien kohtien tulokulmia demokratiamallien uskomuksista.

”Perustuslakivaliokunta korostaa demokratiakasvatuksen lisäämisen ja kehittämisen merkitystä pyrittäessä vahvistamaan demokratiaa, nostamaan äänestysaktiivisuutta ja vähentämään osallistumisen eriarvoisuutta. Perustuslakivaliokunta yhtyy sivistysvaliokunnan lausunnossa esitettyihin näkemyksiin ja kehittämis ehdotuksiin ja kiirehtii ehdotusten toteuttamista. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että monet suomalaiset kokevat oman kansalaispätevyytensä puutteelliseksi. Vaikka Suomessa kansalaisten tietämys politiikasta on kansainvälisesti vertaillen kohtuullisen korkealla tasolla, on suomalaisten usko omaan kansalaispätevyteensä vähäistä.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 96–97, 2 kappale.)

Demokratiakasvatuksen asema nostetaan sen luonteen vuoksi yhdeksi keskeisimmistä palikoista, koska kyse on hankekokonaisuudesta, joka koskettaa tulevaisuuden sukupolvia suoraan. Tulen myös nostamaan kyseisen hankkeen esille useamman demokratiateorian kohdalla. Tiivistetysti demokratiakasvatuksella tarkoitetaan kansalaisten osallistumattomuuden ratkaisemista varhaisessa

iässä, jolloin alaikäisille pyritään opettamaan demokratian, poliittisen osallisuuden ja poliittisen aktiivisuuden tärkeyttä osana esimerkiksi peruskouluasteen opetusta. Tavoitteena on saavuttaa aktiivisia kansalaisia. (Oikeusministeriö, 2017, 96.) Syyksi nähdään demokratian haasteiden seuraukset, jotka painottuvat yhteiskunnallisen polarisaation kasvuun sekä taloudelliseen että sosiaalisten erojen periytyvyyteen.

Tässä kohtaa hankekokonaisuus tunnistaa ja vetoaa demokratian haasteiden todellisuuteen, jossa painottuu tapa hahmottaa demokratia liberaalin demokratiakäsityksen kautta. Demokratiakasvatuksen lukkiutumisesta liberaalin demokratian teoreettiseen kehikkoon nostaa esille myös demokratiakäsityksen rajallisuutta koskevan argumentin. Demokratiakäsityksen realisoitumisesta ja sen liberaalin demokratian lukkiutumisesta nostan esille vastapainona demokratiapoliittiselle toimintaohjelmalle Teppo Eskelisen esimerkin. Eskelinen kirjoittaa Herttoniemen koulua koskettaneesta demokratiakasvatuskokeilusta, jossa tarkoituksena oli antaa opiskelijoiden nimetä oma koulunsa. Kokeilussa koululaiset saivat tehdä koulustaan nimiehdotuksia, joiden pohjalta he lopulta äänestäisivät uuden nimen koululleen. Demokratiakasvatuskokeilussa ilmeni liberaalin demokratian teknokraattinen piirre, kun ennen lopullista äänestystä valittu virkamieskunta poisti ja rajasi nimiehdotuksia vedoten oikeakielisyyteen. Eskelisen argumentti on, että koululaisilta vietiin pois tällöin ns. absurdit ehdotukset, mutta samalla rajattiin demokratiaankin kuuluva piirre eli mahdollisuus epäonnistua. Tätä ei liberaalin demokratian demokratiakasvatuskokeilussa huomioitu, vaan päätöksentekoon lopulta vaikutti ulkopuolelta tuleva virkamieskunta. (Eskelinen, 2019, 33–34.)

Pitkän Eskelisen esimerkin tarkoituksena on tuoda perspektiiviä valtioneuvoston demokratiapoliittisen toimintaohjelman kirjauksiin demokratiakasvatuksen hahmottamiseksi. Itsessään toimintaohjelman kirjaus demokratiakasvatuksesta on suppea eikä tarjoa syvällisempää selvennystä toteutettavasta hankkeesta kuin opettajahenkilökunnan koulutukseen liittyvän tulokulman sekä perinteisen vaaliosallisuuden lisäämisen esimerkiksi kouluvaalien yleistämisellä. (Oikeusministeriö, 2017, 97–98.) Poliittisen osallisuuden sitominen demokratiakasvatuksessa koululaisten edustuksellisuuteen osoittaa, että demokratian haasteiden tulokulmaa tarkastellaan demokraattisen ontologian kautta, joka painottaa liberaalia edustuksellisesta demokratiaa. Tästä huolimatta demokratiapolitiikan toimintaohjelman kirjaus ei osoita resursseja tai kuvitteellisuutta poistaa edustuksellisen demokratian tuottamaa osallisuuden keskittymistä, jota olen tuonut esille esimerkiksi Hanna Wassin, Elina Kestilä-Kekkonen ja Merja Jutila-Roonin tutkimustiedon avulla.

Liberaalin demokratian asemasta viestii myös se, miten hankekokonaisuuksissa painotetaan oikeusministeriön alaisuudessa toimivaa valtioneuvoston demokratiaverkoston ja kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukuntaa. Toimijat esiintyvät valtioneuvoston demokratiapolitiikan seuranta ja implementointia noudattavina eliminä. Toimintaohjelma tunnistaa valtiovarainministeriön alaisuudessa kaksi hallinnollista toimijaa: avoimen hallinnon tukiryhmä ja avoimen hallinnon virkamiesverkosto, jotka toimivat osallisuutta ja demokratian avoimuuden takaamista painottavaa hallinnon sisäistä toimijaa. Toimintaohjelman viimeinen nostettu toimija on Suomen Kuntaliiton kuntademokratiaverkosto, jonka tehtävänä on toimia yhteistyöverkostona kuntademokratian kehittämistä varten. (Oikeusministeriö, 2017, 20.) Hankekokonaisuuksissa toimijoiden rooli ilmenee etenkin kunta- ja alueellisen demokratian kehittämistä koskevassa kokonaisuudessa sekä kuulemisen ja vuorovaikutteisen valmistelun lisäämisessä. Molemmat hankkeet sitovat kansalaisten osallisuuden osaksi valmiita institutionaalisia instansseja.

”Demokratiapolitiikan näkökulmasta tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten päätöksentekoa voitaisiin uudistaa, jotta se demokratian toimivuuden kannalta olisi nykyistä läpinäkyvämpää. Kansalaisilla tulisi olla paremmat edellytykset saada kuvaa siitä, ketkä ovat vastuussa harjoitetusta politiikasta ja minkälaisia vaihtoehtoja päätöksenteossa on tarjolla.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 80, 2 kappale.)

Kuntaosallisuutta koskevassa arviossa tuodaan esille näkökulma demokratiapolitiikasta, joka liittyy osaksi hallinnollista verkostomallia, jossa demokratiapolitiikan edistäminen jakautuu hallinnollisten ja kansalaisyhteiskunnan välisten edustuksellisten organisaatioiden välille. Demokratiakäsityksen hahmottamisen ymmärtäminen edellyttää jo tämän organisatorisen luonteen ymmärtämistä, jossa demokratian avoimuuden ja osallisuuden kehittäminen jaotellaan erilaisten toimeenpanevien tahojen välille.

Liberaalin demokratian hallinnon roolista ja demokratiapolitiikan pelkistämisestä vastaavanlaisen kommentin on esittänyt valtio-opin emeritusprofessori Kari Palonen. Hän tuo asiansa ilmi kritiikin muodossa, jonka ydinsanomana on, että demokratiapolitiikka mielletään institutionaaliseksi politiikkalohkoksi. Palosen artikkeli *”Demokratiapolitiikka - demokratian epäpolitisointia: reunahuomautuksia oikeusministeriön keskusteluasiakirjaan Demokratiapolitiikan suuntaviivat”* ilmestyi vuonna 2009 osana valtiotieteellisen yhdistyksen aikakauslehteä. Sama artikkeli on kirjoitettu osaksi Palosen vuonna 2012 ilmestynyttä artikkelikokoelmaa *”Parlamentarismi retorisena politiikkana”*. Artikkelin tuottaman ymmärryksen kautta voin peilata omia havaintojani tematiikasta. Käytän vuoden 2012 artikkelia Palosen teoksen pohjalta, jossa hän on päivittänyt analyysia ja demokratiapolitiikan tunnistamisen problematiikkaa.

Demokratiapolitiikka viittaa valtion tai julkisen vallan tietoiseen ohjelmaan kehittää ja edistää demokratiaa osana valtiomuodon vakiintunutta rakennetta. Palosen mukaan demokratiaa pyritään levittämään ylhäältä alas ja keskuksesta reunoille asti sekä saamaan ihmiset sisäistämään demokratiakäsitystä kuvastavat uskomukset. (Palonen, 2012, 262). Demokratiapolitiikka näyttäytyy itsessään ristiriitaiselta sen hallinnollisen luonteen ja demokratian tasa-arvon primäärisyyden valossa, jos demokratian levittäminen tai demokratisaatio itsessään ovat sidonnaista valtaposition kautta tapahtuvaan vertikaaliseen vallan siirtymään. Palonen huomauttaa, että demokratiapolitiikan kautta tunnistettava piiri on demokratian luontainen olemus ja toteutuminen parlamentin kautta, joka osoittaa liberaalin demokratiakäsityksen vakiintunutta luonnetta. (Mt., 262.)

Liberaalin demokratian syvärakenteellisen uskomuksen vakiintumisesta kertoo se, että demokratiatradition niukan ja rajatun demokratian käsitys näyttäytyy luonnolliselta hallinnolliselta prosessilta. Demokratiapolitiikan toimintaohjelman perusteella Palosen hahmottelema piirre demokratiasta tyypistettynä hallinnollisena ja suppeana lohkona jatkuu vuoden 2017 asiakirjassa ja demokratiauskomuksissa. Palosen kritiikin painotuksena on esitellä demokratian rajojen asettaminen hallinnan kautta, jossa demokratian luonne toimia kollektiivisen päätöksenteon muotona muuttuu hallinnon toteuttamaksi prosessiksi. (Palonen, 2012, 263.) Palosen mukaan demokratian tyypistämisen kautta tapahtuva kehystäminen vaikuttaa aiheuttavan demokratiaa rajaavia käsityksiä. Demokratiapolitiikan myötä demokratiasta tulee politiikkatoimi, jota toteuttavat erilaiset valtaa käyttävät toimijat. Demokratiapoliittisen jäsentämisen myötä sen hallinta painottuu poliittisten toimijoiden ja liberaalissa edustuksellisessa demokratiassa kyse on poliittisten puolueiden saavuttamaan asemaan käyttää tätä tilaa. Demokratiapolitiikasta tulee osa puolueiden intressejä ja poliittisia toimia (Mt., 263–264).

”Modernin demokratian kannalta on keskeistä, että hallinto toimii avoimesti ja vuorovaikutteisesti. Toimintaohjelman hankkeiden tavoitteena on edistää hallinnon ja säädösvalmistelun avoimuutta sekä sidosryhmien osallistumista jo valmistelun alkuvaiheessa. Vapaa ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on tärkeä osa demokratiaa. Suomea on kuvattu järjestöjen luvatuksi maaksi. Järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa on kuitenkin kuormittanut hallinnollinen taakka ja byrokratia, jota toimintaohjelman hankkeiden avulla on pyritty keventämään. Toimiva demokratia edellyttää avointa ja rakentavaa vuoropuhelua eri väestöryhmien välillä sekä kriittistä medialukutaitoa. Tähän on panostettu kehittämällä demokratiakasvatusta ja käynnistämällä hankkeita rakentavan keskustelukulttuurin edistämiseksi.” (Oikeusministeriö, 2019, s. 13, 3 kappale.)

Vuoden 2019 esitetyssä oikeusministeriön arviointiraportissa nousee esille hallinnon tunnistaminen osana demokratiaa. Raportti tuo ilmi samankaltaiset liberaalin demokratian kriisiytymistä käsittelevät teemat, jotka pureutuvat osaksi äänestysprosentin kasvattamista. (Oikeusministeriö, 2019, 9–10.) Kriisiksi tunnistetaan äänestysprosentin nostamisen vaikeus ja poliittisen osallisuuden

eriarvoistuminen. Hallinnon osalta demokratia raportissa tunnustetaan, että oikeusministeriön demokriatipoliittinen toimintaohjelma sisältää yksittäisiä hallinnollisia hankkeita, jotka painottavat demokratian tunnustettujen haasteiden ratkaisemista. (Mt., 12–13.) Liberaalin demokratian kuvaamisessa toistuva teema on hallinnolliset ratkaisut ja tunnustettujen haasteiden ratkaiseminen. Tämä demokratian ja politiikan suhde ei ilmennä poliittiselle johtajuuskamppailulle tai politiikan tekemiselle tyypillisiä politisaation liittyviä elementtejä, vaan painotuksena on pikemminkin aihealueen epäpolitisoituminen. Poliitikka-alueen toimijuuden keskittyminen vaatii myös ymmärrystä puolueiden politisaatiosta, sillä demokriatipoliitikan tyypitetyn luonteen vuoksi sitä pyritään määrittelemään tai uudelleenohjaamaan poliittisten puolueiden intressien mukaisesti.

Politisaatiolla tarkoitetaan politiikan tutkimuksen perinteisen tulkinnan mukaisesti asioiden poliittiseksi tekemiseksi. Termin määrittely pohjautuu tutkielmassa Kari Palosen neljään politiikan ulottuvuuteen, jotka ovat engl. ”*policy, polity, politicking and politicization*”. Lyhyesti määriteltynä *policy* kuvastaa politiikkatoimea tai politiikan sisältöä, *polity* kuvastaa sitä mikä on poliittista ja mikä ei. Palonen esittää, että *politicking* esittää politiikan aktiviteettinä, jossa kyse on politiikkatoimen lopputuloksesta sekä sen lopputuloksen keinovalikoimasta. *Politicization* eli politisaatio viittaa asioiden poliittiseksi tekemiseen (Palonen, 2003). Palonen esittelee neljän politiikan ulottuvuuden artikkelissaan ”*Four times of politics: policy, polity, politicking, and politicization*”, jonka tarkoituksena on luoda kehikko politiikan toteutumisesta. Politisaatio toimii alkulähteenä, joka asettuu kysymykseen, miten yksittäinen tematiikka asettuu osaksi politiikkatoimia, ja minkälaiset uskomukset ovat osana tätä prosessia? Demokriatipoliitikan saralla on perusteltua soveltaa Palosen politiikan eri ulottuvuuksien ymmärrystä. Politisaatio tuo itsessään demokriatipoliitikkaan asioita, joita pidetään demokratian sisällä mahdollisuuksina tai realistisesti saavutettavina politiikkatoimina. (Mt., 2003.) Demokriatipoliittinen toimintaohjelma ei suoraan tarjoa kykyä tarkastella politiikan toimijoiden harjoittamaan politisaatiota, mutta Palosen kritiikin pohjalta voin tarkastella toimintaohjelman tuottamaa demokriatipoliitikan luonteen kuvausta, joka antaa mahdollisuuden ymmärtää, miten demokriatipoliitikka esitetään. Aikaisemmin tuottamani kuvaus hallinnollisesta demokriatikäsituksesta liittyy osaksi liberaalin demokratian saamaa kritiikkiä.

Liberaalin demokratian hallinnollisesta politisaatiosta tai depolitisaatiosta arvioi Pierre Rosavallon (2013), että demokratia määrittyy tällöin poliittisen ”läsnäolon” vaikutuksen alaiseksi (Rosavallon, 2013, 295). Läsnäolon Rosavallon liittyy demokratian ja demokriatipoliitikan poliittisen luonteen arvioimiseen, jossa medioituneessa yhteiskuntarakenteessa viestinnällisten tiedotusvälineiden asema tuottaa tunnepitoista ja läsnäoloa vaativaa politiikkaa. Demokratian sisältö ja sen merkitykset eivät

ole enää keskiössä, vaan miten asioista poliittiset toimijat viestivät. (mt., 296.) Pohjustavana argumenttina painotan hänen demokratiapolitiikkaansa koskettavaa kriittistä näkemystä, jossa poliittinen tila sisältää ja mahdollistaa kansalaisille viihteellisen ja viestinnällisen tavan tuottaa politiikkaa. (mt., 300.) Suomalaisen demokratiapolitiikan viestinnällinen toimi sen kirjallisesta näytöstä vakiintuu hallinnolliseksi toimeksi, johon voidaan tunnistaa haasteet.

Demokratiapolitiikan sisäistä politisoitumisen tulkintaa ei pidä mieltää ideologiavastaisuutena tai politisaatiokritiikkinä, vaan pohdintana siitä, minkälaisen fraktion tai yhteiskunnallisen blokin kautta tämä demokratiapolitiikan hallinnollinen tulokulman on saavutettu. Toimintaohjelman demokratiapolitiikassa on kyse politisaatiosta, jolla pyritään häivyttämään asioiden poliittiseksi tekeminen. Demokratiapolitiikan teknokraattinen piirre on mielestäni havaintojeni perusteella osa liberaalin demokratian politisaatiota. Oman tutkimuskohteeni ulkopuolelta voidaan nostaa, että esimerkiksi suomalaisen demokratiapolitiikan hallinnollisuus näyttäytyy jo itsessään Suomen perustuslaissa, jossa säädetään yksinkertaisesti: ”*Suomi on täysivaltainen tasavalta.*” (PL 1 luku, 1 § ensimmäinen momentti - valtiosääntö).¹¹ Suomalaisen demokratian perusolettama näyttäytyy kansainvälisessä valtavirtaisessa asemassa olevalta liberaalilta demokratialta. Suomalaisen valtiosäännön kirjoittama valtiomuoto on yksinkertaisesti turvattu perustuslaissa, joka noudattaa tätä olettamusta demokratian traditiosta.

Demokratiapolitiikan ja politiikan paradigmamuutoksen tarkastelun rinnalla on perusteltua nostaa esille nykyfraktion uskomusten hajoamista tai niiden laajentumisena kuvaavaa tilaa. Tästä esimerkkinä on kansallisen demokraatiohjelman 2025 kehittäminen. Ohjelmatyön yhteydessä demokratiapolitiikka on tunnistettu politiikan osa-alueeksi, jonka tehtävänä on vastata demokratiaan liittyvien haasteiden tunnistamiseen ja torjumiseen. Demokratiapolitiikan päämääränä on edistää kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia niin kunta- kuin valtakunnallisessa päätöksenteossa. (Oikeusministeriö, 2020, 3–4). Demokratiakäsitykset eivät suoranaisesti pureudu osaksi demokratian ontologian olemusta. Toimintaohjelma näyttää pyrkivän hahmottamaan demokratian rajapinnat sekä tavat ymmärtää demokratiaa moninaisemmin kuin edeltänyt vuoden 2017 paperi. Tästä suoranaista tutkimustulosta ei voi vielä antaa, sillä työ on kesken.

11

Suomen perustuslaki 731/1999 – valtiosääntö 1§ ensimmäinen momentti
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L6P72>

Liberaalin edustuksellisen demokratian kritiikin tarkastelun kautta voin painottaa demokratiakäsityksen rajallisuutta osana demokratiapolitiikan luonteen määrittelyä. Vuoden 2017 demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa nojataan kielellisesti demokratiakäsitysten moninaisuuteen esittelemällä erilaisia demokratiainnovaatiota, jotka painottavat demokratian joustavuutta sekä päällekkäisyyttä eri demokratiamallien kanssa. Silti näiden kehityshankkeiden tarkempi syyni ja kielitekojen tarkastelu ei paljasta tai näytä tuottavan demokratiateorioiden traditiossa suurta haaraa, joka vaatisi demokratian syvärakenteellista uudistamista. Liberaalin demokratian tapa harjoittaa demokratiaa perustuu eräänlaisen vapauden hallinnan käsitteeseen, jossa esimerkiksi vapaudesta osallistua politiikkaan tulee iskostettu arkipäiväinen uskomus. Tämä tarkoittaa sitä, että demokratian osallisuusmekanismeja pyritään lisäämään ja täydentämään, mutta ne näyttäytyvät hallinnollisilta ratkaisuilta, joiden kautta poliittista osallisuutta kehitetään kattavammaksi. Suoranaisesti demokratian olemusta tai sen tarkoitusta ei tarkastella. Poliittinen osallisuus pelkistetään yhden demokratiakäsityksen lupaukseksi vapaudesta, joka ei sisällä demokratian tai syvädemokratian ontologista katsausta demokratian kuvitteellisuudesta. Tämä ilmenee politiikan ja poliittisen osallisuuden lisäämisellä jo olemassa olevien politiikan sektoreiden kautta.

5.2.2. Pluralistinen demokratia

Demokratiakäsityksen havainnollistamisessa on perusteltua painottaa, että pluralistisen demokratiateorian arviointi rakentuu kahden ulottuvuuden ympärille, joista painotan demokratiamallin klassista tulkintaa osana Robert Dahlin tradition tuomaa käsitystä edustuksellisuuden kilpailevuudesta. Toinen ulottuvuus rakentuu erityisesti suomalaisen hyvinvointivaltion rakentumiselle korporatistisen pluraliteetin varassa, jota olen tarkastellut aikaisemmin tutkielmassa.¹²

Pluralistisen demokratian tarkastelussa on perusteltua painottaa demokratiakäsityksen toimivuutta osana edustuksellisen demokratian tunnistamista epätäydellisenä mallina, jonka toimintaa tulee täydentää ja parantaa erilaisten väestöryhmien kilpailulla edustuksellisen demokratian varassa. Termi "kilpailu" ei itsessään viittaa häviäjien tai voittajien julistamiseen, vaan kyse on tasapainotetusta rakenteesta, jossa eri väestöryhmien poliittisten intressien huomioiminen saa merkittävää roolia eräänlaisen inklusiivisuusperiaatteen pohjalta. Tätä korostaa yksilöiden aseman hahmottaminen sekä

¹² Painotan alaluvun 2.2.1 sisältämää esittelyä korporatismista, jossa korostuivat Andres Blom artikkeli ja Juho Vesan, Anu Kantolan ja Anne Skorkjær Binderkrantin kirjoittama tutkimusraportti.

demokratian kytkentä väestöryhmien kautta muodostuvaan jakoon, josta nousee erilaisia viite- ja eturyhmiä. Robert Dahl painottaa valtaeliitin problemaattisuutta ja näkee demokratian olevan altis eliitin oikuille, mikäli edustuksellisesta demokratiasta ei kitketä valtaeliitin rakenteita tai altisteta niitä kansalliselle deliberaatiolle. (Dahl, 1971, 19–20). Lyhyen kertauksen pohjalta on helppoa valottaa demokratiapoliittisen toimintaohjelman sisältämiä väestörakenteellisia uskomuksia sekä tulokulmaa Dahlin poliarkiaa kohtaan.

Demokratiapolitiikan tunnistamisessa huomioidaan toimintaohjelman kuudessa hankekokonaisuudessa väestöryhmien moninaisuus sekä niiden välinen dialogi, jota tulee kehittää sekä ylläpitää. Tämä korostuu etenkin kahden demokratiahankkeen osalta. Ensimmäinen on valtioneuvoston tunnistama järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten edistämistä ja esteiden purkamista koskettava osio. Hankkeen nimi paljastaa jo käsiteltävää tematiikkaa. Demokratiahankkeen osalta tunnistetaan kansalaisyhteiskunnan aktiivinen rooli politiikan osallisena ja tässä kontekstissa viitataan termiin kolmas sektori. Kyse on tällöin perinteisen valtio ja markkina- jaottelun ohittamisesta, joka itsessään nivoutuu Dahlin periaatteeseen yhteiskunnallisen poliarkian ja dialogin lisäämisestä. Samalla kansalaisyhteiskunnan roolin osaksi asetetaan sen toimiva sekä moniääninen demokratiaa kehittävä asema, jonka tarkoituksena on varmistaa erilaisten vähemmistöryhmien rooli osana politiikan tekemistä. (Oikeusministeriö, 2017, 91.)

”Kansalaisyhteiskunta tulee tulevaisuudessa todennäköisesti olemaan yhä tärkeämpi yhteistyökumppani. Kolmannen sektorin toimintakenttä saattaa merkittävästikin muuttua hallituksen valmisteleman sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuksen yhteydessä, sillä tiedossa olevissa linjauksissa korostetaan valinnanvapautta ja monituottajuutta, jolloin kolmas sektori voi osallistua sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tuottamiseen yksityisen ja julkisen sektorin lisäksi.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 91, 2 kappale.)

Tulevaisuusikkunan avaaminen painottaa myös pluralismin ydinperiaatetta, että kansalaisyhteiskunnan roolia on parannettava esimerkiksi luomalla toimintaedellytyksiä helppoon ja proaktiiviseen toimintaan erilaisilla sosiaaliekonomisilla ja sosiokulttuurisilla politiikan osa-alueilla. Tämä painottaa kansalaisyhteiskunnan roolin aktiivista hyväksymistä, mutta pluralistisen demokratiakäsityksen mukaiset takeet jäävät uupumaan kirjauksesta. (Oikeusministeriö, 2017, 91–92.) Kohta ei painota demokratian roolin laajentamista tai sen kehittämistä vaan kannustaa pluraliteetin mukaiseen osallisuuteen ilman takeita kansalaisyhteiskunnan vaikuttavasta roolista osana päätöksentekoa. Tätä varten on perusteltua verrata tätä pluralistisen demokratiakäsityksen kohtaa korporatistisen esiintymiseen. Demokratiapoliittisen toimintaohjelman osalta hankekokonaisuus kuulemisen ja vuorovaikutuksen lisäämisestä edustaa enemmän korporatistisen tulkintaa ja vinoumaa

pluralismista. Painotuksena on, että toimintaohjelma tunnistaa hankkeessa keskeiseksi eturyhmien osallistamisen säädösten valmistelussa ja tämä avaa myös erilaisia eduskunnan työskentelyyn liittyviä mahdollisuuksia, kuten valiokuntien asiantuntijaryhmien osallisuuden kasvattamista. Korporatismiin rooli ei ole yksiselitteinen, vaan se kulkee rinnakkaisesti pluralistisen käsityksen kanssa. Nivoutumasta kertoo pluraliteetin tunnistaminen myös hankkeessa laajaan kansalaisten osallistamiseen, jossa painotetaan esimerkiksi osallisuusleirejä. (Oikeusministeriö, 2017, 89.) Yksittäinen esimerkki pyrkii vahvistamaan sukupolvien ja erilaisten väestöryhmien osallisuutta, mutta samalla se painottaa myös eturyhmien ja etujärjestöjen osallistamista. Tämä sitoo kaksi demokratiatradition tulkintaa yhdeksi yksittäiseksi käsitykseksi, jonka lopullinen arviointi on vaikeaa purkaa ilman laajempia haastatteluita tai kyselyitä esimerkiksi kirjauksen tekijöiltä.

Demokratiapolitiikan ja sen korporatismiin suhdetta täydennän vielä korporatismiin aseman hahmottamisesta osana suomalaisen hyvinvointivaltion kehityskulkua. Lyhyt katsaus mahdollistaa nykyisen korporatismiin suhteuttamista osaksi laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Tällöin en vain päädy tekemään yksittäisiä nostoja demokratiapoliittisesta toimintaohjelmasta. Heikki Taimion toimittama teos *”Taloukasvun Hedelmät - kuka sai ja jäi ilman”* tarjoaa mahdollisuuden tarkastella hyvinvointivaltion tradition kehityskulkua ja sen demokratiakäsityksen kehitystä. Pyrin painottamaan Leena Eräsaaren käsittelemää lukua suomalaisen hyvinvointivaltion jälkeisestä ajasta.

Lähtökohtaisesti hyvinvointivaltion rakenne 1950-luvun jälkeen ammentaa olemuksensa poliittisesta johtajuuskamppailusta, joka muistuttaa vähintäänkin klassisen pluralismin arvoja ja kriteerejä moninaisesta kilpailusta edustuksellisessa demokratiassa. Demokratiakäsityksessään hyvinvointivaltio nojautui edustuksellisen demokratian parlamentaariseen toimintamalliin, mutta samalla se täydentyi pluralistisen tulkinnan ja osallistavan demokratia mallien erilaisten yksittäisten käsitysten pohjalta sekä ruokki etujärjestöjen osallisuutta demokraattisessa päätöksenteossa. (Eräsaari, 2007, 211–212.) Suomalainen hyvinvointivaltio nautti demokraattisesta ja poliittisesta kollektiivisesta mielikuvituksesta viimeisellä vuosisadalla ennen 1990-luvun uusliberalistista paradigmanmuutosta, jolloin erilaiset talouspoliittiset ja hallinnolliset opit ottivat valtavirtaisen tilan politiikan tekemisessä kuin myös instituutioiden sisällä. (mt., 218–219.) Tähän yhteyteen nousi uusi julkisjohtaminen, jonka painotuksena oli kehittää valtion sisäistä uudelleenohjausta kohti valtiollisen järjestelmän ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa ja yksityistämistä. (Mt., 219.)

Pluralistisen ja korporatistisen demokratiakäsityksen kannalta on merkittävää ymmärtää, että miten julkisten palveluiden ulkoistaminen ja yksityistämishankkeet ovat ottaneet valtavirtaisen aseman suomalaisessa politiikassa. 1990-luvun muutoksesta kertoo myös tutkijoiden ja kansanedustajien

seura – TUTKAS, joka toimitti eduskunnalle artikkelikokoelman ”*Suomalaisen demokratian tila ja kehittämistarpeet*”, jonka painoituksena oli tunnustella demokratian kehityskulkua edeltäneen vuosikymmen aikana. Kokoelman on toimittanut Ulrica Gabrielsson. Artikkelikokoelmassa Ilkka Ruostetsaaren vallankäytön ja demokratian muutosta käsittelevä artikkeli tarjoaa hyvän täydennyksen uusliberalistisen paradigman kehityksestä.

Esittelemäni hyvinvointivaltion muutos näyttäytyi demokratian sisällä eräänlaisena eliittirakenteen muutoksella, jossa 1990-luvun alussa ollut homogeeninen kehityskulku ilmentyi vahvempana sekä yksipuolisempaan. Kyse oli suljetusta tilasta, jolloin Ruostetsaaren mukaan Suomi sijoittui 1990-luvun alussa puoliväliin eliitin ja demokratian rakennekehikon suhteen. Demokratian kannalta ongelmaksi tunnustetaan osallisuuden kasaantuminen tai keskittyminen, jota olen useaan otteeseen kuvannut eri valtio-oppineiden ja yhteiskuntatieteilijöiden pohjalta, mutta Ruostetsaaren tulokulmassa painottuu taloudellisen eriarvoisuuden ja uudelleenjaon poliittisen kehityksen muutokset 1990-luvulla. (Ruostetsaari, 2005, 7–9.) Ruostetsaari tunnistaa ongelmaksi vuosikymmentä edeltäneen politiikan kehityskulut, josta on seurannut taloudellisen eriarvoisuuden tuottama tila politiikan osallisuuden saralla. Tämä huomio koskettaa tilaa, jossa politiikka mielletään sektorina tai yksittäisenä lohkona ja taloudellinen tila, etenkin rahoitusmarkkinat, ovat taas omansa. (Mt., 2005, 6–7.)

Demokratiapoliittisen toimintaohjelman saralla on merkittävä huomioida, että traditionaalinen tai ”rutiinikorporatismi” näyttää demokradiapoliittisten kirjausten kannalta vakiintuneena elementtinä, jossa toimintaohjelma nostaa esimerkiksi kansalaisten etujärjestöjen roolin osaksi ja väyläksi aktivoida kansallisen lainsäädännön kehittämistä. Tämä pluralismin alaisuuteen kuuluva käytäntö korostuu uusliberalistisen paradigman jälkeisessä ajassa, jossa toimintaohjelman mittareina painotetaan esimerkiksi tehokkuutta ja hallintorakenteiden suoraviivaistamista sekä keventämistä. Aiheesta kirjoittanut Eero Murto on kuvannut, että kyse on uusliberalistisesta toimintakulttuurista, jonka sisäiseen rakenteeseen on sijoitettu korporatistisen tai etujärjestötoiminnan periaatteita. Tällöin toimintaohjelman kirjaukset asettuvat tilaan, jossa on perusteltua arvioida tai pohtia onko kyseessä enemmän näennäisosallisuudesta vai kuinka toimintaohjelma pyrkii tunnistamaan tai purkamaan korporatistisen demokratiakäytännön keskittyneitä valtarakenteita. Korporatistisen purkamiseen viittaa myös julkisten palveluiden ulkoistaminen ja yksityistämishankkeet, jotka ilmentyvät demokradiapoliittisessa toimintaohjelmassa nimellisesti, mutta niiden arviointia vaikeuttaa sisällön puute.

Yhteenvedona demokratiapoliittisen toimintaohjelman pluralismin ja korporatismin suhde on moniulotteinen eikä sen hahmottamista voi erottaa suoranaisesti toisen dominoivaksi asemaksi. Suhteesta ilmenee kuitenkin molempien demokratiakäsitysten asemoituminen liberaalin demokratian täydentäväksi elementiksi. Korporatismi näyttäytyy erityisesti vakiintuneelta syvärakenteelliselta osalta demokratiapolitiikan etujärjestöjä koskettavaa kirjausta ja hankekokonaisuutta. Sanaa ei itsessään tunnistetta, vaan tämä havainto on johdonnainen kieliteoista, jotka ovat rakennettu osaksi toimintaohjelman olettamuksia ja uskomuksia kansalaisten väestöryhmien järjestäytymisestä sekä toiminnasta osana etujärjestöjä tai viiteryhmiä.

5.2.3. Deliberatiivinen demokratia

Demokratiapoliittisen toimintaohjelman tarkastelun pohjalta deliberatiivinen demokratia ei nimellisesti tule tunnistetuksi. Teoriamallin nimitys deliberaation ilmentyy toimintaohjelman alussa, joka koskettaa demokratian haasteiden tunnistamisesta ja tällöinkin asetelmassa viitataan kansalaisten deliberaation kehittämiseen ja kansalaisosallisuuden kokeiluihin, joita on toteutettu ennen toimintaohjelman valmistelua. (Oikeusministeriö, 2017, 34.) Tästä huolimatta deliberatiivisen demokratiamallin rooli ei ole yksiselitteisesti olematon. Demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa ilmenee ”*demokratian kohtaloksi*” nimetty hanke, jonka tarkoituksena on selvittää demokratian toimivuutta Suomessa.

”Hanke käynnistää vuoden 2017 aikana kansalaisfoorumeja demokratiasta ympäri Suomen. Kansalaisfoorumeista tehdään yhteenvedo, jota voidaan hyödyntää valtioneuvoston demokratiapoliittisen toimintaohjelman toimeenpanossa. Hanke tuottaa demokratia-aiheisen TV-dokumentin. Ohjelma voidaan myöhemmin hyödyntää videosityksenä demokratiapoliittisen toimintaohjelman jalkauttamisessa muun muassa yhteiskuntaopin tunneilla kouluissa. (Oikeusministeriö, 2017, s. 74, 5 kappale.)

Lainaus tuo ilmi suppeahkon osan deliberatiivisen demokratian tunnistamista kansalaisfoorumeista ja niiden levittämisestä osaksi esimerkiksi koululaisten arkea. Kyse on demokratian jalkauttamisesta sekä keskustelun lisäämisestä. Avauksen myötä toimintaohjelmassa tunnistetaan demokratian haasteiden nivoutuminen osaksi kansalaisten poliittista osallisuutta ja tunnistettujen ongelmakohtien joukossa on esitetty deliberatiivisen demokratian demokratiakäsityksen kiinnittymiskohtia. Pääsääntöisesti kyse on kansalaisyhteiskunnan affketiivisen polarisaation tunnistamisesta, jolloin yhtenä demokratian haasteena nähdään laadullisen deliberaation puuttuminen. Tämä osio painottuu yhdestä demokratiapoliittisen toimintaohjelman hankekokonaisuudesta, joka keskittyy yhteiskunnallisen toimintaympäristön ja keskusteluilmapiirin kehittämiseen.

Deliberatiivisen demokratian rooli muodostuu demokradiapoliittisen toimintaohjelman suomalaisen demokradiavajeen tunnistamisesta. Kyse on demokratian olemuksen arvioimisesta, jossa demokraattisen päätöksenteon vaalisykliä arvostellaan osana demokratian hankekokonaisuuksia. Käytännössä deliberatiivisen demokratian rooli painottuu tähän vaalisyklin tunnistamiseen ja kansalaisten vaalien väliseen passiivisuuteen, jonka pelätään kasvattavan osallisten ja osallistamattomien roolia yhteiskunnassa. Demokradiapoliittisen toimintaohjelman deliberatiivisen demokratian tradition tarkastelusta painottuu myös ohjelman kanta laadullisen kansalaiskeskustelun saavuttamiseen. Vastapainona ohjelmassa kannetaan huolta polarisoituvasta kansalaiskeskustelusta, joka tapahtuu sosiaalisen median ja internetin palstojen välityksellä. Tämä ilmenee demokradiakasvatusta koskettavasta hankkeesta, joka painottaa erilaisen mediakasvatuksen sekä vihapuhetta tunnistavan koulutuksen roolia osana laadullisen keskustelun saavuttamista. (Oikeusministeriö, 2017, 96–97.)

Demokradiapoliittinen toimintaohjelma tunnistaa yhteiskunnan uudelleenjärjestäytymisen ja internetin epäonnistumisen tuottaa tasavertaista osallisuutta. Toimintaohjelma pureutuu myös sen ihmisoikeuskysymysten saralla osaksi aktiivista ja valvovaa demokratiaa, joka tarjoaa kansalaisille perustuslaissakin turvaton välillisen ja välittömän demokratian. Demokradiapoliittisen toimintaohjelman deliberatiivisen demokratian tunnistaminen sisältää oletuksen, että demokraattisen valtiomuodon selviytymisen ehtona on sen kyvykkyys ylläpitää utopistista kuvaa tavoiteltavasta yhteiskunnasta, mutta tämä utopian tuottaminen ei yllä demokratian ontologian uudelleenjärjestäytymiseen tai sen muuntamiseen, vaan se koskettaa nykyisen paradigman käsittelemistä, joka linkittyy osaksi sosiaalisen median lieveilmiöiden tunnistamista. Internet ja sosiaalinen media voivat vahvistaa tai uhmata tätä kehitystä ja nostaa esille kansalaisyhteiskuntaa polarisoivia tekijöitä, jotka estävät deliberatiivisen tai puntaroivan demokratian toteutumisen osana kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen johtajuuskamppailun vuorovaikutusta. Tällöin analyysin kohteena on ymmärtää yhteiskunnallisen poliittisen prosessin vaihtoehdottomuutta ja pohtia, että minkälaiset tekijät voivat rajoittaa poliittisen mielikuvituksen kehittymistä sosiaalisen konstruktion sisällä.

”Selvityksessä arvioidaan nettiäänestyksen käyttöönottoa, teknisiä toteuttamisvaihtoehtoja, kustannuksia ja vaikutuksia vaalijärjestelmään. Selvitys pyritään saamaan valmiiksi vuoden 2017 aikana. Nettiäänestyksen käyttöönottoa yleisissä vaaleissa ei ole aiemmin tarkalla tasolla valmisteltu. Yleisillä vaaleilla tarkoitetaan eduskunta-, kunta-, europarlamentti- ja presidentinvaaleja sekä valmistelussa olevia maakuntavaaleja. Nettiäänestystä voidaan käyttää myös neuvoa-antavissa kansanäänestyksissä. Nettiäänestys tukee hallituksen kärkihanketta, jonka tavoitteena on julkisten palveluiden digitalisointi.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 74, 5 kappale.)

Demokratian vieminen sähköiseen formaattiin osoittaa myös toimintaohjelman pyrkimystä uudistua. Vastaavanlaiset e-demokratiahankkeet ovat olleet osana deliberatiivisen demokratian uskomuksia kehittää tasavertaisempaa demokratiaa. Held esittää, että esimerkiksi Jürgen Habermas ja James Fishkin tarjosivat kansalaisareenamallia sähköiseen alustaan, jossa voitaisiin harjoittaa laadullista deliberaatiota. (Held, 2006, 247–248.) Deliberatiivisen demokratian kannalta internetin tai sosiaalisen median syväluonteen tuottamat haasteet demokratialle osoittautuvat problemaattisiksi esteiksi sen laadullisten työkalujen, kuten demokratiapäivien tai kansalaisraatien rakentamiselle.

Demokratiapoliittinen toimintaohjelma rakentaa tähän ratkaisuksi esimerkiksi demokratiakasvatuksen tuomat ihmisoikeus- ja perusoikeusperusteiset poliittiset oikeudet, joiden takaamista painotetaan hankekokonaisuudessa. Tämän ohella verkkopohjaisen e-demokratian ja sosiaalisen median tunnistaminen ovat yksittäinen esimerkki deliberatiivisen demokratian rakenteista, mutta demokratiakäsityksen ja sen mielikuvituksen täydentäminen osoittautuu puutteelliseksi. Toimintaohjelmassa kuitenkin tunnustetaan yksi primääri demokratiakäsityksen onnistumisen mittari, että osallistujilla tulee olla tasa-arvoinen oikeus tiedonsaatavuuteen eli inklusiivisuuteen. Toimintaohjelma tunnistaa, että nykypäivän Suomen haasteena on erilaisen vihapuheen sekä häirinnän nousu sosiaalisen median eri alustojen todellisuudessa. (Oikeusministeriö, 2017, 73–74.)

Vuoden 2019 raportti tunnistaa samankaltaiset komponentit kuin demokratiapoliittinen toimintaohjelma eikä se tee irtaantumista osoittaakseen esimerkiksi demokratian uudelleenmäärittelyä. Deliberatiivisen demokratian asema näyttäytyy vakiintuneelta molemmissa vuosien 2017 ja 2019 dokumenteissa.

Tämän takia deliberatiivisen demokratian osalta on merkittävää tarkastella erityisesti Kansallisen demokratiaohjelman 2025 olevaa asiakirjaa, joka osoittaa demokratian kuvitteellisuuden siirtymää. Asiakirjassa painotetaan suoraan demokratiahankkeita, jotka tukevat deliberatiivisen demokratian toimintatapoja. Tästä esimerkkinä on PALO-hankkeen tuottama pitkäkestoisen päätöksenteon aikasuhte, jossa pyritään hahmottamaan poliittisten päätösten lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutuksia. Yhtenä teemana on ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuuden ja sukupolvikysymysten huomioiminen osana demokratian kuvitteellisuuden laajentamista. Vuoteen 2025 suuntaava demokratiaohjelma tähtää demokratian kehittämiseen, joka painottaa kansalaisten laadullista osallistamista sekä uusien demokratia väylien käyttöönottamista. (Oikeusministeriö, 2020, 6–7.) Vuoden 2017 demokratiapoliittinen toimintaohjelma tarjoaa lyhyet huomautukset suorasta demokratiasta ja sen hankkeista, mutta niiden poliittinen sisältö ei huomio demokratian luonteen uudistamista ja tässä

kaksi asiakirjaa eroavat. Deliberatiivisen demokratian rooli näyttäytyy toisaalta asiakirjan ja kirjallisuuskatsauksen pohjalta nojaavan osittaisesti puolueettomuuden eli impartialismin rooliin, jossa päätöksenteon poliittisuutta ei käsitellä ja ideologiajohtoinen politiikan tekeminen, saati johtajuuskamppailu, jotka ovat poliittisen konfliktin ytimessä eivät ilmene kansallisessa demokratiaohjelman asiakirjassa. Deliberatiivisen demokratian tulevaisuuskuva näyttäytyy rakentuvan enemmän uuden kansallisen demokratiaohjelman valossa.

5.2.4. Osallistava demokratia

Viimeinen teoreettisen viitekehyksen osani on osallistavan demokratian tradition tunnistaminen ja vertailu primääriaineistooni. Teoriamallin ydinargumentin mukaan teoreettinen liberaalin demokratian yksilönvapaus ei riitä, vaan yksilöillä tulee olla kyky ja mahdollisuus toimia poliittisen osallisuuden piirissä. Pierre Rosavallonin painotuksena on, että osallistavan demokratiateorian ajan henki ja politiikkauskomus nivoutuivat osaksi 1960- ja 1970-luvun kansalaisyhteiskunnan uudelleenpolitisaatiota, johon liitetään esimerkiksi Yhdysvalloissa civil right -liike ja eri väestöryhmien perus- ja ihmisoikeuksien aatteellinen herääminen (Rosavallon, 2013, 302). Tästä ajanhengestä on siirrytty poliittisen osallisuuden tilaan, jossa painottuu demokratiaainnovaatioiden kehittäminen osana liberaalin demokratian taustakehikkoa. Liberaalin demokratian ongelmakohtia puretaan pintatasolla, mutta sen syvärakenteellista olemusta ei välttämättä haasteta. Tämänkaltaista demokratian kuvitteellisuuden tilan laajentamista ei ilmennyt vuoden 2017 demokratiaoliittisen toimintaohjelman saralla, joka nauttisi osallistavan demokratian demokratiakehityksen uudelleenajattelua, kuten Macpherson ja Pateman ovat esittäneet.

Silti demokratiateorialla ja sen tavalla mallintaa demokratiakehitystä oli omankaltainen rooli demokratiaoliittisen toimintaohjelman saralla. Demokratiakehitysten arvioinnin osalta suoran demokratian asema osoittautui mielenkiintoiseksi elementiksi. Toistuva tematiikka ilmenee toimintaohjelmassa 2017, vuoden 2019 toimintaohjelmaa koskevassa raportissa ja kansallisen demokratiaohjelman 2025 valmistelun asiakirjassa. Tämän suoran demokratian alaisuuteen on asetettu erilaisten demokratia-traditioiden politiikkatoimia ja demokratiaainnovaatioita, joiden asettamien keinojen avulla pyritään lisäämään kansalaisten poliittista osallisuutta sekä osittaisesti ajattelemaan demokratian kuvitteellisuutta uudestaan.

Mainittavaa on, että en ole esittänyt suoraa demokratiaa synonyymina osallistavalle demokratialle enkä esitä, että valtioneuvoston demokratiaoliittinen toimintaohjelma tunnistaisi kahden teoreettisen mallin erot. Kyse on enemmän kielellisestä merkityksestä, jonka alaisuuteen sidotaan suoran

demokratian tyypillisiä olettamuksia demokratian toiminnallisuudesta ja sen rakenteellisista toimista. Tämä ilmenee toimintaohjelman luvussa ”Valtioneuvoston demokratiapoliittisen selonteon toteutuksen seuranta”, joka viittaa vuoden 2014 eduskunnan selontekoon ja sen asettamiin velvoituksiin. Demokratian uudistaminen tai suoran sekä osallistavan demokratian elementit eivät näyttäyty valtioneuvoston puolesta oma-aloitteisilta vain hallinnollisilta lisäyksiltä, joissa tarkastellaan jo toteutunutta politiikkaa.

”Suoran demokratian keskeisiä muotoja ovat kansanäänestykset sekä kansalais- ja kuntalaisaloitteet. Kansalaisten kiinnostus suoraa osallistumista kohtaan on ollut myönteistä ja kiinnostus on kasvanut entisestään. Eurooppalainen kansalaisaloite on ollut käytössä vuodesta 2012 ja Suomessa laki kansalaisaloitteesta tuli voimaan samana vuonna. Oikeus tehdä kansalaisaloite on Suomessa sidottu äänioikeuteen ja Suomen kansalaisuuteen. Valtioneuvoston demokratiapoliittisessa selonteossa linjattiin, että kuntalain kokonaisuudistuksessa tulisi tavoitella kuntalaisten suorien osallistumismahdollisuuksien vahvistamista. Uuden teknologian nähdään mahdollistavan kuntalaisten laajempaa ja säännöllisempää kuulemistä ja helpottavan kunnallisten kansanäänestysten järjestämistä. Selonteossa linjattiin, että kunnallisia kansanäänestyksiä lisätään mahdollistamalla niiden järjestäminen verkossa ja vaalien yhteydessä.” (Oikeusministeriö, 2017, s. 50, 1 kappale & 2 kappale.)

Yllä nostamastani toimintaohjelman lainauksessa hahmotetaan suoran demokratian roolia. Tunnistettavissa ovat eräänlaiset demokratian rajatut piirteet, joissa suora osallistuminen katsotaan osaksi lainsäädännön tuomaa välillistä ja välitöntä demokratia-akselia. Mainittavaa ovat suoran demokratian ja osallistavan demokratiateorian jakamat demokratiatoimet, kuten kansanäänestykset sekä kansalaisaloitemallit, mutta merkittävää on demokratian tarkastelu erinäisten toimien kautta eikä demokratian ontologian puolta tuoda tarkemmin esille. Demokratia esitetään hallinnollisena ratkaisuna erinäisiin ongelmiin ja suora demokratia on yksittäinen komponentti tätä koneistoa. Pidän tätä keskeisenä esimerkkinä liberaalin demokratian demokratiatradition asemasta.

Demokratiaohjelman suoran demokratian erilaiset toimet ja niiden avaaminen osoittavat suorien ja välittömien demokratiatoimien olevan puutteellisia. Erilaiset tavat kehittää demokratiaa hahmotetaan liberaalin edustuksellisen demokratiatradition valossa eikä poliittisen osallisuuden käsitettä laajenneta ylittämään poliittisen sektorin tai lohkon toimialuetta. Yhteiskunnallinen demokratia ja sen kuvitteellisuus näyttäytyvät rajatuilta tähän olettamukseen. Toimintaohjelman suoran tai osallistavan demokratiatradition painottamat demokratian ontologian avaukset ovat vähäisiä, saati olemattomia. Demokratiamallin tyypistäminen kansalaisten neuvoo-antavien päätösten lisäämiseen nostaa kaksi huomioita. Kyse on demokratian kuvitteellisuuden rajaamisesta osaksi vain epäsuoraan vaikutuskanavaan, joka on altis näennäisosallisuudelle. Toinen huomio on, että tutkitusti neuvoo-antavat kanavat rakentuvat jo aktiivisten kansalaisten varaan eivätkä välttämättä nosta tai lisää kansalaisten poliittista osallistumista. (Jutila-Roon, 2016, 14–15.)

”Valiokunta piti suoran demokratian muotojen kehittämistä tärkeänä. Valiokunta totesi kuitenkin, että suoran osallistumisen vahvistaminen ei ole toistaiseksi lisännyt merkittävästi politiikasta kiinnostuneiden määrää, vaan myös suoran osallistumisen keinoja käyttävät pääasiassa ne, jotka muutenkin osallistuvat yhteiskunnallisesti sekä välillisen että välittömän demokratian keinoin.” (Oikeusministeriö, 2019, s. 14, 4 kappale.)

Vuoden 2019 esitetystä raportissa suoran demokratian tunnistaminen tapahtuu erityisesti perustuslakivaliokunnan lausunnon pohjalta, jossa demokratiakäsityksen keinojen kyvykkyys ratkaista osallisuuden keskittymistä jäävät lähes olemattomiksi. Tämä tuottaa vaikeuksia implementoida demokratiamallin toimia, jolloin perustuslakivaliokunnan tunnistama ongelma on linjassa aikaisemmin tutkielmassa esittelemäni Merja Jutila-Roonin raportin tematiikan kanssa.¹³ Kyse ei ole suoran demokratian kyvyttömyydestä ratkaista osallistumisen kasaantumista, vaan demokratian soveltamista liberaalin demokratian kautta. Tätä korostaa jo itsessään perustuslakivaliokunnan asema demokratian arvioimisessa, joka asettaa kysymykseen myös demokratian hahmottamista oikeusopillisesta tulokulmasta. Tämän jätän huomiona enkä suorita tarkempaa analyysia, joka itsessään ansaitsi tarkemman tutkimuksellisen kehikon politiikan ja oikeuden suhteesta.

Demokratiapolitiikan kautta hahmotettu suora demokratia on liberaalin demokratiakäsityksen kautta suoritettu tulkinta demokratiamallista tai useista suoran sekä osallistavan demokratiatradition haarojen tyypistetyistä ja rajatusta tulkinnasta. Demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa ilmenee myös toisena esimerkkinä paikalliseen sopimiseen viittaavat hankkeet, jotka nivoutuvat aikaisen maakuntahallinnon uudistamista ja sen demokratian arvioimista. Kyse on teollisuus- ja työllisyyspoliittisesta sopimisesta, joka käsitteellistää etujärjestöjä koskettavaa poliittista osallisuutta ja niiden asemaa suomalaisessa politiikassa. Demokratiasta tulee määritellyksi talouspolitiikan airueiden kautta eikä demokratian luonteen lisäämisen kautta. Tällöin kritiikkinä on, että demokratian lisääminen ei tapahdu sen ehtojen mukaisesti, vaan demokratia on sekundäärinen väline saavuttaa eri poliittisilla sektoreilla uudistuksia tai hallinnollisia tavoitteita. Osallistavan demokratian nimellinen rooli näyttäytyy myös purevan demokratian kehittämistä koskettaviin toimintaohjelman listaamat kehittämishankkeet, joita ovat yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen, demokratiakasvatus, kunta- ja alueellisen demokratian tukeminen sekä kuulemisen ja vuorovaikutuksen lisääminen. Tämän lisäksi osallisuutta sivutaan hankekokonaisuuksien osalta yhteiskunnallisen

¹³ Viittaan luvun neljä alalukuun ”Demokratian haasteet kansallisesti 2000-luvulla”, jossa käsitelin tarkemmin Jutila-Roonin teosta ”*Kenen demokratia*”. Teoksen ydin painottuu demokratiainnovaatioiden ongelmaan, jossa osallisuus kasautuu jo aktiivisille kansalaisille.

toimintaympäristön kehittämisessä ja kolmannen sektorin järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan tarkastelussa. (Oikeusministeriö, 2017, 71.)

Kuudesta hankekokonaisuudesta osallistava demokratia tai sitä koskettava demokratian kehittäminen ilmentyivät suoran demokratian kautta toteutettavina hankkeina, joita kohtaan on alustavasti positiivinen suhtautuminen ja demokratian välillinen kehittämien on tulevaisuushankkeeksi mielletty kokonaisuus. Tätä tulevaisuuspainotteista kielellistä arviointia on vaikea liittää osaksi osallistavan demokratian teoreettista viitekehystä, sillä demokratiapoliittinen toimintaohjelma ei tunnista laajempaa demokratisaatiota yhteiskunnassa kuin äänestämistä sekä poliittista osallisuutta koskettavan eriarvoistumisen. Vertailun vuoksi nostan vielä esille vuoden 2020 asiakirjan, jossa painotetaan myös välittömän demokratian arvoa.

Ensimmäinen huomio on, että toimintasuunnitelma tunnistaa erillisenä osana suoran ja osallistavan demokratian (Oikeusministeriö, 2020, 10). Dokumentin linjaus välittömästä demokratiasta rakentuu moniulotteisten demokratiahankkeiden kehittämiseen, joihin luotellaan esimerkiksi käyttäjädemokratia, kansalaisraadit, kuntalaishaastattelut, nuorisovaltuustot, verkkovaltuustot ja osallistava budjetointi. (Oikeusministeriö, 2020, 10). Toimintasuunnitelma rakentuu moniulotteisten hankkeiden varaan, mutta jättää tilaa myös demokratian uudelleen tulkinnalle. Taustavaikutuksena on rakentaa demokratiasta laajempi kokonaisuus osana kansalaisten hyvinvointia ja arkea. Toistaiseksi asiakirjan suppeus osoittaa, että se ei kykene vastaamaan esimerkiksi demokratiahankkeiden haasteisiin, joka auttaisi teoreettisen viitekehyksen valossa tarkemman demokratiakäsityksen tunnistamisen. Suppeasta aineistosta voi tuoda esiin havainnon, että erona aikaisempaan vuoden 2017 toimintaohjelmaan on osallistavan demokratian käsitteellistäminen. Ongelmana on, että aineisto ei tarjoa tarpeeksi laajaa tulokulmaa, jotta voisimme todeta varmaksi osallistavan demokratiatradition roolin. Kyse voi olla myös valikoidusta termistä. Toki otsikko alkaa suoran ja osallistavan demokratian erottelulla. Tämä voi viitata demokratian kuvitteellisuuden laajentumiseen.

5.3. Demokratiakäsitysten yhteenveto

Suomalaisen demokratiapolitiikan analyysin toteutuksen osalta olen esittänyt, että demokratiakäsityksemme on moniulotteinen ja noudattelee liberaalin demokratian normeja, mutta traditio ei suoranaisesti ilmennä täyden hegemonian mittavaa asemaa. Nähdäkseni syynä tähän on suomalaisen hyvinvointivaltion historiallinen tausta ja sen tapa jäsentää moniulotteisia mahdollisuuksia demokratialle. Avatakseni tätä argumenttia kiteytän, että suomalainen

hyvinvointivaltio ei ole rakentunut historiansa aikana yksiselitteisesti liberalistisen markkinavaltion traditioon, kuten esimerkiksi Iso-Britannia tai Yhdysvallat. Tästä huolimatta suomalaisen demokratian ja 1990-luvulla uudelleenmuotoutunut hyvinvointivaltio muistuttavat demokratiakäsityksensä pohjalta entistä enemmän historiallisia liberaaleja demokratioita.

Omien havaintojeni kautta näen suomalaisen demokratiapolitiikan toteuttavan liberaalin demokratian raamien varassa reprodusoivaa syvärakenteellista uskomusta demokratian tilasta, mutta kyse ei ole yhtenäisestä tai haastamattomasta traditiosta. Demokratiapoliittinen toimintaohjelma 2017 rakentuu teorianallien jännittyneisyyden varaan ja niiden väliseen johtajuuskamppailuun. Tämä kamppailu ei ole suoraviivainen kaksintaistelu vaan useiden erilaisten yhteiskunnallisten ja poliittisten liikkeiden sekä aatteiden välistä vuorovaikutusta, joka tapahtuu päällekkäin useiden sosiokulttuuristen ja sosioekonomisten tekijöiden kanssa. Demokratiapolitiikan uusimpana traditiona näyttäytyy usein ilmentyvän deliberatiivisen demokratian traditio, tämä itsessään ilmenee demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa sekä useissa pro graduni lähteissä. Parhaana esimerkkinä pidän tulevaisuusvaliokunnan vuoden 2013 julkaisun otsikkoa ”*Uusi ja vanha demokratia*”. Otsikko itsessään viittaa demokratian ajallisuuteen- ja sen tilasuhteeseen. Deliberatiivinen demokratia näyttäytyy osana tätä uuden demokratian ilmentymistä.

Loppuanalyysissäni demokratiateorioiden vertailun pohjalta ilmenee yhtäläinen käsitys demokratiatraditioiden välillä siitä, että demokratia on haastettu. Erottavana tekijänä on haarojen omaksuma tapa hahmottaa demokratian syvärakennetta ja ongelmakohtien todellisuuden rakentumista. Kyse on demokraattisen olemuksen ristiriitaisuudesta ja uudelleentulkinnasta. Graduni deskriptiivinen havainto on liberaalin demokratiakäsityksen vankka asema suomalaisessa demokratiapolitiikassa ja sen kyky uudelleenmääritellä esimerkiksi suoran demokratian tapoja osaksi omaa hallinnollista politiikka-alueettaan. Kilpailevat teoriat tai sitä täydentävät, kuten pluralistinen ja deliberatiivinen demokratia, tuovat elementtiensä mukaisesti omille politiikan sektoreille erilaisia kohdistettuja toimia, jossa pluralismi tuo paikallisen sopimisen tärkeyttä ja puntaroiva demokratia painottaa kansalaisraatien ja erilaisten demokratiapäivien toimintaa.

Osallistavan demokratian asema on puolestaan kaksijakoinen. Toimintaohjelma tunnistaa suoran demokratian osana demokratiapolitiikan kehittämistä erilaisten neuvoa-antavien instanssien kautta, mutta ei tarjoa demokratiatradition ymmärryksen syvärakenteellista huomiota kyseenalaistaa tai uudelleentarkastella kysymystä siitä, mitä demokratia on. Teoreettisen viitekehyksen tarkastelun kautta liberaalin demokratian tilaa voisi tulkita valtavirtaista asemaa nauttivaksi demokratiamalliksi, mutta suomalaisen hyvinvointivaltionpolitiikan ja demokratiakehityksen saralla tämä olisi pelkistys.

Kyse on kansalaisten hyväksytyistä arkipäiväisistä uskomuksista demokratiatradition rakentumiseen eri yhteiskunnan osa-alueilla, kuin pelkästään demokratiapolitiikassa. Tässä gradussa en ole voinut arvioida mittavasti suomalaisten arvopohjaa ja löytää sieltä esimerkiksi liberalismin vankkumatonta kannatusta, vaan olen arvioinut kapitalistisen talousjärjestelmän tunnistamisen ja liberalismin teoreettisen viitekehyksen kautta toteutettuja norveja sekä uskomuksia. Nämä normit ovat käsitykseni valossa saavuttaneet poliittisten perusnormien roolin osana yhteiskuntajärjestystä.

Yhteenvedona demokratiapolitiikasta totean, että liberaalin demokratian valtavirtaisen uskomuksen asemasta oivallinen esimerkki on sen vapauden hallinnan konstellaatio. Kyse on uskomuksesta ja tavasta esittää demokratiapolitiikka eräänlaisesta vapauden kautta tapahtuvasta hallinnan määrittelystä käsin, jossa tarinallistamisen keinojen avulla poliittisen kamppailun tapahtumat väritetään historiallisen hetkeen. Demokratiakäsityksen sisältämä problematiikka ilmentyy siinä, miten liberalismiin oikeuksien aktualisoiminen vaatii omistusoikeuden turvaamisen ja itsessään omistamisen. Demokratian toteutuminen ja oikeutus ovat riippuvaisia tasa-arvosta, mutta liberalismiin kritiikissä tuodaan esiin, että sen taustauskomukset ja vaikuttimet voivat olla ristiriidassa tämän primääritavoitteen kanssa. Väite ei ole yksiselitteinen vaan sisältää yhteiskunnallisen tendenssien suhdannevaihtelua. Liberaali demokratia on haastettu eri poliittisten johtajuuskamppailuiden taustaideologioiden kautta.

6. Johtopäätökset

Olen tarkastellut pro gradussani suomalaisen demokratiapolitiikan uskomusten kirjoa. Graduni loppupäätelmissä totean, että tarkoitukseni oli selvittää tutkimuksellista kehikkoa, joka on toiminut merkittävänä valtio-opin tematiikkana 2010-luvulla ja sitäkin vanhemman ajan. Demokratiateorioiden purkamisen moottorina oli saavuttaa ymmärrystä suomalaisen demokratian ja demokratiapolitiikan tilasta sekä tehdä induktiivisten havaintojen pohjalta päätelmiä syvärakenteellisemmasta demokratiauskomuksesta osana poliittisen mielikuvituksen tuottamaa kattokäsitettä, josta johdettu fokus on ollut demokraattisen kuvitteellisuuden arvioimisessa.

6.1. Loppuanalyysi

Suomalainen demokratiapolitiikka näyttäytyy hallinnolliselta ja progressiiviseksi kehittyvältä prosessilta, jonka tapa jäsentää demokratiaa ja sitä koskettavia politiikkatoimia vaikuttavat olevan eräänlaisen hallinnollisen apparaatin tuottamia politiikkatoimien loppupäätelmiä. Demokratia sanana on kielellisesti ilmentyvä ja toistuvat käsite suomalaisessa poliittisessä diskurssissa, mutta sen merkityksen purkaminen vaikuttaa olevan toimijan määrittelemää. Demokratia toimii tällöin retorisenä oikeutuksena, itseisarvona, yleisenä yhteiskuntaa kuvaavana terminä tai poliittisen päämäärän mittarina. Demokratian tyhjän merkitsijän luonne vaikuttaa olevan poliittisen johtajuuskamppailun sisällä tapahtuvaa uudelleenmäärittelemistä ja puolustamista, jolloin sen tutkiminen vaatisi laajempia määrällisesti suoritettuja kyselytutkimuksia tai laadullisia haastatteluita esimerkiksi poliittisten toimijoiden kanssa.

Loppuanalyysini puitteissa on perusteltua todeta, että suomalainen demokratiakäsitys tunnistaa laaja-alaisen asetelman, jossa kansalaisyhteiskunnasta voidaan nostaa erilaisia demokratian toimintamalleja. Graduni tarkoituksena ei ole ollut luoda lineaarista janaa, jonka pohjalta voidaan asettaa demokratiamallit vertailtavaksi demokraattisuudessaan, vaan demokratiakäsityksen raamien tarkastelu ja limittäisyys käsitysten kesken mahdollistaa lopputuloksen, että demokratiapolitiikassa ei ole yhtä tapaa toteuttaa demokratiaa. Tämä näyttää olevan analyysini pääsääntö. Havainnon rajoitteena kuitenkin on, että demokratiapolitiikka hahmotetaan analyysini pohjalta liberaalin demokratian keskeisten mallien kautta. Yhteiskunnallisen ja demokraattisen kuvitteellisuuden arvioiminen keskittyy tällöin demokratiatradition jäsentämään tilaan siitä, mitä pidetään mahdollisena ja mahdottomana. Problematiikka nivoutuukin osaksi poliittisen mielikuvituksen tilaa ja sen tutkimuksellista kehikkoa, jota itsessään on vaikea tutkia.

Liberaali demokratia nauttii havaintojeni pohjalta syvärakenteellisesta asemasta, mutta sen positio näyttäytyy osittaisesti haastetulta tai horjuvalta – tieteellisen paradigman ja politiikan siirtymiseltä, jossa kansalaisten kasvaneet huolet ja tyytymättömyys haastavat perinteistä liberaalin edustuksellisen demokratian toimintatapoja. Demokratian kehitystyön ja toimintaohjelmavetoinen vaikuttaminen painottavat liberaalin demokratian sisäisen ontologian tilaa, jossa demokratiakäsitys näyttäytyy typistyneeltä edellä mainitun mallin rajoihin. Nähdäkseni demokratiapolitiikka ei ole jämähtänyt paikalleen tai suoranaisesti kriisiytynyt, vaan demokratia on kehittyvässä tilassa uusien sukupolvien ja kansainvälisten tendenssien kanssa.

Kehityskulusta kertoo mielestäni hyvin 1990-luvulla käyty keskustelu liberaalin demokratian kuvitteellisuuden tilasta. Tätä diskurssia johti Francis Fukuyama, joka julisti historian loppua. Toisin sanoen hän näki lännen voittaneen kylmän sodan ja saavuttaneen loppupisteen ideologioiden kehitykselle, jolloin liberaali demokratia saavuttaisi universaalin hallinnanmuodon lopullisena poliittisen mielikuvituksen tilana. (Held, 2006, 220.) Fukuyama on myöhemmin todennut, ettei argumentti pitänyt paikkansa. Tätä enempää en arvioi hänen henkilökohtaisia näkemyksiään vaan painotan Fukuyaman ajatuksesta levinyttä kuvitteellisuutta, joka sai vankan aseman liberaalin demokratian ontologisessa ymmärryksessä. Demokratiatraditio saavutti tilan, jossa sen toimijat julistavat tämän mallin olevan lopullinen demokratian kehityksen piste. Liberaalin demokratian epäpolitisoituminen ja erilaiset doktriinit, kuten Eero Murroneen esittelemä uusjulkisjohtaminen (NPM) vakiinnuttivat tämän demokratiakäsityksen osaksi toimijuuttaan. Demokratian toimivuuden ja sen kuvitteellisuuden politiikkauskomuksen valjastama kollektiivinen ajatustraditio asettivat rajat sille, mitä on itsessään demokratia. (Mt., 221–223.)

Aika- ja tilasuhde ovat muuttuneet ja osoituksena onkin ollut, ettei tämä liberaalin demokratian olettama ideologioiden ja poliittisen kuvitteellisuuden lopusta kestänyt ajan siirtymää ja uusien sosiaalisten liikkeiden halua politisoida kansalaisyhteiskunnan eri funktioita. Tästä huolimatta on mielenkiintoista havaita eri yhteiskuntatahojen keskustelua demokratiasta ja sitä, miten liberaalia demokratiaa sekä sen ideologioiden kuollutta kuvitteellisuutta puolustetaan. Esimerkiksi hiljattain julkaistu (15.4.2021) Yleisradion kolumni ”*Henkilökohtainen ei ole poliittista*”, kirjoittanut sosiologian ja kulttuurihistorian dosentti Jari Ehrnrooth, esittää olevansa ”*vankka liberaalidemokratian kannattaja*”. Kirjoituksessaan hän arvioi sosiaalisten liikkeiden, kuten feministisen liikkeen politisoitumista (Ehrnrooth, 2021). Ehrnrooth käy läpi suomalaista politiikkaa ajankohtaisten esimerkkien kautta väittäen, että uudet ja erilaiset sosiaaliset liikkeet pyrkivät

politisoimaan asioita, joiden ei tulisi olla poliittisia. Argumenttiaan hän perustelee määrittelemällä demokratialla rajat. (Mt., 2021.)

Esimerkin tarkoituksena on todentaa suomalaisen liberaalin demokratian juurtuneita arkipäiväisiä uskomuksia. Tässä tapauksessa demokratiatradition demokratiakäsityksen keskeiset opit vapaudesta ja tasa-arvosta nostetaan argumentin perusteiden kärkeen, koska liberaalin demokratian tehtävänä on turvata kaikkien yksilöiden oikeudet arvoihin. Sosiaalisten liikkeiden vaatiessaan liberaalin demokratian takaamia oikeuksia kolumnisti määrittää tämänkaltaisen politisaation toteuttavan liiallista asioiden poliittiseksi tekemistä. Kolumnin on yksilön tuottama esimerkki liberaalin demokratian oppien ja demokratiakäsityksen tavasta puolustaa tätä Fukuyaman käsitystä ideologioiden ja poliittisten kamppailujen loppumisesta. En johda tästä kolumnista suurempia huomioita, mutta toivon esimerkin realisoivan lukijalle liberaalin demokratian muotoutumista arkipäiväisten uskomusten valossa.

Peilaten Ehrnrooth-esimerkkiäni vasten, nyt 2010-luvun aikana olemme nähneet ajanjakson, jota määrittelee muu kuin demokratian voitto ja politisaation loppuminen. Demokratia on haastettuna postmodernin historian kehityksessä, jossa tilasta on tullut tilatonta ja ajasta ajatonta. Demokratian perinteiset uhkakuvat 1990-luvulta ovat kadonneet eikä samankaltaisia ulkoisia haasteita ole. Tämä kylmän sodan aikainen kaksinapainen maailma asetti selkeät raamit sille, mitä puolustetaan ja mitä vastaan taistellaan. Länsimaiden voittona pidetty siirtymä johtikin tilaan, jossa poliittinen kenttä näyttäytyy pirstaloituneen ja uudenlaisia demokratiaan tilaa määritteleviä liikkeitä nousee esille. (Eskelinen, 2019, 7.) Liberaalin demokratian teoreettisen elementin ja demokratiapoliittisen toimintaohjelman yhtäläisyydet tulevat tunnistetuista piirteistä parlamentarismiin, edustuksellisuuteen ja demokratian toimivuuden arviointiin, jossa keskeiseksi nousee poliittinen osallisuus. Tätä kehityskulkua on pidetty 1990-luvun jälkeisessä ajassa demokratian haasteena, jossa liberaali demokratia ei ole sisäisesti kyennyt ylläpitämään kansalaisten poliittista kiinnittymistä ja ratkaisemaan kansalaisten poliittisen epätasa-arvon kehittymistä, joka ilmentyy esimerkiksi poliittisen osallisuuden väestökohtaisessa käytösmallissa.

Kehityskulkua on tulkittu myös toisesta näkökulmasta, jossa osallistavan demokratian teoreetikot väittävät, että demokratia ei voittanut vaan kapitalismi vakiinnutti viimeistään 1990-luvun ja kylmän sodan loppuessa asemansa yhteiskunnallisena perusnormina, joka ohjaa demokratian tilaa sekä rajaa sen toimivuutta. Osallistavan demokratiatradition kautta on myös perusteltua tunnistaa suomalaisen liberaalin demokratian uskomukset ja demokratiakäsityksen asema, joka saattaa omat raamit demokraattiselle kuvitteellisuudelle. Osallistava demokratia täydentää ja kritisoi edustuksellisen

demokratian luonnetta, mutta se pyrkii purkamaan demokratian rajoitteita tunnistuen liberaalin demokratian osana kapitalismin kokonaisjärjestelmän luonnetta. Demokratiamallin traditio kyseenalaistaa, että minkälainen ideologinen taustavoima on saattanut liberaalin demokratian osaksi valtavirtaista käsitystä demokratian olemuksesta ja sen oikeutuksesta. Osallistavan demokratian tulkinnan pohjana on, että se pyrkii muovaamaan kansalaisihanteeksi aktiivisen kansalaisen, joka on osana erilaisia yhteiskuntaläpileikkaavia prosesseja. Tämä aktiivisuus jakautuu myös universaaliin solidaarisuuteen, jolloin yksilöt, poliittiset ryhmät ja liikkeet mielletään politiikan subjekteiksi. Suomalainen politiikan tutkija Ilkka Ruostetsaari kuvaa, että kyse on demokratian juurtumisesta osaksi läpileikkaavaa kansalaisyhteiskunnan luonnetta. (Ruostetsaari, 2013, 43.)

Demokratian dikotomisten haasteiden lisäksi demokratiaa koskettaa myös ihmiskunnan olemassaoloa haastavat eksistentiaaliset kriisit, kuten ilmastonmuutos tai kuudes sukupuuttoaalto. Päättelyn tuloksena on, että demokratiakäsityksemme on itsessään muutoksen tilassa, jota uhkaavat niin sisäiset kuin ulkoisetkin tekijät. Gradussani olen esitellyt ja jäsentänyt erilaisia demokratiateorioiden katsauksesta suomalaiseen demokratiapolitiikkaan. Tärkeää on painottaa demokratiatradition oppien realisoitumista osana tätä poliittista kenttää ja arvioida suomalaisen demokratian kuvitteellisuuden ymmärtämistä osana laajempaa poliittisen mielikuvituksen traditiota ja suhdetta kollektiivisen päätöksenteon kuvitteellisuuden realiteetteihin, jotka toimivat tiedostettuina tai tiedostamattomina.

Tärkeitä demokratiateorioiden ja demokratian arvioinnin aiheita riittäisi useisiin tutkimuksiin tai väitöskirjoihin. Pro gradun puitteissa oman aineiston suppeuden tunnistaminen tarjoaa paikan reflektoida työtäni. Haasteeksi osoittautui laajempien syy-seuraussuhteita toteen näyttäminen osana demokratian arvioinnista. Tätä varten on perusteltua tunnistaa suppean primääriaineiston tukeminen kahdella demokratiatoimintaohjelmadokumentilla. Jatkotutkimuksellisessa mielessä toivottavaa olisi tavoittaa tutkimuksellista kehikkoa, jonka kautta voidaan arvioida kansanedustajien demokratiakäsitysten moninaisuutta. Tämä vaatisi myös metodologiset keinot arvioida kansanedustajien kielitekojen syvärakenteellisempia väitteitä ja pyrkiä valottamaan heidän uskomuksien muodostumista. Graduni nostama tulokulma demokratian haasteiden tunnistamisesta tulisi valottaa kysymykseen, miten suomalainen demokratiamalli hahmottuu suomalaisten kansalaisten arkipäiväisissä uskomuksissa?

6.2. Keskustelu

Demokratiakäsityksen sovittamisessa on kyse pyrkimyksestä tutkielmani mittapuulla hahmottaa ja sovittaa oman ajan havaintoa siitä, että minkälaisia uskomuksia voidaan tarkastella osana eri yhteisön ryhmien välistä kamppailua poliittisesta tilasta. Viitataan poliittisen johtajuuskamppailun määritelmään. Suomalaisessa kontekstissa tutkimuksellisesti olen painottanut 1990-luvun jälkeistä valtio-opillista kirjallisuutta ja esimerkiksi 2010-luvun julkaistuja eduskuntavaalitutkimuksia sekä demokratiaindikaattoria. Ajanjaksollisen kuvauksen pohjana on ollut selvittää, miltä demokratiatraditiot näyttävät Suomessa. Kansallinen politiikan tekeminen on laajentunut erilaisille väestöllisille ryhmille ja kylmän sodan jälkeinen suppeahko tapa tehdä politiikkaa ovat siirtymätilassa, jossa demokratian ontologia määrittyy uudestaan. Harvoin vallan problematiikka ei näyttäyty kabinettipolitiikan tekemiseltä, vaan kansalaisten poliittisen osallistumisen eriarvoistumiselta. 1990-luvun laman jälkeinen Suomi näyttää myötäilevän liberaalin demokratian toimintamalleja esimerkiksi teknokraattisen kritiikin valossa tai ekonomistisen politiikkakäsitysten kautta.

Liberaali demokratia, pluralistinen demokratia, deliberatiivinen demokratia ja osallistava demokratia ovat kiteyttäneet suomalaisen demokratian tarkastelusta rajatun kokonaisuuden demokratiakäsityksestä ja sen kuvitteellisuuden arvioinnista. Nämä teoriat ovat kehämäisesti edenneet valtavirtaiseen asemaan eri ajanhetkien saatossa ja toinen käsitys vallitsee pidempään kuin toinen – saati, että yksittäinen teoria ottaisi lopullisen ja kokonaisvaltaisen otteen koko yhteiskunnasta. Tämä kehä jatkaa vaihtelua ja sisältää myös muunkinlaisia demokratiakäsityksiä kuin vain ne, joita olen käsitellyt. Demokratian luonteen syvärakenteellisena uskomuksena pidän ja olen esittänyt valtiomuodon kyvykkyyden rakentaa utopioita osaksi yhteiskuntaa ja sen institutionaalisen vallan reprodusoimista. Teppo Eskelinen on määritellyt, että tämä demokratian rooli on kaksijakoinen, jossa demokratian tulee kyetä hahmottamaan utopioita eli uskomuksia paremmasta yhteiskunnasta sekä vakiinnuttamaan olemuksensa valtiomuotona institutionaaliselle tasolle, jossa kansalaisten tahto voidaan uudelleen tuottaa (Eskelinen, 2019, 7). Yhdessä komponentit pyrkivät saavuttamaan syvädemokraattista tasa-arvoa.

Moniselitteisestä tematiikasta kiinnostuneena haluan loppuun tuottaa pohdintaa tutkimuskohteeni kokonaiskuvasta. Avuksi nostan esille Tampereen yliopiston valtio-opin lehtori ja yhteiskuntafilosofi Mikko Lahtisen antaman haastattelun herättämiä ajatuksiani. Yleisradion ohjelmassa KC Karemon yhtenä kysymyksenä karkeasti tiivistettynä oli Lahtisella, että eikö politiikan tutkijaa harmita tutkimuskohteiden toistuminen kautta historian? Lahtinen toi ilmi ajatuksensa, että esimerkiksi

demokratiaa tutkineet yhteiskuntafilosofit pohtivat yhteiskunnallisen kurjuuden poistamista eri ajanjaksoina. Jatkona hän soveltaa aiheen purkamista erittelemällä Niccolo Machiavellin ”*fortuna*” käsitettä – sattumaa, joka voi puuttua politiikan toteutumiseen. Kyseessä ei kuitenkaan ole ulkoisesta voimasta (kohtalon voima ennalta päätetty) vaan yhteiskunnallisen aika- ja tilasuhteen vuorovaikutuksessa olevasta toimijuudesta ja oveluudesta. Karrikoidusti toinen on toista ovelampi toimija ja on kyennyt järjestämään toiselle huonon kohtalon. (Lahtinen, 2021, 56:20-1:03:20.)

Demokratian haasteiden todellisuutta ei pidä vähätellä enkä niin pyri esittämään. Argumenttini on, että demokratian ontologinen ymmärrys asettaa myös raamit, jonka kautta ne haasteet voidaan nähdä. Demokratian toteutumisen arviointi liberaalin demokratian tilasta tuottaa liberaalin demokratian näköisiä ratkaisuja. Lahtisen Machiavelli tulkinnan pohjalta voisi esittää, että demokratiapolitiikka on asetettu liberaalissa demokratiassa ”*fortunan*” immannuentin eli kohtaloiden pelin raameihin, jota erilaiset poliittiset toimijat tuottavat ja pelaavat (Lahtinen, 2021, 56:20–58:00). Machiavellin poliittisen luonteen soveltamisen tarkoitus ei ole tuottaa enää Machiavelli painotteista tutkimusta vaan osoittaa, että demokrateoreettisen analyysin tulkinta voidaan saattaa osaksi poliittisen toiminnan tiedostamattomien ja tiedostettujen toimien rakenteita. Tämän kautta jatkotutkimuksellisesti on mielenkiintoista pohtia liberaalin demokratian, puolueiden ja demokratian kriisiksi kutsuttua tilaa. Ilmiö kantaa useita kuvauksia ja nimiä enkä tule esittämään lopullista ratkaisua demokratiakäsityksen analyysistä, vaan haluan pohtia, mistä tämä kriisikeskustelu kertoo.

Nähdäkseni kyse on paradigmanmuutoksesta eli kansalaisten poliittinen uskomus ja tapa mieltää demokratia liberaalin demokratian ihanteiden muutokseksi on taitekohdassa. Tematiikan vaikuttimiksi olen kuvannut erilaisten sosioekonomisten ja sosiokulttuuristen sekä poliittisten voimasuhteiden muutosta. Demokratian haasteen ytimessä vaikuttaa olevan poliittisen osallistumisen epätasa-arvoinen ja jakautunut osallisuuskäytös kansalaisten välillä, joka näyttäytyy esimerkiksi laskevana äänestysprosenttina eri vaaleissa. Tämä eliittikehän tulkinta on useiden demokratiaa arvioiden teoreetikkojen loppupäätelmä. 1700-luvun lakien hengen kirjoittaja Montesquekin asettui teoriakuvauksessaan monien puolelle harvojen vallan tahtoa vastaan (Lahtinen, 2010). Kyse on kansan puolella olevasta tulkinnasta, jossa moninaiset länsimaisen ajattelun edustajat näkevät sen, että yhteiskunnan ongelmien syvin syy on seurausta siitä, että meillä on muodostunut erilaisia harvain valtaisia eliittejä, joilla on paljon omia etuja ajettavana senkin takia, että he omistavat paljon omaa. (Lahtinen, 2021, 56:20-1:03:20.)

Tämä syvädemokraattisuuden tulkinta painottuu aikaan, jolloin demokratia ei tarkoittanut vain edustuksellista demokratiaa, joka oli rajattu politiikaksi kutsutulle sektorille, kuten nykypäivänä.

Ellen Meiksins Wood esittää, että kansallisvaltioiden ydin ei ole demokraattinen, sillä talouden sektorin saavuttama toimijuus on demokratian ulkopuolella harjoitettua toimintaa. Kyse ei ole täysin yksiselitteisestä väitteestä vaan Woodin mukaan suhdannevaihtelusta talouden ja demokratian välillä. Hänen keskeinen argumenttinsa kuitenkin on, että kapitalismi on ainut todistetusti toimiva järjestelmä, joka kykenee ylläpitämään demokratian toteutumista ja samanaikaisesti irrallista talouden sektoria. Luvun kaksi Jussi Ahokkaan luonnehdinta keskuspankkikapitalismista pyrkii sävyttämään tämänhetkisen aika- ja tilasuhteen, jossa talouden ja rahapolitiikan sektorimaisuus näyttäytyy.

Poliittisen mielikuvituksen määrittelyssä olen pyrkinyt raottamaan valtio-opillista tutkimuskehikkoa, jonka taustoittamisen avulla voidaan avata arkipäiväisten politiikan uskomusten ja utopioiden tunnistettavuutta ja tutkittavuutta. Keskustelun muodossa tätä on hyvä verrata Antonio Gramscin, ja Louis Althusserin poliittisen filosofian tapaan hahmottaa kollektiivista kuvitteellisuutta, jonka pohjalta muodostuu ideologioiden kirjoja sekä erilaisia yhteiskunnallisia blokkeja. Nämä voidaan mieltää poliittiseksi prosessiksi sekä entiteetin kaltaiseksi olettamukseksi. Ideologian muodostaminen nojaten gramscilaiseen ja Althusserin tulkintaa korostavat, että ideologiassa on kyse ajatusten sekä uskomusten järjestelmästä, joka ohjaa ihmisten käyttäytymistä. Poliittinen mielikuvitus liittyy tähän politisaation prosessiin, jossa rakennetaan poliittisen minäkuvan ja identiteetin kautta yhteen kuulumista osaksi laajempaa ryhmittymää. Maailmankuva sitoutuu osaksi semioottista merkitysijää, jonka kautta todellisuus ja poliittinen totuudentila voidaan tulkita osaksi ideologian subjektien käsitettä. (Herkman, 2019, 33;35.)

Gramscin ja Althusserin ideologian mallinnuksen kautta miellän, että liberaalin demokratian ja kapitalistisen kulttuuri ovat nivoutuneet osaksi identiteettien rakentumista, joka määrittää poliittisen mielikuvituksen kehikkoa. Valtavirtainen uskomus luo rakenteen, jonka sisällä vallitsee sitä koskevat lainalaisuudet. Tässä poliittisen mielikuvituksen tilassa arkipäiväinen ajattelu näyttäytyy luonnollisena ja näkymättömänä osana poliittisen identiteetin rakentumista sekä poliittisen todellisuuden sisäisten syvärakenteellisten uskomusten muodostamista. Kyse ei ole kuitenkaan totaalisesta vallasta, jossa yksi uskomus määrittää kaiken politiikan ilmentymisen vaan tähän kehitykseen kuuluu suhdannevaihtelua ja uskomuksen koettelemusta. (Ampuja & Poutanen, 2020.) Poliittikan muutoksessa on tällöin kyse poliittisen todellisuuden tilasta, jossa valtavirtainen uskomus ja sen instituutiot eivät ole kyenneet täyttämään lupauksiaan kansalaisten etujen valvomisesta ja tarpeiden toteuttamisesta. Nykyhetkessä valtavirtaisesta asemasta kamppaileva liberaali demokratia

ja sen poliittinen järjestelmä ovat menettäneet demokratian oikeutuksen osana politiikan polarisaatiokehitystä. (Mt., 2020.)

Tämän loppukeskustelun ja pohdinnan tarkoituksena on jättää tilaa jatkotutkimukselliselle tarkastelulle demokratiasta sekä kytkeä ajatukseni osaksi laajempaa keskustelua tematiikasta. Esitin merkittävänä huomiona luvun alussa, että kirjoittamani ja käsittelemäni aihe on kaikkea muuta kuin uusi – kokonaisvaltaisesti ajateltuna demokratian järjestäytyminen sekä yhteiskuntapoliittisten toimijoiden tiedostamattomat ja tiedostetut blokit ovat poliittisen johtajuuskamppailun perinteisiä komponentteja ja tutkimuspalikoita. Tämän makrotason ilmiön tarkastelussa on kyse demokratian vallanjakamisesta ja järjestämisestä, jolloin herää kysymyksiä, että luoko esimerkiksi edustuksellisuus nämä demokratiakäsitykset omiksi blokeikseen? Omassa työssäni olen nojannut niin menneiden kuin nykyisten ajattelijoiden, teoreetikkojen ja tutkijoiden tuottamaan tietoon tematiikasta, mutta mielestäni niiden havaintojen keskiössä ilmenee heidän sidonnaisuutensa yksityiskohtaisiin kokemuksiin, jotka he elivät ja kokivat - ne entiteetit, jotka he havaitsivat.

Demokratian luonteen tarkastelu on tällöin toteutunut osana kollektiiviseen kuvitteellisuuden mahdollistamaa ajatuskehikkoa ja tämän työn tarkoitus on tarjota pientä antia tähän kompleksiin politiikan tutkimukselliseen teemaan. Demokratia ja sen uskomukset näyttäytyvät olevan yhteydessä poliittisen mielikuvituksen ja kuvitteellisuuden varassa toimivaan valtakonstruktioon, joka määrittyy poliittisen johtajuuskamppailun myötä. Tämä tila ei jaa yhtä pysyvää pohjaa vaan se on altis uudelleenjärjestäytymiselle. Tärkeänä jatkotutkimuksellisena aiheena nostankin demokratian ontologian uudelleenmäärittelyn osana demokratian kuvitteellisuuden hahmottamista. Suomalaisen poliittisen tilan tarkastelussa olisi perusteltua tuottaa demokratiatutkimusta kansalaisten kuvitteellisuuden tilasta osana demokratian kehittämistä ja arvioimista, joka johtaa kysymykseen;

- Mitkä ovat demokratian rajat seuraavien poliittisten paradigmojen siirtymisen ohella?

LÄHTEET

Primääriaineisto

Oikeusministeriö (2017), *Demokratiapoliittinen toimintaohjelma*. Oikeusministeriön julkaisu mietintöjä ja lausuntoja. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 2017:7. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79279/07_17_demokratiapol_FI_final.pdf>, luettu 21.5.2021.

- Tukeva primääriaineisto

Oikeusministeriö (2019), *Demokratiapoliittisen toimintaohjelman loppuraportti*. Oikeusministeriön julkaisu mietintöjä ja lausuntoja. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 2019:25. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161667/OMML_2019_25_Demokratiapoliittisen_toimintaohjelman_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 20.5.2021.

Oikeusministeriö (2020), *Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – toimintasuunnitelma*. Oikeusministeriö, VN/8051/2019. Saatavissa: <https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/b90db14e-6790-41d1-82bb-056437530015/20de2c92-c8bd-4461-b5d4-23083e71e4c6/KIRJE_20200327120730.PDF>, luettu 22.5.2021.

Sekundaariaineisto

a. Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti (2011), *Laadullinen tutkimus 2.0*. (4. uud. p.). Tampere: Vastapaino.

Ahokas, Jussi & Holappa, Lauri (2014), *Rahatalous haltuun. Irti kurjistavasta talouspolitiikasta*. Tampere: Like kustannus Oy.

Büchi, Rolf (2006), *Kohti osallistavaa demokratiaa : kansanäänestykset demokratian välineenä*. Helsinki: Like. Print.

Eskelinen, Teppo (2019), *Demokratia utopiana & sen vastavoimat*. Tampere: Vastapaino.

Eräsaari, Leena (2007), *Millainen yhteiskunta on hyvinvointivaltion jälkeen?* Teoksessa Taimio, Heikki (toim.), *Taloukasvun Hedelmät kuka sai ja kuka jäi ilman?* Helsinki: Työnväen sivistysliitto.

Grönlund, Kimmo & Hanna Wass (2015), ”*Esipuhe*”. Teoksessa Borg, Sami, Elina Kestilä–Kekkonen & Jussi Westinen (toim.), *Demokratiaindikaattorit 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisu selvityksiä ja ohjeita 56/2015.

Haukkala, Hiski (2020), *Suuren pelin paluu: Suomen tulevaisuus kriisien maailmassa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

- Held, David (1992), *Prospects for Democracy*. Political studies. Volume XL 1992 Special issue: Blackwell Publishers.
- Held, David (2006), *Models of Democracy*. 3rd ed. Cambridge: Polity. Print.
- Herkman, Juha (2019), *Populism in aiki*. Tampere: Vastapaino.
- Kestilä-Kekkonen, Elina (2015), ”Suomalaisten poliittinen kiinnittyminen”. Teoksessa Borg, Sami, Elina Kestilä-Kekkonen & Jussi Westinen (toim.), *Demokratiaindikaattorit 2015*, 52–63. Helsinki: Oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisu selvityksiä ja ohjeita 56/2015.
- Löppönen, Paavo (2017), *Vapauden markkinat: uusliberalismin kertomus*. Tampere: Vastapaino.
- Macpherson, C. B. (1973), *Democratic theory: essays in retrieval*. Oxford: Oxford University Press.
- Macpherson, C.B. (1977), *The life and times of liberal democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Macpherson, C. B. (1985), *The political theory of possessive individualism: Hobbes to Locke*. Oxford: Oxford University Press.
- Mickelsson, Rauli (2015), *Suomen puolueet — Vapauden ajasta maailmantuskaan*. [2., uudistettu painos]. Tampere: Vastapaino.
- Murto, Eero (2014), *Virkamiesvaltaa? ministerien ja virkamiesten väliset valtasuhteet Suomessa viime vuosikymmenien aikana*. Tampere: Tampere University Press.
- Niiniluoto, Ilkka (1999), *Critical Scientific Realism*. Oxford: Oxford University Press. Print.
- Palonen, Kari (2012), *Parlamentarismi retorisenä politiikkana*. Tampere: Vastapaino. Print.
- Pateman, Carole (1970), *Participation and Democratic Theory*. Cambridge England: University Press. Print.
- Patriquin, Larry, & Wood, Ellen Meiksins (2012), *The Ellen Meiksins Wood Reader: Ellen Meiksins Wood Reader*. Leiden: BRILL. Print.
- Raatikainen, Panu (2004), *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus. Print.
- Setälä, Maija (2003), *Demokratian arvo: teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuomi, Jouni, & Sarajärvi, Anneli (2018), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. [Uudistettu laitos. ed.]. Helsinki: Tammi.
- Wood, Ellen Meiksins (1995), *Democracy Against Capitalism: Renewing Historical Materialism*. Cambridge: Cambridge University Press.

b. Verkkoaineisto

Adams, Suzi et al. (2015), "Social Imaginaries in Debate." *Social Imaginaries* 1.1 (2015): 15–52. Web. PDF. Unpaywall-palvelun kautta. Luettu 20.4.2021.

Ahokas, Jussi (2019), *Kapitalismin muodot ja institutionaalinen muutos - Kohti keskuspankkikapitalismia*. Politiikasta.fi. Verkkojulkaisu. Artikkel. Saatavissa: <<https://politiikasta.fi/kapitalismin-muodot-ja-institutionaalinen-muutos-kohti-keskuspankkikapitalismia/>>, luettu 19.3.2021.

Ampuja, Marko & Poutanen, Mikko (2020), *Trollaus poliittisena viestintästrategiana ja liberaalin demokratian kriisioireina*. Politiikasta.fi. Verkkojulkaisu. Artikkel. Saatavissa: <<https://politiikasta.fi/trollaus-poliittisena-viestintastrategiana-ja-liberaalidemokratian-kriisioireena/>>, luettu 21.4.2021.

Beckert, Jens (2016), *Imagined Futures : Fictional Expectations and Capitalist Dynamics*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Print. Saatavissa: <<https://web-b-ebsohost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/detail/detail?vid=0&sid=6710169c-3db7-4022-8ea0-8508ba7b082e%40pdc-v-sessmgr01&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcCx1aWQmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BlPXNpdGU%3d#AN=1241553&db=e000xww>>, luettu 23.4.2021.

Blom, Andres (2019), *Suomen malli murroksessa – edunvalvonnan ja korporatismin uudet kuviot*. Politiikasta.fi. Verkkojulkaisu. Artikkel. Saatavissa: <<https://politiikasta.fi/suomen-malli-murroksessa-edunvalvonnan-ja-korporatismin-uudet-kuviot/>>, luettu 12.4.2021.

Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna (2020), *Johdanto: mikä politiikan ilmastonmuutos?* Teoksessa *Politiikan ilmastonmuutos*. Eduskuntavaalitutkimus 2019 Borg, Sami, Kestilä-Kekkonen, Elina & Wass, Hanna (toim.), Helsinki: Oikeusministeriö 2020:5. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162429/OM_2020_05_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 15.4.2021.

Browne, Craig & Diehl, Paula (2019), *Conceptualising the Political Imaginary: An Introduction to the Special Issue*. *Social Epistemology. A Journal of Knowledge, Culture and Policy*. Vol 33, NO. 5, 393–397. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02691728.2019.1652859?needAccess=true%3E>>, luettu 15.4.2021.

Dahl, Robert A. (1971), *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press. Sähköinen lähde. Saatavissa: <<https://web-a-ebsohost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNTI4OTlfX0FO0?sid=c26de814-1fd4-421f-81bf-47382755e302@sdv-sessmgr01&vid=0&format=EB&rid=>>>, luettu 17.4.2021.

Ehrnrooth, Jari (2021), *Henkilökohtainen ei ole poliittista*. Yleisradio. Verkkojulkaisu. Kolumni. Saatavissa: <<https://yle.fi/uutiset/3-11875246>>, luettu 16.4.2021.

Eskelinen, Teppo (2020), *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*. London: Zed Books. Print. Sähköinen lähde. Saatavissa: <<https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=6288375>>, luettu 11.5.2021.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998), ”*Johdatus laadulliseen tutkimukseen*”. Tampere: Vastapaino. Saatavissa: <<https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-035-6>>, luettu 12.5.2021.

Herne, Kaisa (2018), *Mitä on Deliberatiivinen demokratia?* PALO-hanke. Verkkojulkaisu. Blogi. Saatavissa: <<https://paloresearch.fi/blogs/mita-on-deliberatiivinen-demokratia/>>, luettu 16.4.2021.

Holappa, Lauri (2019), *Lauri Holappa - Ehkä elämmekin ekonomismin emmekä uusliberalismin aikakautta*. Kansanuutiset.fi. Verkkojulkaisu. Artikkel. Saatavissa: <<https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/4166601-lauri-holappa-ehka-elammekin-ekonomismin-emme-ka-uusliberalismin-aikakautta>>, luettu 4.4.2021.

Holappa, Lauri (2020), *The bond-market-power fallacy*. Väitöskirja. Unigrafia Helsingin yliopisto. Sähköinen lähde. Saatavissa: <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/314691/THEBONDM.pdf?sequence=3&isAllowed=y>>, luettu 19.4.2021.

Jutila-Roon, Merja (2016), *Kenen demokratia?* Kalevi Sorsa -säätiö. Saatavissa: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2016/11/KenenDemokratia_Final.pdf>, luettu 14.8.2021.

Kauppinen, Timo M. & Wass, Hanna (2020), *Palkkakuitti äänestyslippuna: tulojen yhteys äänestysaktiivisuuteen ja puoluevalintaan*. Teoksessa Mattila, Maija (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020*. Kalevi Sorsa -säätiö. Helsinki: Sähköinen lähde. Saatavissa: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2020/08/Eriarvoisuus2020_web2.pdf>, luettu 5.4.2021.

Kestilä-Kekkonen, Elina & Korvela, Paul-Erik (2017), *Poliittinen osallistuminen : vanha ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylän yliopisto. Julkaistu sarjassa SoPhi. Saatavissa: <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54624/978-951-39-7077-2.pdf?sequence=3&isAllowed=y>>, luettu 18.4.2021.

Lahtinen, Mikko (2010), Montesquieu, Charles-Louis de Secondat de. Filosofia.fi. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <<https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/montesquieu-charles-louis-de-secondat-de>>, luettu 20.5.2021.

Lahtinen, Mikko (2021), ”*Machiavellin 500 vuotta vanha Ruhtinas kertoo olennaisen vallasta*”. KC Karemo. Radio-ohjelma. Yleisradio: haastateltava Lahtinen, Mikko. Esitetty 18.1.2021. (kesto 1:06:21). Aikaväli (56:00-1:03:20). Saatavissa: <<https://areena.yle.fi/audio/1-50732743>>, kuunneltu 15.4.2021.

Palonen, Kari (2003), *Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization*. Alternatives: global, local, political. Sähköinen julkaisu. Saatavissa: <<https://go-gale-com.libproxy.tuni.fi/ps/i.do?p=AONE&u=tampere&id=GALE%7CA101530717&v=2.1&it=r>>, luettu 15.4.2021.

POLIMA – Poliittinen mielikuviutus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet (2021), *Hankkeesta - Mistä on kyse?* Verkkojulkaisu. POLIMA-hanke kotisivut. Saatavissa: <<https://polima.fi/mista-on-kyse/>>, luettu 23.4.2021.

Porkkala, Pilvi, Suvi Salmenniemi & Ylöstalo, Hanna (2021), *Poliittinen mielikuvitus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet*. Poliitikasta.fi. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <<https://politiikasta.fi/poliittinen-mielikuvitus-ja-vaihtoehtoiset-tulevaisuudet/>>, luettu 21.4.2021.

Poutanen, Mikko (2021), *Poliitikasta-raati: paradigman muutos*. Poliitikasta.fi. Verkkojulkaisu. Artikkel. Saatavissa: <<https://politiikasta.fi/politiikasta-raati-paradigman-muutos/>>, luettu 20.4.2021

Ruostetsaari, Ilkka (2005), *Miten vallankäyttö ja demokratia ovat muuttuneet 1990-luvun alusta?* Gabrielsson, Ulrica (toim.), *Suomalaisen demokratian tila ja kehittämistarpeet*. Tutkijoiden ja kansanedustajien seura. Helsinki: TUTKAS. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tutkas0001_v05_doc.pdf>, luettu 15.5.2021.

Ruostetsaari, Ilkka (2013), *Edustuksellisen demokratian kannatus ja kipukohdat*. Teoksessa eduskunnan tulevaisuusvaliokunta (toim.), *Uusi ja vanha demokratia*. Helsinki. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 7/2013. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuvj_7+2013.pdf>, luettu 15.4.2021.

Setälä, Maija (2013), *Demokratian uudet muodot*. Teoksessa eduskunnan tulevaisuusvaliokunta (toim.), *Uusi ja vanha demokratia*. Helsinki. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 7/2013. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuvj_7+2013.pdf>, luettu 19.4.2021.

Tiihonen, Aino, Kestilä-Kekkonen, Elina, Westinen, Jussi & Rapeli, Lauri (2016), *Puoluekannan periytyminen vanhemmilta lapsille*. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.), *Poliittisen osallistumisen eriytyminen*. Eduskuntavaalitutkimus 2015. Helsinki: Oikeusministeriö 2016:28. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75240/OMSO_28_2016_Eduskuntavaali_tutkimus_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 17.4.2021.

Vesa, Juho, Kantola, Anu & Skorkjær Binderkrantz, Anne (2018), "A Stronghold of Routine Corporatism? The Involvement of Interest Groups in Policy Making in Finland". *Scandinavian Political Studies*, Vol. 41 – No. 4, 2018. Saatavissa: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9477.12128>>, luettu 19.5.2021.